

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรที่ศึกษาในเรื่อง การจัดการการสื่อสารของผู้นำชุมชนในการจัดตั้งป่าชุมชน กรณีศึกษา บ้านเขามะปริง อำเภอนาขายอาม จังหวัดจันทบุรี จึงขอเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง ดังหัวข้อต่อไปนี้

1. ทฤษฎีการจัดการ
  - 1.1 ความหมายของการจัดการ
  - 1.2 ปัจจัยหรือทรัพยากรการจัดการ
  - 1.3 กระบวนการจัดการ
2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสาร
  - 2.1 ความหมายของการสื่อสาร
  - 2.2 วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร
  - 2.3 รูปแบบของการสื่อสาร
  - 2.4 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม
  - 2.5 สื่อบุคคล
  - 2.6 การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ
  - 2.7 ทฤษฎี SMCR ของเบอร์โล
3. แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำ
  - 3.1 ความหมายของภาวะผู้นำ
  - 3.2 คุณลักษณะภาวะผู้นำ
  - 3.3 แนวคิดผู้นำแบบบารมี 10
  - 3.4 แนวคิดผู้นำแบบมงคลชีวิต 38
4. แนวคิดเกี่ยวกับป่าชุมชน
  - 4.1 ความหมายของป่าชุมชน
  - 4.2 วัตถุประสงค์ของโครงการป่าชุมชน
  - 4.3 พื้นที่ดำเนินโครงการป่าชุมชน
  - 4.4 การขออนุญาตจัดทำโครงการป่าชุมชน
  - 4.5 ประโยชน์ของโครงการป่าชุมชน
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีการจัดการ

ความหมายของการจัดการ

บาโทนและมาติน (Bartol and Martin. 1991 : 6) กล่าวว่าไว้ว่า การจัดการ เป็นกระบวนการที่ทำให้เป้าหมายขององค์การประสบความสำเร็จ โดยผ่านหน้าที่หลัก 4 อย่าง คือ การวางแผน การจัดองค์การ การใช้ภาวะผู้นำ และการควบคุม

โบวีและคณะ (Bovee and et al. 1993 : 5) กล่าวว่าไว้ว่า การจัดการเป็นกระบวนการที่องค์การสามารถบรรลุเป้าหมาย โดยประสิทธิผลและประสิทธิภาพของการวางแผน การจัดองค์การ ภาวะผู้นำ และการควบคุมองค์การในด้านบุคลากร กายภาพ งบประมาณและแหล่งข้อมูล

ตุลา มหาสุวานนท์ (2554 : 73 อ้างถึงใน ณฐรักษ์ พรมราช. 2564 : 10) กล่าวว่าไว้ว่า การจัดการ เป็นการบวนการนำทรัพยากรการบริหารมาใช้ให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามขั้นตอนการบริหาร คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การชี้นำ (Leading) การควบคุม (Controlling)

ปัจจัยหรือทรัพยากรการจัดการ

การจัดการทุกประเภทจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยหรือทรัพยากรทางการบริหารจัดการที่สำคัญ ได้แก่ บุคลากร (Man) งบประมาณ (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) และการจัดการ (Management) หรือที่เรียกย่อ ๆ ว่า 4M's ถือเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ใช้ในการบริหาร เพราะการบริหารจะประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย ต้องอาศัยบุคลากรที่มีคุณภาพ มีปริมาณเพียงพอ ต้องได้รับงบประมาณสนับสนุนการดำเนินการเพียงพอ ต้องมีวัสดุอุปกรณ์ที่เหมาะสมกับความต้องการของแผนงานและโครงการ และต้องมีระบบการจัดการที่ดี มีประสิทธิภาพ เพื่อใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด (ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. 2545 : 18) และมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2545 : 6 - 7) ได้สรุปว่า การจัดการเป็นเรื่องของการผสมผสานหรือบูรณาการทรัพยากรการจัดการ ประกอบด้วย คน (Man) เงิน (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) วิธีการ (Method) ตลาด (Market) ข้อมูลข่าวสาร (Information) และเวลา (Time)

กระบวนการจัดการ

ดรักเกอร์ (Drucker. 2005 : 1) กล่าวว่าไว้ว่า กระบวนการบริหาร หมายถึง การทำให้บรรลุเป้าหมายขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยผ่านกระบวนการจัดการ 4 ด้าน คือ การวางแผน การจัดองค์การ การเป็นผู้นำ และการควบคุมกับทรัพยากรที่มีอยู่ภายในองค์กร

สร้อยตระกูล (ดิทยานนท์) อรรถมานะ (2550 : 421) กล่าวว่าไว้ว่า กระบวนการบริหาร หมายถึง หน้าที่การบริหารซึ่งต้องมิลักษณะเป็นกระบวนการ คือ มีการเริ่มต้นและเป็นไปตามขั้นตอนตามลำดับ ตั้งแต่การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การจูงใจ (Motivating) และการควบคุม (Controlling)

เสาวลักษณ์ คำลาพิศ (2563 : 35) สรุปได้ว่า กระบวนการบริหารแบบ POLC หมายถึง การดำเนินงานให้สำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ของหน่วยงานอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยอาศัยการวางแผน (P : Planning) การจัดองค์กร (O : Organizing) การนำ (L : Leading) และการควบคุม (C : Controlling) ตามลำดับ ดังนี้

1. การวางแผน (P : Planning) เป็นกระบวนการที่ผ่านการคิดอย่างเป็นระบบ มีการกำหนดแนวทางการดำเนินงานไว้ล่วงหน้า ลดปัญหาความยุ่งยากซับซ้อนที่อาจเกิดขึ้น เพื่อให้องค์กรประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ และได้ผลที่คุ้มค่ามากที่สุด
  2. การจัดองค์กร (O : Organizing) เป็นการจัดการโครงสร้างขององค์กรในด้านบุคลากร ภาระงาน และจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดความเหมาะสมและคุ้มค่า เพื่อให้องค์กรสามารถดำเนินการตามแผน จนบรรลุตามวัตถุประสงค์ขององค์กร
  3. การนำ (L : Leading) เป็นหน้าที่ของผู้บริหารหรือหัวหน้าในทุกระดับที่จะต้องดำเนินการ กระตุ้น จูงใจ สั่งการ และเลือกวิธีการสื่อสาร สร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีในการทำงาน เพื่อให้บุคลากรทำงานได้อย่างเต็มที่และเต็มความรู้ความสามารถ
  4. การควบคุม (C : Controlling) การติดตามและตรวจสอบผลการปฏิบัติงาน เพื่อประเมินผลการดำเนินงาน โดยเปรียบเทียบกับเป้าหมายที่วางไว้ หรือเรียกว่าการแสดงข้อมูลย้อนกลับ ซึ่งอาจจะมีการปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้งานบรรลุตามเป้าหมาย
- ความรู้ที่ได้จากการศึกษาทฤษฎีการจัดการ เห็นได้ว่า การจัดการเป็นกระบวนการที่ทำให้องค์กรบรรลุเป้าหมาย จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยหรือทรัพยากรในการบริหารจัดการที่สำคัญ 4 ประการ คือ บุคลากร (Man) งบประมาณ (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) และ การจัดการ (Management) ผ่านกระบวนการจัดการที่สำคัญ 4 ประการ คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การเป็นผู้นำ (Leading) และการควบคุม (Controlling)

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสาร

ความหมายของการสื่อสาร

ภากิตต์ ศรีสกุล (2554 : 22) กล่าวว่า วั้ว การสื่อสาร หมายถึง กระบวนการสร้างความหมายร่วมกันระหว่างคู่สื่อสารซึ่งมีปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องตลอดกิจกรรมการสื่อสาร โดยมีวัตถุประสงค์เบื้องต้นในการสร้างความเข้าใจร่วมกัน นอกจากนั้นมนุษย์ยังใช้การสื่อสารเพื่อสร้างอิทธิพลหรือตั้งใจที่จะมีอิทธิพลเหนือคู่สื่อสารของตนทั้งในด้านความรู้ ทักษะ และพฤติกรรม

ออสกู๊ด (Osgood, 1974 : 12) กล่าวว่า วั้ว ในความหมายโดยทั่วไปแล้ว การสื่อสารเกิดขึ้นเมื่อฝ่ายหนึ่งคือผู้ส่งสาร มีอิทธิพลต่ออีกฝ่ายหนึ่งคือผู้รับสาร โดยใช้สัญญาณต่าง ๆ ซึ่งถูกส่งผ่านสื่อที่เชื่อมระหว่างสองฝ่าย

ปรเม สตะเวทิน (2540 : 43) กล่าวว่าไว้ว่า การสื่อสาร คือ กระบวนการของการถ่ายทอดสาร (Message) จากบุคคลฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่าผู้ส่งสาร (Source) ไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่าผู้รับสาร (Receive) โดยผ่านสื่อ (Channel)

กล่าวโดยสรุป การสื่อสารเป็นกระบวนการที่มีความเคลื่อนไหว และเป็นการกระทำ ที่ต่อเนื่องในการส่งและรับสารของผู้ส่งสารและผู้รับสาร โดยผ่านสื่อต่าง ๆ อย่างมีวัตถุประสงค์ ที่ชัดเจน

วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร

ชเรมม (Schramm, 1974 : 19) กล่าวว่าไว้ว่า ในการสื่อสารแต่ละครั้ง ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร ต่างก็มีวัตถุประสงค์ในการสื่อสาร โดยรายละเอียดของวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร มีดังนี้

1. เพื่อแจ้งให้ทราบ (Inform) และเพื่อทราบ (Understand) เป็นวัตถุประสงค์ที่ผู้ส่งสาร ต้องการเผยแพร่ หรือบอกกล่าวเรื่องราวเหตุการณ์ต่าง ๆ ให้ผู้รับสารได้ทราบ ผู้รับสารก็มี ความประสงค์ที่จะรับรู้สารนั้น เพื่อนำไปใช้หรือเป็นข้อมูลในการตัดสินใจ
2. เพื่อสอนใจหรือให้การศึกษา (Teach or Educate) และเพื่อศึกษา (Learn) เป็นวัตถุประสงค์ ที่ผู้ส่งสารต้องการให้ผู้รับสารได้เรียนรู้ และเกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งมากกว่าการรับทราบ ผู้รับสาร ก็มีความประสงค์ที่จะเรียนรู้ศึกษา
3. เพื่อสร้างความพอใจหรือให้ความบันเทิง (Please or Entertain) และเพื่อหาความพอใจ (Enjoy) เป็นวัตถุประสงค์ที่ผู้ส่งสารต้องการให้ผู้รับสารเกิดความพึงพอใจ สนุกสนาน ในส่วนตัวผู้รับสารเอง ก็ได้รับความพอใจ เพลิดเพลิน สนุกสนาน
4. เพื่อเสนอหรือชักจูงใจ (Propose or Persuade) และเพื่อกระทำหรือตัดสินใจ (Dispose or Decide) เป็นวัตถุประสงค์ที่ผู้ส่งสารต้องการให้ผู้รับสารเกิดความรู้สึกรับชอบใจ สนใจ คล้อยตาม และปฏิบัติตาม ส่วนผู้รับสารสื่อสารเพื่อต้องการข้อมูลสำหรับการตัดสินใจ

รูปแบบของการสื่อสาร

การสื่อสารสามารถจำแนกได้หลายลักษณะ ตามหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณา ในที่นี้ จะกล่าวถึงรูปแบบของการสื่อสาร 3 ลักษณะ คือ จำแนกตามทิศทางการสื่อสาร จำแนกตามลักษณะ การใช้ จำแนกตามการไหลของข่าวสาร และจำแนกตามจำนวนผู้สื่อสาร

1. จำแนกตามทิศทางการสื่อสาร แบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ

1.1 การสื่อสารทางเดียว (One Way Communication) หมายถึง การสื่อสารที่ผู้ส่งสาร ถ่ายทอดสารไปยังผู้รับสารแต่เพียงฝ่ายเดียว โดยไม่เปิดโอกาสให้ผู้รับสารได้ซักถามข้อสงสัยหรือ แสดงความคิดเห็นจึงไม่มีปฏิกิริยาย้อนจากผู้รับสาร การสื่อสารมีน้อยหรือไม่มีเลย โดยทั่วไป การสื่อสารในลักษณะนี้จะเป็นไปในรูปของนโยบาย แผนงาน คำสั่งต่าง ๆ ของผู้บริหาร หรือผู้นำ และมักจะเกิดขึ้นกับการสื่อสารมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น

1.2 การสื่อสารสองทาง (Two Way Communication) หมายถึง การสื่อสารที่ผู้ส่งสารส่งข้อมูลข่าวสารไปยังผู้รับสารทางหนึ่ง ในขณะที่เดียวกันเมื่อผู้รับสารได้รับข้อมูลแล้วก็ส่งข้อมูลข่าวสารตอบกลับมายังผู้ส่งสารด้วยอีกทางหนึ่ง จึงเป็นการสื่อสารที่ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารต่างก็สามารถรับและส่งข่าวสารซึ่งกันและกัน มีการเปิดโอกาสให้ผู้รับสารได้ซักถามข้อข้องใจหรือข้อสงสัยต่าง ๆ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีการโต้ตอบกัน ทำให้ผู้รับสารและผู้ส่งสารมีความเสมอภาคกันในการติดต่อสื่อสาร ซึ่งจะก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานไปได้ด้วยดี

2. จำแนกตามลักษณะการใช้ แบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ

2.1 การสื่อสารแบบเป็นทางการ (Formal Communication) หมายถึง การติดต่อสื่อสารที่คำนึงถึงบทบาทหน้าที่ และตำแหน่งระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ซึ่งเป็นการสื่อสารที่มีระเบียบแบบแผนที่กำหนดไว้ชัดเจน อาจจะเป็นการสื่อสารที่ใช้ลายลักษณ์อักษร หรือไม่ใช้ลายลักษณ์อักษรก็ได้

2.2 การสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ (Informal Communication) หมายถึง การติดต่อสื่อสารโดยไม่พิจารณาถึงตำแหน่งหน้าที่และมิได้ดำเนินการตามระเบียบแบบแผนที่กำหนดไว้ แต่เป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้นจากความสนิทสนมคุ้นเคย และจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในทางส่วนตัวมากกว่าการติดต่อสื่อสารในลักษณะนี้ส่วนใหญ่เป็นการสื่อสารโดยใช้คำพูด ได้แก่ การพบปะพูดคุยสนทนากัน

3. จำแนกตามการไหลของข่าวสาร แบ่งออกเป็น 3 แบบ คือ

3.1 การสื่อสารจากบนลงล่าง (Downward Communication) หมายถึง การส่งข่าวสารจากบุคคลที่มีตำแหน่งสูงกว่าลงมายังตำแหน่งที่ต่ำกว่า เป็นลักษณะการเคลื่อนไปตามสายการบังคับบัญชา รูปแบบการสื่อสารอาจเป็นด้วยคำสั่งที่เป็นวาจา เป็นลายลักษณ์อักษรหรือภาพ การสื่อสารในลักษณะนี้จะทำให้ตัวสารมีน้ำหนักความน่าเชื่อถือ เนื่องจากผู้ส่งสารเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับ มักจะเป็นการสื่อสารประเภทการแจ้งนโยบาย ระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่ง คำเตือน เป็นต้น

3.2 การสื่อสารจากล่างขึ้นบน (Upward Communication) หมายถึง การส่งข่าวสารจากบุคคลที่ตำแหน่งต่ำกว่ากลับขึ้นไปตามสายการบังคับบัญชาสู่ตำแหน่งที่สูงกว่า ข้อมูลข่าวสารในลักษณะนี้มักจะเป็นรูปของการรายงานผลการปฏิบัติงานข้อเสนอแนะ การปรึกษาหารือ การร้องทุกข์ เป็นต้น ซึ่งการสื่อสารในรูปแบบนี้เป็นการพัฒนาเสริมสร้างให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ ผู้ที่มีตำแหน่งสูงกว่า สามารถนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ประโยชน์ได้ และทำให้สมาชิกของสังคมมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่

3.3 การสื่อสารในแนวนอน (Horizontal Communication) หมายถึง การติดต่อสื่อสารของบุคคลในระดับเดียวกัน เป็นการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการโดยอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เช่น เพื่อนฝูง ญาติพี่น้อง เป็นต้น การสื่อสารรูปแบบนี้ขึ้นอยู่กับบรรยากาศของความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ทั้งยังช่วยเสริมสร้างความรับผิดชอบร่วมกันของหมู่คณะ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกัน

4. จำแนกตามจำนวนผู้สื่อสาร แบ่งออกเป็น 5 ลักษณะ (จุฬารัตนากร. ม.ป.ป. ออนไลน์) ดังนี้

4.1 การสื่อสารภายในบุคคล (Intrapersonal Communication) เป็นการสื่อสารแบบสองทางที่เป็นนามธรรม และเป็นพื้นฐานของการสื่อสาร ซึ่งจะต้องเข้าใจว่า คุณคือใคร และคิดอะไร โดยผ่านการคิดและพูดกับตัวเอง ไม่ว่าจะเป็น การคิดถึงสิ่งที่ผ่านเข้ามา การแปลความหมายของข้อความหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ การตอบรับประสบการณ์และมีการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งอื่น

4.2 การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication)

มิลเลอร์ (Miller, 1978 อ้างถึงใน ฉวีรัฐชดา วิจิตรจามรี, 2566 : 54) อธิบายไว้ว่าการสื่อสารระหว่างบุคคล เป็นการสื่อสารระหว่างคน 2 คน ที่อยู่ใกล้ชิดกัน มีปฏิสัมพันธ์ตอบกลับได้ในทันที และสื่อสารผ่านประสาทสัมผัสได้หลายช่องทาง ทั้งการได้ยิน การเห็น การสัมผัส เป็นต้น

เกท และลาซาเฟล (Katz & Lazarsfeld, 1955 : 77 อ้างถึงใน ธนพิสิฐ จรัสแสงจิระโชติ และพรพิมล สงกระสันต์, 2564 : 15) อธิบายไว้ว่า การสื่อสารระหว่างบุคคล มีผลต่อการทำให้ผู้รับสารยอมรับที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และยอมรับที่จะให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มากที่สุด

การสื่อสารระหว่างบุคคล เป็นการถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความรู้สึก และความต้องการของผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร และเกิดปฏิสัมพันธ์ตอบสนอง โดยจะต้องสื่อสารกันระหว่าง 2 - 3 คน ในระยะใกล้กัน เห็นหน้ากันหรือไม่เห็นหน้ากันก็ได้ และมีการเข้าใจความหมายร่วมกัน (Sharing of Meaning) ทั้งในแบบของวัจนภาษาและอวัจนภาษา เพื่อให้คนได้รู้จักตัวเอง เข้าใจผู้อื่น หรือโลกภายนอก สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน และเพื่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของตนเองและผู้อื่น

บางครั้งอาจเกิดปัญหาขึ้นในการสื่อสารระหว่างบุคคล ซึ่งการแก้ไขมีหลายวิธี คือ การหลีกเลี่ยง ความขัดแย้ง การลดความขัดแย้งให้น้อยลง การทำให้อีกฝ่ายหนึ่งเฉย การดำเนิน และการใช้กำลัง โดยมีขั้นตอนการแก้ไขปัญหา คือ ระบุปัญหา เลือกทางเลือกในการแก้ปัญหา ทดสอบทางเลือก และประเมินผลการตัดสินใจ

4.3 การสื่อสารกลุ่ม (Group Communication)

ฉวีรัฐชดา วิจิตรจามรี (2566 : 112) อธิบายไว้ว่า การสื่อสารกลุ่ม คือ ระบบของคนตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป ที่มีบรรทัดฐานประสังคมและมีอิทธิพลหรือได้รับอิทธิพลระหว่างกันในกลุ่ม

การสื่อสารกลุ่ม เป็นการสื่อสารของกลุ่มบุคคลจำนวนหนึ่ง ซึ่งสามารถสื่อสารเฉพาะหน้าระหว่างกันได้ และมีความสนใจหรือการแสดงออกร่วมกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยอาจเป็นการสื่อสารแบบหนึ่งต่อหนึ่งหรือแบบหนึ่งคนต่อหลาย ๆ คน เพื่อเป็นการส่งสารสู่สมาชิกในกลุ่มก็ได้ การสื่อสารกลุ่ม ได้แก่

4.3.1 การสื่อสารแบบกลุ่มเล็ก (Small-group Communication) เป็นกลุ่มที่มีสมาชิกจำนวน 3 คนขึ้นไป (แต่ไม่มากจนเกินไปสมาชิกรู้จักซึ่งกันและกันอย่างทั่วถึง และมีเป้าหมายเดียวกัน ซึ่งการสื่อสารแบบกลุ่มเล็กนี้จะนำไปอย่างไม่เป็นทางการ)

4.3.2 การสื่อสารแบบกลุ่มใหญ่ (Large-group Communication) หรือการพูดในที่สาธารณะ เป็นกลุ่มที่มีสมาชิกจำนวนมากจนไม่สามารถรู้จักซึ่งกันและกันได้อย่างทั่วถึง ลักษณะการสื่อสารจะเป็นไปในทางการอภิปราย การบรรยาย หรือการปาฐกถา ซึ่งการสื่อสารแบบกลุ่มใหญ่นี้จะต้องมีหัวหน้าควบคุมการปฏิบัติงานอย่างเป็นอย่างเป็นทางการ

โดยการสื่อสารชุมชน มีลักษณะเป็นการสื่อสารแบบกลุ่มใหญ่ ซึ่งกาญจนา แก้วเทพ (2544 : 14) อธิบายไว้ว่า การสื่อสารชุมชนเป็นการให้ความสำคัญกับกระบวนการสื่อสารของชุมชนหนึ่ง ๆ ซึ่งความเป็นชุมชนจะต้องมีเป้าหมายร่วมกันในทางหนึ่งทางใด อันนำไปสู่การกระทำปฏิบัติการสื่อสารร่วมกัน จนเกิดความสัมพันธ์เป็นชุมชนต่อเนื่อง ที่สำคัญสมาชิกของชุมชนนั้น ๆ ต้องมีความรู้สึกคิดค้นร่วมกัน อันเกิดจากการกระทำกิจกรรมในด้านต่าง ๆ รวมกัน

4.4 การสื่อสารองค์กร (Organization Communication) องค์กร คือ การรวมตัวกันตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มีการแบ่งงานกันทำให้กับสมาชิกอย่างชัดเจนเพื่อทำงานออกมาเป็นประเภทต่าง ๆ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่มีร่วมกัน องค์กรมี 2 ประเภท คือ องค์กรปฐมภูมิ (เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ) และองค์กรทุติยภูมิ (เกิดขึ้นด้วยบทบาทหน้าที่) หรือจะแบ่งเป็นองค์กรแบบเป็นทางการ (มีรูปแบบ) และองค์กรแบบไม่เป็นทางการ (ไร้รูปแบบ) การสื่อสารองค์กรเป็นเครื่องมือที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์เพื่อพัฒนาการทำงานให้มีประสิทธิภาพ โดยการสื่อสารองค์กรแบ่งเป็น 2 แบบ คือ

4.4.1 การสื่อสารภายในองค์กร เพื่อสร้างความเข้าใจ, ความมั่นคง, เป็นศูนย์รวม โดยผ่านทางรายงาน ช่องทาง และกิจกรรมต่าง ๆ

4.4.2 การสื่อสารภายนอกองค์กร เพื่อเผยแพร่ข่าวสาร, สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับกิจการ โดยผ่านทางจดหมาย และสื่อต่าง ๆ

4.5 การสื่อสารมวลชน (Mass Communication) เป็นสถานการณ์ของการสื่อสารอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะสำคัญ คือ เป็นการสื่อสารที่มุ่งไปยังผู้รับจำนวนมาก ไม่รู้จักมักคุ้นกัน และมีความแตกต่างกันในหมู่ผู้รับ มีการถ่ายทอดสารอย่างเปิดเผยส่วนใหญ่จะกำหนดเวลา

ให้ถึงกลุ่มผู้รับพร้อม ๆ กัน และการสื่อสารมวลชน มักจะเป็นการสื่อสารในองค์การที่ซับซ้อน มีค่าใช้จ่ายที่สูงมาก

ผู้ส่งสารในการสื่อสารมวลชน มักจะเป็นองค์กรที่มีโครงสร้างองค์การและมีการจัดระบบการทำงานที่ชัดเจน ข่าวสารจากสื่อมวลชนที่ปรากฏ ได้แก่ ข่าวสารในหน้าหนังสือพิมพ์ รายการวิทยุ กระจายเสียงหรือวิทยุโทรทัศน์ เป็นผลจากการระดมสมองเพื่อการผลิตจากทีมงานมากกว่า 2 คน ซึ่งจะต้องผ่านกระบวนการการเลือกสรรข่าวสาร การตัดสินใจในเรื่องรูปแบบและวิธีการในการนำเสนอเป็นลำดับขั้นต่อนก่อนที่ข่าวสารจะถึงมือผู้รับสาร และข่าวสารนั้นจะถูกส่งผ่านอย่างเปิดเผยเพื่อให้สาธารณชนได้รับรู้เกือบจะพร้อม ๆ กัน เช่น การกระจายเสียงทางวิทยุกระจายเสียง หรือวิทยุโทรทัศน์ การตีพิมพ์ข่าวสารในหน้าหนังสือพิมพ์ เป็นต้น ข่าวสารในการสื่อสารมวลชนมักจะเป็นข่าวสารเพื่อสาธารณชน และมักจะได้รับปฏิกิริยาสะท้อนกลับค่อนข้างช้า นอกจากนี้ยังอาจมีอุปสรรคที่เกิดจากสื่อ อุปสรรคที่เกิดจากการเลือกใช้ภาษาในการสื่อสาร และอุปสรรคจากสภาพแวดล้อม อันจะทำให้ประสิทธิภาพในการสื่อสารลดลงอีกด้วย

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

1. ความหมายของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

เซอร์เวส (Servaes and et al. 1996 : 18 อ้างถึงใน ภริตพร สุขโกศล. 2547 : 17) กล่าวว่าไว้ว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม คือ การเข้าร่วมของประชาชนในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารในทุกระดับในลักษณะที่มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนสามารถเข้าร่วมสื่อสารกันได้ ในลักษณะของการปรึกษาหารือร่วมกันบนความคิดที่อิสระและเท่าเทียม

กาญจนา ชัยจิตวนิช (2549 : 24) กล่าวว่าไว้ว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม คือ ความเท่าเทียมกันของคู่สื่อสารในลักษณะสองทาง มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยมีการสลับบทบาทกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกระดับเข้าถึงสื่อได้ และสามารถแสดงความคิดเห็นตอบกลับได้

เยาวลักษณ์ จุลมกร (2550 : 23) กล่าวว่าไว้ว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม คือ กระบวนการสื่อสารจะทำให้ประชาชนมีส่วนกำหนดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติในการเปิดโอกาสให้เป็นผู้คิดผู้ตัดสินใจ และร่วมกันดำเนินในกิจกรรมต่าง ๆ เป็นการพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนในการพัฒนาตนเองเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนด

2. กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

เซอร์เวส (Servaes and et al. 1996 อ้างถึงใน ภริตพร สุขโกศล. 2547 : 17 - 18) กล่าวว่าไว้ว่า องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ UNESCO ได้กำหนดสาระสำคัญของแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในปี ค.ศ. 1977 ประกอบด้วย 3 ประการ ดังนี้

1. การเข้าถึงสื่อ (Access) หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนเลือกรับรายการ หรือมีส่วนร่วมในการเข้าไปจัดทำสิ่งที่จะเป็นประโยชน์ต่อตนเองได้ อีกทั้งยังต้องมีช่องทางที่ทำให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นต่อประเด็น และแสดงความต้องการไปยังผู้ผลิตรายการหรือองค์กร ตลอดจนการเพิ่มอำนาจและความเสมอภาคให้กับประชาชน รูปแบบของการเข้าถึงการสื่อสาร มี 3 รูปแบบ คือ

1.1 การเข้าถึงสื่อในฐานะผู้บริโภค หมายถึง บุคคลมีโอกาสดำเนินการใช้สื่อในฐานะผู้รับสาร ผู้ดู ผู้ชม ผู้ฟัง ผู้อ่าน มีโอกาสที่จะเลือกบริโภคสื่อได้จากรูปแบบของรายการที่หลากหลาย และมีช่องทางในการสะท้อนปฏิกิริยาของตนสู่ผู้ส่งสาร

1.2 การเข้าถึงสื่อในฐานะผู้ผลิต หมายถึง ประชาชนมี โอกาสเข้าร่วมในเชิงกระบวนการผลิต อาทิ การมีส่วนร่วมในการเลือกประเด็นในการนำเสนอ เป็นต้น

1.3 การเข้าถึงสื่อในฐานะผู้บริหารสื่อ หมายถึง ประชาชนได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับระบบการตัดสินใจต่าง ๆ ในองค์กร อาทิ การกำหนดเนื้อหาและรูปแบบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวางแผนงาน และพัฒนานโยบายต่าง ๆ เป็นต้น

2. การมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึง ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมระบบการสื่อสารในทุกระดับ คือ ประชาชนมีส่วนร่วมได้ทุก ๆ ขั้นตอนในกระบวนการผลิต การบริหารจัดการ และการวางแผนของระบบสื่อสารต่าง ๆ ในชุมชนได้อย่างอิสระ ซึ่งสามารถแบ่งระดับการมีส่วนร่วมได้ 3 ระดับ คือ

2.1 ระดับการมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร/ผู้ใช้สาร (Audience/Receiver/ Users) เป็นขั้นตอนของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในระดับต่ำสุดหรือในระดับเบื้องต้น กล่าวคือเป็นกระบวนการสื่อสารที่อยู่ในฐานะผู้ส่งสารและฐานะของผู้รับสาร ไม่ว่าจะเป็นเนื้อหาของสารตลอดช่องทางสื่อที่จะเผยแพร่ ในกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมนั้นจะมีการปรับเปลี่ยนไป

2.1.1 ต้องมีการขยายแนวคิดของผู้รับสารให้ตระหนักถึงสิทธิหน้าที่ของตนเอง และสิทธิที่จะบอกเล่าข้อมูลข่าวสารของตนเองต่อสาธารณะด้วย

2.1.2 จะต้องสร้างหลักประกันในการเปิดโอกาสสู่กระบวนการสื่อสารการมีส่วนร่วมของผู้รับสารทั้งในช่วงขาเข้า (รับรู้ข่าวสาร) และขาออก (ถ่ายทอดข่าวสาร) คือ การสำรวจคว้ามองช่องทางข่าวสารอย่างไรบ้างในชุมชน โอกาสในการเข้าถึงเป็นอย่างไร ไม่ว่าจะเป็นการเลือกประเด็นเนื้อหาข่าวสาร วิธีการ และรูปแบบการนำเสนอในลักษณะต่าง ๆ

2.1.3 ปัจจัยที่สำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้รับสาร คือ การเพิ่มช่องทางและโอกาสอะไรบางอย่างที่จะตอบสนองความต้องการของประชาชน และสามารถแสดงความคิดเห็นได้

2.2 ระดับการมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่งสาร (Sender/Producer) เป็นขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้น/จำเป็นต้องมีการกำหนดขั้นตอนในกระบวนการสื่อสาร โดยส่วนใหญ่หรือต้องมีการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเก่า ๆ ที่มีอยู่ การเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้ผลิตหรือผู้ร่วมผลิตนั้นยังแบ่งออกเป็นหลายขั้นตอนที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น คือ

2.2.1 ขั้นตอนการมีส่วนร่วมก่อนการผลิต หรือก่อนเกิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ ขั้นตอนการวางแผนศึกษาค้นคว้าปัญหาต่าง ๆ รวบรวมข้อมูลเพื่อให้เกิดกระบวนการสื่อสารในการมีส่วนร่วมสู่จุดมุ่งหมายร่วมกันได้

2.2.2 ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการผลิต ผู้ส่งสารจะต้องรู้กระบวนการขั้นตอนต่าง ๆ และสามารถที่จะเข้าไปร่วมแสดงความคิดเห็น มุมมอง ร่วมตัดสินใจ หรือมอบหมายผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าไปสู่ขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการสื่อสารเพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่กำหนด

2.2.3 ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการประเมินผลร่วมกัน เป็นการประเมินผลร่วมกัน นำข้อมูลมาปรับปรุง หาวิธีแก้ไขพัฒนาสู่เป้าหมายที่ต้องการ ซึ่งชุมชนอาจเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งหรือสามารถเข้าร่วมได้ทุกขั้นตอน

2.3 ระดับการมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนใช้สื่อและกำหนดนโยบาย เป็นขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการมีส่วนร่วมที่มีความสำคัญมาก คือ การกำหนดนโยบาย โดยเป็นการเอาตัวแทนประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการออกกฎระเบียบ นำความรู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาหรือความต้องการของชุมชน เพื่อสร้างความเชื่อมโยงระหว่างสื่อแต่ละประเภทในการสื่อสารให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด การเลือกประเภทของสื่อ เช่น สื่อมวลชน (วิทยุกระจายเสียง) สื่อเฉพาะกิจ (โปสเตอร์ หอกระจายข่าวหรือเสียงตามสาย) สื่อประเพณี สื่อพื้นบ้านต่าง ๆ รวมถึงสื่อบุคคล (พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน)

ทั้งนี้ ในกระบวนการมีส่วนร่วมนั้น ระดับของการมีส่วนร่วมในระดับวางแผนและกำหนดนโยบาย ประชาชนในชุมชนที่มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในระดับนี้จำเป็นต้องมีความรอบรู้ทั้งในส่วนที่เป็นเรื่องของตนเอง เรื่องของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับปัญหา หรือความต้องการของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากร วัฒนธรรมประเพณีของตนเอง ตลอดจนโครงสร้างที่เกี่ยวกับระบบสื่อสาร ถ้ากลุ่มผู้ที่เข้าร่วมในกระบวนการมีส่วนร่วมดังกล่าวชัดเจน ย่อมที่จะสามารถประสบความสำเร็จแน่นอน

3. การจัดการด้วยตนเอง (Self-management) หมายถึง ประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจด้วยตนเอง ตั้งแต่เริ่มต้นแสดงความคิด กำหนดนโยบาย วางแผน การลงทุน และการกำหนดจัดสรรงบประมาณ เป็นต้น ซึ่งนับเป็นขั้นตอนการมีส่วนร่วมที่มีความสำคัญที่สุด

3. องค์ประกอบของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

กาญจนา แก้วเทพ และคณะ (2543 : 55 - 57) กล่าวว่า iva การมีส่วนร่วมก็อาจมีปัญหา เช่นเดียวกัน คือ มีระดับต่าง ๆ ที่แตกต่างกันออกไปของการเข้ามามีส่วนร่วมในการสื่อสาร และ ปัจจัยที่เข้ามามีส่วนกำหนดระดับความมากน้อยของการมีส่วนร่วมนั้นจะเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของการสื่อสาร ดังนี้

1. เป้าหมายของการสื่อสาร ได้กำหนดให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมระดับใด เช่น ในระดับเข้าร่วมแสดง ระดับเป็นผู้รับสารที่คอยป้อนปฏิกิริยาย้อนกลับ (Feedback) ระดับวางแผนนโยบาย
2. ลักษณะสองทางและการมีปฏิสัมพันธ์ในการสื่อสาร ยิ่งการสื่อสารที่เอื้ออำนวยให้มีลักษณะตอบโต้กันอยู่ตลอดเวลามากขึ้นเท่าใด โอกาสที่ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมก็ยิ่งจะมีมากขึ้นเท่านั้น
3. ผู้ส่งสารในชุมชนเอง โอกาสที่คนส่วนใหญ่จะได้เข้ามาเป็นผู้ส่งสารมีมากน้อยและทั่วถึงหรือไม่
4. ประเภทของเนื้อหาสาร เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวกับสภาพความเป็นจริงของชุมชนหรือไม่ นอกจากนั้นวิธีการนำเสนอเนื้อหาหากมีลักษณะของการสนทนาแลกเปลี่ยนทัศนคติซึ่งกันและกัน (Dialogue) แสวงหาความร่วมมือจากหลายฝ่าย (Collaboration) และก่อให้เกิดการตัดสินใจโดยกลุ่ม (Group Decision Making) ก็ยิ่งจะทำให้การมีส่วนร่วมมีโอกาสมากขึ้น
5. ประเภทของช่องทาง/สื่อ โดยหลักการทั่วไปแล้ว สื่อขนาดเล็ก เช่น สื่อเฉพาะกิจ จะเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมได้มากกว่าสื่อมวลชน สื่อที่ชาวบ้านคุ้นเคย เช่น สื่อประเพณี ก็จะเอื้ออำนวยให้ชาวบ้านเข้าร่วมได้ง่ายกว่าสื่อสมัยใหม่ที่แปลกหน้า แต่มีข้อควรตระหนักถึงความยากง่ายในการเข้ามามีส่วนร่วมของสื่อประเภทต่าง ๆ และการคิดค้นสร้างสรรค์กิจกรรม และช่องทางแบบใหม่ที่จะอำนวยความสะดวกในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน
6. ผู้รับสารและการมีปฏิกิริยาป้อนกลับ (Feedback) สำหรับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมนั้น จะมีความเชื่อพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับผู้รับสารที่แตกต่างไปจากการสื่อสารเพื่อการพัฒนาโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ ผู้รับสารนั้นมิใช่ผู้ที่ว่างเปล่าและไม่รู้อะไรเลยเกี่ยวกับเนื้อหาสารที่จะสื่อไป หากแต่ผู้รับสารจะมีปฏิกิริยาป้อนกลับทั้งแบบที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ ดังนั้น ไม่ว่าชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วม กับการสื่อสารในระดับใดก็ตาม การจัดช่องทางสำหรับปฏิกิริยาป้อนกลับก็เป็นปัจจัยที่จำเป็นของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

1.4 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

จิตภา สุขพล้า (2548 อ้างถึงใน ญาณิศา ถนอมบุญ. 2547 : 12) กล่าวว่า การสื่อสารแต่ละครั้งจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายด้านประกอบกัน ทั้งตัวผู้สื่อสารเองและบริบทแวดล้อมต่าง ๆ ด้วย

1. ปัจจัยด้านตัวผู้สื่อสาร หมายถึง ทั้งผู้รับและผู้ส่งสารก็จะต้องมีคุณลักษณะที่ส่งเสริมให้การสื่อสารครั้งนั้นประสบความสำเร็จด้วย ซึ่งปัจจัยด้านผู้สื่อสารจะเป็นตัวกำหนดคุณภาพของสารและสื่อที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างกัน ในกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ ได้แก่

1.1 มีร่างกายที่พร้อมสมบูรณ์ต่อการสื่อสาร เช่น ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย ไม่พิการ ในช่องทางของการรับส่งสาร ซึ่งจะทำให้บั่นทอนหรือลดประสิทธิภาพในการสื่อสารลงไป

1.2 มีทักษะและความสามารถในการสื่อสาร เช่น มีความสามารถในการพูด การเรียบเรียงเรื่องราวให้เข้าใจง่าย เลือกใช้ถ้อยคำได้เหมาะสม แสดงออกปฏิกิริยาสอดคล้องพองาม มีความสามารถในการฟังจับประเด็นได้ถูกต้อง เข้าใจหรือรู้ในเรื่องราวที่สื่อสารกันและเข้าใจในความหมายของสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่สื่อออกมาทางออกปฏิกิริยาท่าทางแล้วตีความหมายได้อย่างถูกต้อง มีความสามารถในการใช้ภาษาได้เหมาะสมกับระดับการสื่อสาร และใช้เครื่องมือต่าง ๆ เพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสารได้อย่างเชี่ยวชาญ

1.3 มีทัศนคติที่ดีต่อคู่สื่อสาร และประเด็นเรื่องราวในการสื่อสาร

1.4 มีสภาพอารมณ์และจิตใจที่พร้อมจะรับสาร บางครั้งแม้ผู้รับสารจะมีทัศนคติที่ดี แต่อาจมีปัญหาคงความกังวลใจอื่น ก็อาจทำให้ความเข้าใจในสารลดลง ซึ่งอาจมีผลต่อประสิทธิภาพของการสื่อสารเช่นเดียวกัน

1.5 มีกรอบประสบการณ์ที่กว้างขวาง ทำให้มุมมองต่อเรื่องต่าง ๆ ชัดเจนขึ้น มีความเข้าใจต่อโลกมากขึ้น และยิ่งคู่สื่อสารทั้งสองฝ่ายมีกรอบประสบการณ์คล้ายคลึงกันมาก โอกาสที่จะสื่อสารกันให้เข้าใจได้รวดเร็วก็มีมากขึ้น

ทั้งนี้รวมถึงปัจจัยด้านอายุและเพศ สถานภาพในครอบครัว ระดับการศึกษา สถานภาพทางสังคม อาชีพ รายได้และทรัพย์สิน ระยะเวลาในท้องถิ่น และพื้นที่ดินถือครองและสภาพการทำงาน

2. ปัจจัยด้านบริบทแวดล้อมในการสื่อสาร หมายถึง ปัจจัยภายนอกที่มีอิทธิพลต่อความคิด ความรู้สึก และการกระทำของคู่สื่อสาร (ทั้งผู้รับและผู้ส่ง) ซึ่งได้แก่

2.1 กรอบสังคม การที่คนเราอยู่ในสังคม ซึ่งมีกฎเกณฑ์ หรือแนวปฏิบัติ เพื่อความผาสุกของคนในสังคม โดยร่วมแต่ละคนจึงถูกกำหนดบทบาท และสถานภาพเพื่อทำหน้าที่ และปฏิบัติต่อสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งบุคคลต่าง ๆ แตกต่างกันไป

2.2 วัฒนธรรม เป็นบรรทัดฐานทางสังคมที่สมาชิกในแต่ละสังคมยอมรับ และปฏิบัติต่อกันมาเป็นตัวกำหนดแบบแผนพฤติกรรมของคนในสังคมนั้น ๆ

2.3 สถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ มีอิทธิพลต่อการแสดงออกด้านความสัมพันธ์ ในการสื่อสาร ถ้าสถานะคล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกันจะเข้าใจกันง่าย ในขณะที่ถ้าแตกต่างกันก็จะ ทำให้ความคิดเห็น และความรู้สึกแตกต่างกันด้วย

2.4 ศาสนา ความเชื่อ เป็นตัวกำหนดความเชื่อและทัศนคติของผู้สื่อสาร มีผลต่อการแสดงออกด้านพฤติกรรม

2.5 การเมืองการปกครอง โดยส่วนใหญ่ถ้าการเมืองการปกครองให้อิสระเป็น ระบบประชาธิปไตย การแสดงความคิดเห็นก็ทำได้โดยเสรี การสื่อสารของคนก็จะเต็มไปด้วย ความเชื่อมั่นในการแสดงความคิดเห็น กล่าวคือ กล่าวแสดงออก

2.6 บรรยากาศในการสื่อสาร ถ้าบรรยากาศเป็นกันเองจะเอื้อต่อการสื่อสาร ได้ดีกว่าบรรยากาศเคร่งเครียดหรือกดดันเป็นทางการ

1.5 ผลการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

ปาริชาติ สถาปิตานนท์ (2549 : 34) กล่าวว่า iva ผลการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม คือ การสื่อสารในแต่ละชุมชน โดยบุคคลที่เกี่ยวข้องมักเข้าร่วมการปรึกษาหารือกันในพื้นที่ต่าง ๆ นับตั้งแต่การรับรู้การทำความเข้าใจร่วมกัน การตัดสินใจและการดำเนินการร่วมกัน ตลอดจน การได้รับผลต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นร่วมกัน ซึ่งจะทำให้เกิดผลการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในระดับต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ผลในระดับบุคคล การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในเชิงด้าน ความคิด ประชาชนได้ทำความเข้าใจกับสภาพปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนให้ชัดเจนขึ้น ยังชี้ให้บุคคล ตระหนักถึงบทบาทของสื่อในชุมชน ด้านความรู้สึกรยังช่วยให้เกิดความรู้สึกผูกพันต่อชุมชน เกิดความรัก ความหวงแหนชุมชนมากขึ้น และด้านทักษะต่าง ๆ ของประชาชน ที่ได้เข้ามามีส่วนร่วม รับฟังความคิดเห็นของกันและกัน นำไปสู่การเกิดความมั่นใจในการใช้ชีวิตและกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับผู้อื่นมากขึ้น

2. ผลในระดับกลุ่มบุคคล การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารต่าง ๆ และการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้อง

3. ผลในระดับชุมชน การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมก่อให้เกิดการเปิดพื้นที่เพื่อการนำเสนอเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน และการกระชับสัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิกในชุมชน ความรู้สึกเป็นเจ้าของสื่อร่วมกัน กำหนดทิศทางเชิงนโยบายเกี่ยวกับชุมชนนำไปสู่การพัฒนากระบวนสื่อ เช่น สื่อพื้นบ้าน สื่อท้องถิ่น วิทยุกระจายเสียง และกำหนดทิศทางของชุมชน

สื่อบุคคล

1. ความหมายของสื่อบุคคล (Personal Media)

ปรมะ สตะเวทิน (2540 : 43) กล่าวว่า สื่อบุคคล คือ ตัวคนที่นำมาใช้สื่อสารกับผู้รับสารในลักษณะเผชิญหน้าทั้งในรูปของการสนทนาหรือในรูปของการประชุมกลุ่ม ซึ่งการใช้สื่อบุคคลในการสื่อสารก่อให้เกิดผลคือ สามารถนำข่าวที่ต้องการเผยแพร่ไปสู่ผู้รับสารได้โดยตรง และทำให้การเผยแพร่ข่าวสารเป็นไปในลักษณะที่มีความยืดหยุ่น ปรับให้เข้ากับผู้รับสารเป็นราย ๆ ได้ และทราบความรู้สึกของผู้รับสารได้ทันที

เสถียร เชยประทับ (2528 : 28) กล่าวว่า ในกรณีสื่อสารระหว่างบุคคล จำเป็นต้องใช้สื่อบุคคล (Prosonal Media) ซึ่งหมายถึง ตัวบุคคลที่นำพาข่าวสารจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง โดยอาศัยการสื่อสารระหว่างตัวต่อตัวระหว่างบุคคล 2 คน หรือมากกว่า 2 คนขึ้นไป

เคทซ์ และลาซาร์สเฟลด์ (Katz & Lazarsfeld, 1955 : 77 อ้างถึงใน ธนพิสิฐ จรัสแสงจิระโชติ และพรพิมล สงกระสัน, 2564 : 17) กล่าวว่า การสื่อสารระหว่างบุคคล มีผลต่อการทำให้ผู้รับสารยอมรับที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และยอมที่จะให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มากที่สุด ดังนั้น สื่อบุคคลจึงมีความสำคัญมากกว่าสื่อมวลชนในชั้นสูงใจ ส่วนสื่อมวลชนจะมีความสำคัญกว่าในชั้นของการให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง อาจมีผลบ้างในการสร้างทัศนคติในเรื่องที่บุคคลยังไม่เคยรับรู้มาก่อน

โรเจอร์ส (Rogers, 1969 : 87) กล่าวว่า ในกรณีที่ต้องการให้บุคคลใด ๆ เกิดการยอมรับในสารที่เสนอออกไปหรือจะทำการสื่อสารให้มีประสิทธิภาพมากที่สุดเพื่อให้มีการยอมรับสารนั้น ควรที่จะใช้การสื่อสารระหว่างบุคคล โดยใช้สื่อบุคคลเป็นผู้เผยแพร่ข่าวสาร สื่อบุคคลนี้จะมีประโยชน์มากในกรณีที่ผู้ส่งสารหวังผลให้ผู้รับเกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับทัศนคติ และพฤติกรรมในการรับสาร นอกจากนี้ยังเป็นวิธีช่วยให้ผู้รับสารมีความเข้าใจกระจ่างชัด และตัดสินใจรับสารได้อย่างมั่นใจขึ้น

2. ประสิทธิภาพของสื่อบุคคล

เสถียร เชยประทับ (2528 : 28 - 29) ได้กล่าวถึงประสิทธิภาพของสื่อบุคคลไว้ดังนี้

1. สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงข่าวสารแบบบุคคลวิธี ถ้าผู้รับสารไม่เข้าใจก็สามารถที่จะไต่ถามหรือขอข่าวสารเพิ่มเติมจากผู้ส่งสารได้ในเวลาอันรวดเร็ว ส่วนผู้ส่งสาร

ก็สามารถปรับปรุงแก้ไขสถานที่ออกไปให้เข้ากับความต้องการและความเข้าใจของผู้รับสารได้ในเวลาอันรวดเร็วเช่นกัน การที่ช่องทางที่เป็นสื่อระหว่างบุคคลมีระดับปฏิกิริยาตอบสนองหรือปฏิกิริยาตอบสนองที่อ่อนกลับสูง สามารถทำให้ลดอุปสรรคของการสื่อสาร การเลือกตีความหมาย และการเลือกจดจำสารได้

2. สามารถจูงใจบุคคลให้เปลี่ยนทัศนคติที่ฝังรากลึกได้ โดย ลาซาร์สเฟลด์ และเมนเซล (Lazarsfeld and Menzel. 1983) ได้ให้เหตุผลในความสัมพันธ์ภาพของสื่อบุคคลว่า

2.1 สามารถทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข่าวสารแบบยคุวิธี การพูดคุยเป็นกันเอง โดยส่วนตัว ทำให้ผู้พูดและผู้ฟังเกิดความเป็นกันเองและทำให้ผู้ฟังยอมรับความคิดเห็นของผู้พูดง่ายขึ้น

2.2 การสื่อสารแบบเผชิญหน้าการทำให้ผู้พูดสามารถคัดแปลงเรื่องราวต่าง ๆ ให้ตรงกับความต้องการของผู้ฟังได้

2.3 การสื่อสารแบบนี้ทำให้ผู้ฟังรู้สึกว่าได้รับรางวัลในเรื่องที่สามารถแสดงความคิดเห็นกับผู้พูดได้

4. ปัจจัยที่ส่งผลให้สื่อบุคคลมีประสิทธิภาพ

ลาซาร์สเฟลด์ และเมนเซล (Lazarsfeld and Menzel. 1983) กล่าวว่า วั้วว่า ปัจจัยที่ทำให้การติดต่อสื่อสารผ่านสื่อบุคคลมีประสิทธิภาพ ในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคลมากกว่าการติดต่อสื่อสารโดยผ่านสื่อมวลชน มี 4 ประการ คือ

1. การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล สามารถจัดการเลือกรับสารของผู้ฟังได้ เนื่องจากการหลีกเลี่ยงการสนทนาหรือรับฟังเป็นไปได้อย่างยากกว่าการรับข่าวสารจากสื่อมวลชน ซึ่งผู้รับสารหลีกเลี่ยงไม่รับฟังเนื้อหาที่ขัดแย้งกับทัศนคติและความเชื่อของตน หรือเรื่องที่ตนไม่สนใจได้ง่าย

2. การติดต่อสื่อสารแบบเผชิญหน้า เปิดโอกาสให้ผู้ส่งสารสามารถปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลงเนื้อหาที่ใช้สนทนากันได้ในเวลาอันรวดเร็ว ถ้าหากเนื้อหาที่สนทนานั้นได้รับการต่อต้านจากคู่สนทนา

3. การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลนั้น จะมีลักษณะง่าย ๆ เป็นกันเอง จึงง่ายต่อการชักจูงใจให้คล้อยตาม

4. ผู้รับสารส่วนใหญ่มักจะเชื่อถือในข้อตัดสินใจ และความคิดเห็นของผู้ที่เขารู้จักและนับถือมากกว่าบุคคลที่เขาไม่รู้จักมาก่อนแล้วมาติดต่อสื่อสาร

การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ

1. ความหมายของการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ

ณัฐชดา วิจิตรจามรี (2556 : 92) กล่าวว่า การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจเป็นรูปแบบการสื่อสารหนึ่ง เป็นการสื่อสารเพื่อหวังผลการตอบสนองจากการสื่อสารหรือการเปลี่ยนแปลง

ทางความคิด ทักษะ และพฤติกรรม ซึ่งนักวิชาการและนักคิดหลายท่าน ได้ให้ความหมาย การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ ดังนี้

แอนเดอร์สัน (Anderson, 1971 อ้างถึงใน กรรณิการ์ อัสวครเดชา, 2550 : 3) กล่าวว่าไว้ว่า การโน้มน้าวใจ เป็นกระบวนการสื่อสารหนึ่งซึ่งผู้ส่งสารมีความปรารถนาที่จะได้รับการตอบสนอง จากผู้รับสารตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

โรเจอร์ (Rogers, 2007 อ้างถึงใน ญัฐชดา วิจิตรจามรี, 2556 : 9) กล่าวว่าไว้ว่า การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจเป็นการพยายามสื่อสารเพื่อเปลี่ยนความเชื่อ ทักษะ ค่านิยม หรือพฤติกรรม ของผู้รับสาร ทั้งในระดับปัจเจกและระดับกลุ่มคน โดยมีวิธีการแสดงข้อมูลหลักฐาน และเหตุผลที่น่าเชื่อถือ ตลอดจนจุดสนใจด้านอารมณ์ ซึ่งหลักฐานที่ผู้ส่งสารอาจนำมาใช้ในการโน้มน้าวใจ ได้แก่ ข้อเท็จจริง สถิติ สิ่งของ ภาพถ่าย พยาน เรื่องเล่า ตัวอย่าง เป็นต้น

กรรณิการ์ อัสวครเดชา (2550 : 3) ผู้เขียนหนังสือการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ ได้สรุปความหมายจากการนิยามข้างต้นได้ว่า การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจเป็นการกระทำหรือพฤติกรรมทางสังคมที่มีรูปแบบวิธีการเป็นขั้นตอน โดยการใช้สื่อสารผ่านการใช้สัญลักษณ์ (สาร) ที่ได้ยิน หรือได้เห็น รวมถึงการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร การโน้มน้าวใจมีรูปแบบ ที่เหมือนกันกับ โครงสร้างการสื่อสารทั่วไป โดยมีลักษณะ คือ การมีวัตถุประสงค์การสื่อสาร ที่แน่นอน ชัดเจน มีการใช้สัญลักษณ์ได้อย่างเข้าใจความหมาย เหมาะสม และมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น การโน้มน้าวใจ จึงหมายถึง การใช้สัญลักษณ์เชิงวจนะและอวัจนทั้งหมด โดยอรวรรณ ปิลันธน์โอวาท (2542 : 5) สรุปลักษณะการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจได้ ดังนี้

1. เป็นกระบวนการสื่อสารอย่างหนึ่งที่ผู้ส่งสารมีความตั้งใจและกำหนดวัตถุประสงค์ ที่มีอิทธิพลในเรื่องบางเรื่องเหนือผู้รับสาร หรือการมีความต้องการให้ผู้รับสารเกิดการตอบสนอง ต่อการสื่อสาร
2. ผู้ส่งสารต้องคำนึงถึงสิทธิทางการเลือกของผู้รับสารและพยายามมีอิทธิพลเหนือทางเลือกเหล่านั้น เพื่อจะสามารถโน้มน้าวใจได้อย่างเข้าใจพื้นฐานผู้รับสาร
3. จุดมุ่งหวังสูงสุด คือ การให้ผู้รับสารเกิดการตอบสนอง ยอมรับ และการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งการสร้าง หรือการรักษาไว้ซึ่งความคิดเห็น ทักษะ ค่านิยม ตลอดจน อารมณ์ และการกระทำ ของผู้รับสาร ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวผู้รับสารนั้น ต้องเป็นไปอย่างสมัครใจหรือเต็มใจ ต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านทัศนคติและพฤติกรรม มิใช่มาจากการอยู่ในสถานการณ์ที่จำต้อง ยินยอมเพราะถูกบังคับขู่เข็ญจากผู้ส่งสาร

2. วัตถุประสงค์ในการโน้มน้าวใจ

โรเจอร์ (Roger, 2007 : 6 - 11 อ้างถึงใน ญัฐชดา วิจิตรจามรี, 2556 : 9 - 12) วัตถุประสงค์พื้นฐานของการโน้มน้าวใจ คือ การเปลี่ยนแปลงความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมของผู้รับสารให้เป็นไปในทิศทางหรือตามความต้องการของผู้สื่อสาร หากจำแนกวัตถุประสงค์ออกตามการเปลี่ยนแปลงของผู้รับสารในด้านต่าง ๆ จำแนกออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงความเชื่อ

ความเชื่อ (Belief) คือ ข้อมูลเกี่ยวกับมนุษย์ วัตถุ หรือสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ที่บุคคลมั่นใจว่าเป็นความจริงและมีผลต่อพฤติกรรมการแสดงออก เช่น การที่คริสต์ศาสนิกชนเชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างโลกและสร้างมนุษย์ขึ้นมาหาวิทยาลัยที่ถูกจัดอันดับมีคุณภาพและน่าเชื่อถือ การรักษาโรคในร่างกายต้องอาศัยยาจากแพทย์ซึ่งโดยปกติมนุษย์ก็มีทั้งความเชื่อที่อยู่บนพื้นฐานของข้อเท็จจริงและเหตุผลและความเชื่อที่ไม่มีเหตุผลรับรอง ความเชื่อมีขอบเขตกว้างขวางตั้งแต่ความเชื่อเกี่ยวกับโลกทางกายภาพ ความเชื่อทางศาสนาไปจนถึงปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติและสิ่งเร้นลับ และความเชื่อบางอย่างทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ง่ายจากการโน้มน้าวใจ

2. การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ

ทัศนคติ (Attitude) คือ ความรู้สึกนึกคิดต่อบุคคล วัตถุสิ่งของ สิ่งแวดล้อม สถานการณ์ สิ่งรอบข้าง และการกระทำต่าง ๆ ทัศนคติเป็นการประเมินสิ่งต่าง ๆ ไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง ชอบหรือไม่ชอบ ดีหรือไม่ดี ยอมรับหรือไม่ยอมรับ โดยมีรากฐานมาจากความเชื่อ ทัศนคติเป็นสภาวะความพร้อมที่จะส่งผลให้เกิดพฤติกรรมตอบสนองในทางสนับสนุนหรือต่อต้านบุคคล สถานการณ์ หรือสิ่งใด ๆ ได้

3. การเปลี่ยนแปลงค่านิยม

ค่านิยม (Values) คือ สิ่งที่มีมนุษย์เห็นว่ามีความสำคัญ จำเป็น หรือดีงาม เมื่อต้องเลือกหรือเผชิญกับเหตุการณ์ที่จะต้องตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง มนุษย์จะนำค่านิยมมาประกอบการตัดสินใจ ค่านิยม จึงเป็นเสมือนพื้นฐานของการกระทำของบุคคลโดยตรง ค่านิยมของแต่ละบุคคลแตกต่างกันไป เช่น ความขยันขันแข็ง ความปลอดภัย ความร่ำรวย ความรัก ความแข็งแรง ความซื่อสัตย์ ความเป็นอิสระ ความอดทน ความกตัญญู ค่านิยมจึงมีอิทธิพลต่อการแสดงพฤติกรรม นอกจากนี้ค่านิยมสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลาและประสบการณ์

4. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

เป้าหมายสูงสุดของผู้ส่งสารต่อการโน้มน้าวใจ คือ การเปลี่ยนแปลงการกระทำหรือพฤติกรรมของผู้รับสาร เช่น นักการเมืองพยายามโน้มน้าวใจให้ประชาชนลงคะแนนเสียง นักโฆษณากระตุ้นให้ผู้บริโภคซื้อสินค้าและบริการ การเปลี่ยนแปลงในระดับนี้ทำได้ยากกว่าการเปลี่ยนแปลงในระดับทัศนคติและความเชื่อของผู้รับสาร เนื่องจากต้องใช้ระยะเวลาและปัจจัยหลายอย่างเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจจนเกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้รับสาร

นอกจากการกำหนดวัตถุประสงค์ในการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจข้างต้น ผู้ส่งสารสามารถกำหนดวัตถุประสงค์อื่น ๆ ให้ตรงกับลักษณะของผู้ส่งสารและเนื้อหาสารรวมทั้งลักษณะของผู้รับสาร เนื่องจากการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจสามารถนำไปใช้กับการสื่อสารได้หลายสถานการณ์ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการสื่อสารว่า ต้องการให้ผู้รับสารเกิดการตอบสนองต่อสิ่งที่ทำการสื่อสารในเรื่องใด

3. องค์ประกอบขั้นพื้นฐานในการโน้มน้าวใจ

โดยสรุป องค์ประกอบขั้นพื้นฐานในการโน้มน้าวใจ จึงมองได้ 2 ลักษณะ คือ

1. มองจากภายนอกของผู้รับสาร องค์ประกอบในการโน้มน้าวใจมีอยู่ 4 ประการ คือ

1.1 ความแตกต่างภายในผู้ส่งสาร ผู้ส่งสารแต่ละคนมีปัจจัยต่างกัน ซึ่งทำให้มีความน่าโน้มน้าวใจไม่เหมือนกัน อาทิ ความน่าเชื่อถือ อำนาจทางสังคม บทบาทในสังคม สัมพันธภาพกับผู้รับสาร และลักษณะทางประชากรอื่น ๆ

1.2 ความแตกต่างภายในสาร สารแต่ละชิ้นจะมีความน่าโน้มน้าวใจแตกต่างกัน การพูดหรือการเขียนมีความน่าโน้มน้าวใจไม่เหมือนกัน ความแตกต่างในหัวข้อ หรือเนื้อหาของสาร ลักษณะของการโน้มน้าวใจที่ใช้ การเรียบเรียงสาร ข้อโต้แย้งที่ใช้ ภาษาตลอดจนลักษณะของท่วงทำนองลีลา

1.3 ความแตกต่างของสื่อ ความน่าโน้มน้าวใจของสารจะแตกต่างกัน เมื่อเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล เปรียบเทียบกับการสื่อสารโดยผ่านสื่อ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

1.4 ความแตกต่างภายในสภาพการณ์ สภาพการณ์ที่มีบุคคลหนึ่งบุคคลใด หรือขาดบุคคลหนึ่งบุคคลใด ความคุ้นเคยหรือไม่คุ้นเคยของผู้รับสารต่อสภาพการณ์หนึ่ง ๆ การมีตัวเร้าบวกหรือลบในสภาพการณ์ เช่น การโน้มน้าวใจให้บริจาคเงิน โดยมีสื่อมวลชนคอยถ่ายทอดภาพรายล้อมอยู่ อาจจะเป็นตัวเร้าบวกในการโน้มน้าวใจ ก็เป็นไปได้

2. มองจากตัวผู้รับสารเอง การที่ผู้รับสารคนหนึ่งจะมีความละเอียดอ่อน (Susceptible) ต่อการถูกโน้มน้าวใจเพียงใด พิจารณาได้จาก

2.1 ลักษณะของประชากร ได้แก่ เพศ อายุ เชื้อชาติ การศึกษา อาชีพ

2.2 ทรรศนะ และทัศนคติ

2.3 ความรู้ซึ่งผู้รับสารมีเกี่ยวกับสารนั้น ๆ

2.4 ลักษณะด้านอารมณ์

2.5 ความสำคัญที่ผู้รับสารให้แก่หัวข้อหนึ่ง ๆ

2.6 วิธีการที่ผู้รับสารรับรู้สภาพการณ์หนึ่ง ๆ

4. กระบวนการพื้นฐานในการเกิดและพัฒนาทัศนคติ

รอย แบล็ควูด (Roy Blackwood อ้างถึงใน เพชรดา จิตวิทยาภรณ์, 2557 : 42) ได้อธิบายสรุปถึงแหล่งที่มาของทัศนคติว่า ประกอบด้วยปัจจัยสำคัญคือ ประสบการณ์ ที่ทำให้เราได้ข้อมูลด้วยตนเอง (First-hand) การเรียนรู้ ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูล แต่ยังไม่ใช่ประสบการณ์ของตนเอง (Second-hand) ความเชื่อ ค่านิยม และปทัสถาน โดยทั่วไปนั้น บุคคลมักจะมีทัศนคติอย่างไม่หนักแน่นจริงจัง จนกว่าจะได้มีประสบการณ์ซ้ำ ๆ หลายครั้ง จนก่อตัวเป็นทัศนคติขึ้นมา การก่อตัวนี้ไม่จำเป็นต้องมาจากประสบการณ์ตรงต่อคน สิ่งของ หรือสถาบัน แต่อาจมาจากการได้ฟังหรือได้อ่านเกี่ยวกับเหตุการณ์นั้น ๆ เมื่อทัศนคติได้ก่อตัวขึ้น ทัศนคติดังกล่าวจะเป็นรากฐานเรียกว่า กรอบอ้างอิง ซึ่งถือเป็นตัวชี้นำพฤติกรรมของบุคคล อย่างไรก็ตาม แต่ละคนไม่ได้มองชีวิตผ่านกรอบอ้างอิงเพียงกรอบเดียว แต่ได้พัฒนากรอบอ้างอิงหลายกรอบ นับตั้งแต่เกิดมาและเริ่มมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งทัศนคติและความเชื่อนั้น ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการเป็นเครื่องนำทางกรอบอ้างอิงต่าง ๆ

ขั้นตอนของการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจที่สำคัญ คือ การเลือกใช้สื่อ กลยุทธ์ และกลวิธีต่าง ๆ ในการสื่อสาร สำหรับชนิดของสื่อและการเลือกใช้สื่อนั้นมีตัวอย่างวงล้อเลือกสื่อของชลินทร์ บิวเรียน และกาย สแกนด์เลน จากองค์การยูนิเซฟได้จัดทำขึ้น โดยสรุปผลจากข้อมูลของโครงการต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกา เมื่อเทียบเคียงกับสังคมไทย มีแง่มุมที่สามารถประยุกต์เข้ากันได้ ดังนี้

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ตาราง 1 ตารางวงล้อเลือกสื่อ โดยขณินทร บิวเรียน และกาย สแกนด์เลน จากองค์การยูนิเซฟ โดยพิจารณาถึงบทบาทของสื่อแต่ละชนิด ว่ามีขอบเขตความสามารถแตกต่างกันไปในระดับสูงกลาง ต่ำ อย่างไร

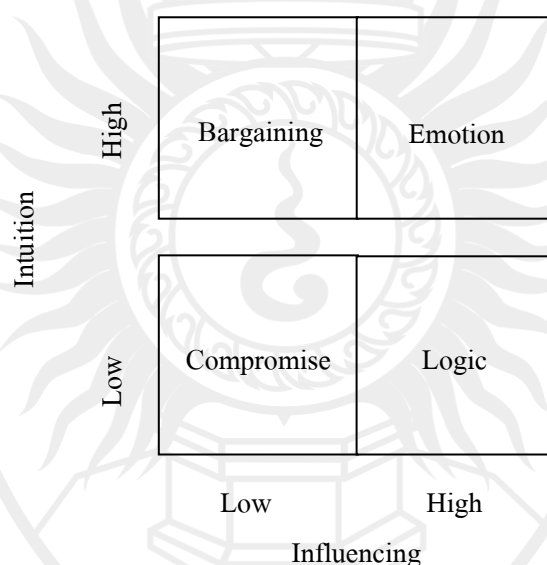
สื่อ	บทบาทหน้าที่						
	ให้ข่าวสาร ข้อเท็จจริง	ให้หลักการ และความ สัมพันธ์	ให้ติดตาม ความต่อเนื่อง ของ กระบวนการ	ให้ตัดสินใจ และ แก้ปัญหา	ให้เปลี่ยน พฤติกรรม	ให้ลงมือ กระทำโดยใช้ ทักษะ	ให้พัฒนา ทัศนคติ ความคิดเห็น
สื่อบุคคล	การประชุมท้องถิ่น	ต่ำ	ต่ำ	ต่ำ	ปานกลาง	ปานกลาง	สูง
	การสาธิต	ปานกลาง	สูง	ปานกลาง	ต่ำ	ปานกลาง	ต่ำ
	การประชุมกลุ่มย่อย	สูง	ปานกลาง	ปานกลาง	สูง	สูง	ปานกลาง
	การประชุมปฏิบัติการ	สูง	ปานกลาง	ปานกลาง	สูง	ปานกลาง	ปานกลาง
	กรณีศึกษา	ปานกลาง	สูง	ปานกลาง	ปานกลาง	ต่ำ	ต่ำ
	การให้บทบาท	ต่ำ	ต่ำ	ปานกลาง	ต่ำ	สูง	สูง
	การเยี่ยมชมบ้าน	ต่ำ	ปานกลาง	ต่ำ	สูง	ปานกลาง	ปานกลาง
	บุคคลตัวอย่างที่ ประสบความสำเร็จ	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง	ต่ำ	สูง	สูง
	เจ้าหน้าที่เผยแพร่	สูง	ปานกลาง	สูง	ต่ำ	ปานกลาง	ปานกลาง
	การเรียนรู้ด้วยตนเอง	สูง	ปานกลาง	สูง	ต่ำ	ต่ำ	ต่ำ
สื่อวัตถุ	วัสดุสามมิติ	ต่ำ	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง	ต่ำ
	เช่น หุ่นจำลอง						
	เอกสารให้อ่านเอง	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง	ต่ำ	ต่ำ	ปานกลาง
	เอกสารประกอบการสอน	ปานกลาง	ปานกลาง	สูง	ต่ำ	สูง	ปานกลาง
	รูปภาพ นิทรรศการ	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง	ต่ำ	ต่ำ	ต่ำ
	แผ่นใส	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง	ต่ำ	ต่ำ	ต่ำ
	เทปเสียง	ปานกลาง	ต่ำ	ปานกลาง	ต่ำ	ต่ำ	ปานกลาง
	เทปประกอบสไลด์	ปานกลาง	ปานกลาง	สูง	ปานกลาง	ปานกลาง	ต่ำ
	ฟิล์มสตริปประกอบเสียง	ปานกลาง	ปานกลาง	สูง	ปานกลาง	ปานกลาง	ต่ำ
	ภาพยนตร์	ปานกลาง	สูง	สูง	ปานกลาง	สูง	ต่ำ
	เทปภาพทัศน์	ปานกลาง	สูง	สูง	ปานกลาง	สูง	ต่ำ

ที่มา : เพชรดา จูฑิยาภรณ์. 2557 : 43

จากตารางข้างต้น แสดงให้เห็นความแตกต่างของสื่อ ทั้งการพูดและลายลักษณ์อักษร สื่อแบบการสื่อสารระหว่างบุคคลและสื่อมวลชน ซึ่งล้วนแต่มีศักยภาพในการโน้มน้าวใจได้ โดยการนำสื่อหนึ่ง ๆ มาใช้นั้น ต้องพิจารณาองค์ประกอบอื่น ๆ ควบคู่กันไปด้วย อาทิ ขนาดของกลุ่มเป้าหมาย อุปกรณ์ที่ต้องใช้ประกอบ ประสิทธิภาพการรับรู้ ความยืดหยุ่นของการใช้ ความยืดหยุ่นในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ค่าใช้จ่ายเบื้องต้น ค่าใช้จ่ายต่อเนื่อง และความร่วมมือร่วมใจของผู้รับสาร

ทั้งนี้ นอกจากการแบ่งชนิดของสื่อตามบทบาทและหน้าที่แล้ว ยังสามารถแบ่งชนิดของสื่อได้ตามข้อดีและข้อจำกัดของสื่อแต่ละชนิด เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้ทำการสื่อสารได้เลือกสื่อตามความเหมาะสมกับสถานการณ์ เช่น การเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย พื้นที่ครอบคลุม ความทันสมัยของข้อมูล เป็นต้น

ในหนังสือ “The Purchasing Models Handbook” Andrea Reynolds (2015) ได้พัฒนาแบบจำลองเกี่ยวกับเครื่องมือเพื่อการโน้มน้าวใจ (The Persuasion Tools Models) ขึ้น โดยมีปัจจัยสำคัญ คือ ระดับของการหยั่งรู้ (Intuition) และระดับความสามารถในการจูงใจ (Influencing Capability) เชื่อมโยงกับการเข้าถึง (Approach) ใน 4 ด้าน คือ ด้านอารมณ์ (Emotion) ด้านตรรกะใช้เหตุผล (Logic) ด้านการต่อรอง (Bargaining) และด้านการประนีประนอม (Compromise) ดังนี้

ภาพประกอบ 2 แบบจำลอง The Persuasion Tools Model

ที่มา : Ancirea Reynolds. 2015 อ้างถึงใน เพชรดา วุฒิชัยภรณ์. 2557 : 42

จากภาพ The Persuasion Tools Model โดย Andrea Reynolds. 2015 อ้างถึงใน เพชรดา วุฒิชัยภรณ์ (2557 : 42) ข้างต้น ระดับแนวนอน คือ ระดับความสามารถในการจูงใจและระดับแนวตั้ง คือ ระดับความหยั่งรู้ ซึ่งแปรผลตามวิธีการเข้าถึงหรือระดับรูปแบบเนื้อหาในการโน้มน้าวใจทั้งหมด 4 ด้าน คือ ด้านอารมณ์ เหตุผล การต่อรอง และการประนีประนอม ตัวอย่างเช่น ถ้าคุณเป็นคนที่ชำนาญในการจูงใจผู้อื่นมากกว่าการทำให้รับรู้ด้วยความรู้สึกละเอียดและยอมรับจากใจ วิธีที่ดีที่สุดในการโน้มน้าวใจ คือ การใช้เหตุผล ขณะเดียวกัน ถ้าไม่ชำนาญในการจูงใจ วิธีที่ดีที่สุดคือ

การประนีประนอมนั่นเอง สังเกตได้ว่าแบบจำลองนี้จะช่วยให้เรามีแนวทางในการหาวิธีการที่เหมาะสมที่สุดในการจูงใจ โดยพิจารณาจากทักษะด้านความสามารถของผู้ส่งสาร และลักษณะของกลุ่มเป้าหมายที่ยอมรับในด้านใดด้านหนึ่งเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม ทุกวิธีล้วนมีข้อจำกัด ดังนั้นผู้สื่อสารจึงควรพัฒนาทักษะในทุกประเภทและทุกระดับให้สูงขึ้น เพื่อเพิ่มโอกาสให้ประสบความสำเร็จในทุกวิธีการด้วยเช่นกัน

5. กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ

เมื่อผู้ส่งสารตัดสินใจเลือกเป้าหมายในการส่งสาร และกลยุทธ์ต่าง ๆ ในการโน้มน้าวใจแล้ว ผู้ส่งสารยังต้องรู้จักจุดจูงใจในสาร (Message Appeals) มาประกอบวิธีจัดเรียงสารด้วย ผู้ส่งสารจะต้องคิดถึงจุดจูงใจที่จะใช้ เนื่องจากเป็นจุดสำคัญที่ทำให้สารหรือข้อความที่เราจะสื่อสารออกไปแตกต่างกับสารที่มุ่งเน้นเพื่อให้ข้อมูลทั่วไป การโน้มน้าวใจนี้ จะได้ผลดียิ่งขึ้นถ้ามีจุดจูงใจที่ผู้รับสารสามารถเชื่อมโยงได้กับกรอบอ้างอิงของตัวเอง จุดจูงใจที่ใช้กันทั่วไป ได้แก่

1. จุดจูงใจโดยใช้ความกลัว (Fear Appeals) มีการศึกษาด้านการใช้จุดจูงใจโดยใช้ความกลัวปรากฏว่าความกลัวในระดับต่ำ มีผลในทางโน้มน้าวใจมากกว่าความกลัวในระดับสูง เพราะถ้าความกลัวมีมากเกินไปแล้ว ผู้รับสารอาจจะเกิดความกระวนกระวาย แทนที่เขาจะสนใจในสาร เขาจะสนใจในความกระวนกระวายของเขาแทน โดยตัวแปรที่จะอธิบายประสิทธิผลของการใช้ความกลัวในการโน้มน้าวใจมีหลากหลาย อาทิ ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร ความสำคัญของเนื้อหาที่มีต่อผู้รับสาร บุคลิกภาพของผู้รับสาร เป็นต้น

2. จุดจูงใจโดยใช้อารมณ์ (Emotional Appeals) สารที่ใช้อารมณ์ในการโน้มน้าวใจไม่ว่าทางบวกหรือทางลบ จะมีผลโน้มน้าวใจได้มากกว่าสารที่ไม่ใช่อารมณ์ตามปกติ มีวิธีการดังนี้

- 2.1 การใช้ภาษาที่เจืออารมณ์เพื่อบรรยายสถานการณ์หนึ่งสถานการณ์ใด เพื่อก่อให้เกิดความตระหนัก (Awareness) ในตัวผู้รับสาร แต่อาจสร้างทัศนคติได้ทั้งบวกและลบ

- 2.2 การเชื่อมโยงความคิดที่เราเสนอใหม่กับความคิดเก่า ไม่ว่าจะเป็นด้านบวกหรือลบ

- 2.3 การเชื่อมโยงความคิดที่เสนอเข้ากับอวัจนสารที่สามารถเร้าอารมณ์ได้ เช่น การเสนอรูปเด็กผู้หญิงเวียดนามีวัยหนึ่งระเบิดนาปาล์ม เป็นรูปที่สะเทือนใจผู้รับสารมาก

- 2.4 การทำให้วัจนสารและอวัจนสารสอดคล้องกัน ถ้าผู้พูดพูดเรื่องที่ต้องใช้อารมณ์เข้าเจือปน ผู้พูดต้องมีอาการกับกิริยาท่าทางน้ำเสียงประกอบด้วย ผู้ฟังจึงจะคล้อยตาม

3. จุดจูงใจโดยใช้ความโกรธ (Anger Appeals) เป็นวิธีที่ผู้ส่งสารสร้างความโกรธหรือความคับข้องใจแก่ผู้รับสาร แล้วจึงเขียนหรือพูดเพื่อลดหรือเพิ่มความเครียดแก่ผู้รับสารและวิธีแก้ไข พบได้บ่อยในการใช้วาทะในเหตุการณ์ทางการเมือง เพื่อสร้างแนวร่วม หรือโจมตีอีกฝ่าย

4. จุดจูงใจโดยใช้อารมณ์ขัน (Humorous Appeals) โดยการลดความเครียด อาจทำได้โดยวิธีเขียนประชด เช่น “ขอความกรุณาอย่าขโมยอีกเพราะไม่มีให้ขโมยแล้ว”

5. จุดจูงใจโดยใช้รางวัล (Rewards as Appeals) สารที่ให้คำมั่นสัญญากับคนฟัง มักจะประสบความสำเร็จมากกว่าสารทั่วไปที่ไม่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้รับสาร ยิ่งสารมีรางวัลหรือสิ่งตอบแทนมากก็จะยิ่งเรียกร้องความสนใจหรือจูงใจคนฟังได้มาก

6. จุดจูงใจโดยใช้แรงจูงใจ (Motivational Appeals) จุดจูงใจทุกชนิดที่กล่าวมาถือเป็นแรงจูงใจ แต่มีแรงจูงใจบางอย่างที่เกิดจากการสั่งสม เรียนรู้ หรือเป็นค่านิยม ดังนั้นการที่จะสื่อสารโดยใช้แรงจูงใจจึงต้องมีการวิเคราะห์ผู้ฟังอย่างมาก เพราะคุณธรรม ค่านิยมหรือแรงจูงใจอย่างหนึ่งอาจมีความหมายต่อผู้ฟังคนหนึ่ง ในขณะที่อีกคนไม่รู้สึกละเลย

ในการโน้มน้าวใจผู้ฟัง ผู้ส่งสารควรวิเคราะห์และเข้าใจจิตวิทยาขั้นพื้นฐานในความต้องการของผู้รับสาร ว่าเขามีแรงผลักดันอะไรบ้างในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง A.H.Maslow ได้จำแนกความต้องการของมนุษย์ออกเป็นห้าขั้น เรียงตามลำดับจากขั้นพื้นฐานที่เป็นสัจชาตญาณไปจนถึงความต้องการเข้าร่วมสังคมกับมนุษย์คนอื่น ๆ โดย John Antonios (2010) ได้นำเสนอเพิ่มเติมถึงความเชื่อมโยงระหว่างความต้องการของมนุษย์ กับความต้องการสื่อสารสังคม ที่ปัจจุบันพบว่ามีคนให้ความสนใจกับสื่อสังคมมากขึ้นเพราะอะไร ดังนี้

ภาพประกอบ 3 แบบจำลองเปรียบเทียบลำดับความต้องการของ Maslow กับความต้องการสื่อสารสังคม
ที่มา : John Antonios. 2010 อ้างถึงใน วิวัฒน์ กิตติพงศ์โกศล. 2558

จากแบบจำลองข้างต้น แสดงให้เห็นแรงจูงใจของมนุษย์ที่มีผลต่อการกระทำ และมีผลต่อการเลือกใช้สื่อเพื่อการสื่อสารหรือรับรู้ข่าวสาร เมื่อจำแนกออกเป็น 5 ชั้นแล้ว สามารถอธิบายได้ดังนี้

1. ความต้องการด้านสรีระ (Physiological Needs) คือ ความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ในการดำรงเผ่าพันธุ์ คือต้องการอาหาร น้ำ การสืบพันธุ์ การสร้างสภาวะสมดุลให้เกิดขึ้นกับสิ่งรอบข้าง เมื่อเปรียบเทียบกับความต้องการสื่อ คือความต้องการเพื่อสร้างการดำรงอยู่ (Existence) สร้างสถานะทางสังคม ว่ามีตัวตน มีเสียงของตนเอง

2. ความต้องการด้านความมั่นคงปลอดภัย (Safety Needs) คือการที่มนุษย์สร้างเกราะกำบัง เพื่อปกป้องตนเองจากภัยคุกคาม ให้มีความมั่นคงปลอดภัย ได้อยู่ในโลกที่มีระเบียบและเดินไปตามระบบ เปรียบได้กับการจัดการโครงสร้างของสื่อ (Structure) ให้เป็นไปตามที่ต้องการเป็นขอบเขตที่ปลอดภัย (Comfort Zone) ที่เราได้เลือกเอง และสามารถแสดงความคิดเห็น

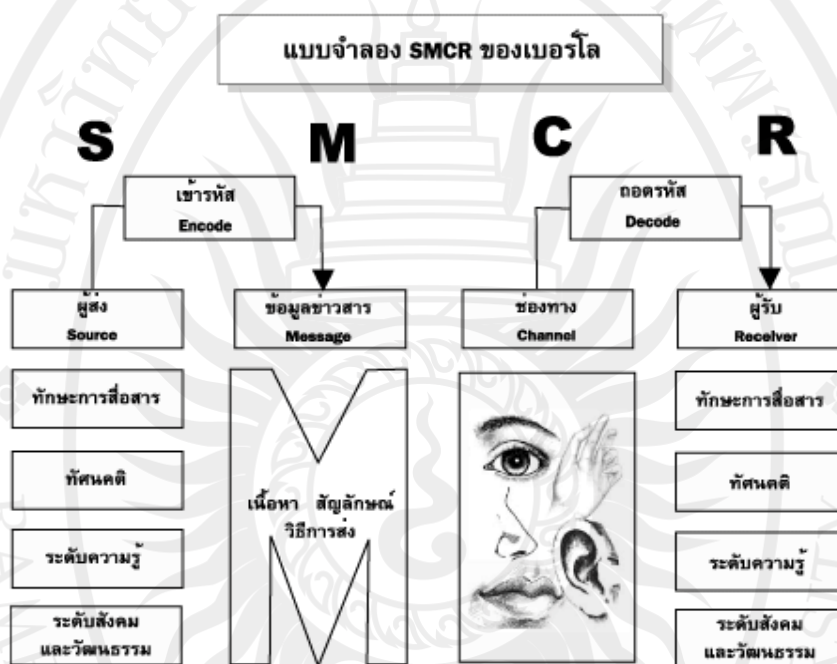
3. ความต้องการที่จะผูกพันกับสถาบันและเป็นที่รัก (Belongingness and Love Needs) เป็นความต้องการที่เกิดขึ้นหลังจากที่มนุษย์ได้เข้าร่วมสังคมกับมนุษย์คนอื่น ๆ มนุษย์ต้องการเป็นที่รักของครอบครัว ของญาติ และของมิตรสหาย ต้องการมีความรู้สึกว่าเป็นสมาชิกคนหนึ่ง ในองค์กรหรือสถาบันที่ตนสังกัดอยู่ เทียบได้กับการสร้างสังคมเฉพาะกลุ่มหรือชุมชน (Community Building) เพื่อเชื่อมสัมพันธ์ ติดต่อสื่อสาร สนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็น หากคนที่มาแชร์ประสบการณ์ หรือมีความชอบในเรื่องที่ใกล้เคียงกัน

4. ความต้องการที่จะเปลี่ยนเป็นที่นับถือยกย่องในวงการสังคม (Esteem Needs) มนุษย์ชอบที่จะมีความเคารพในตนเอง ให้เกียรติตนเอง และในขณะเดียวกัน เขาต้องการได้รับเกียรติและความยกย่องในตัวเขาจากบุคคลอื่นด้วย มนุษย์ต้องการสถานภาพและต้องการให้คนอื่นตระหนักในความสำคัญของเขา เปรียบเทียบได้กับการสร้างภาพลักษณ์ของบุคคล เพื่อแสดงให้เห็นถึงศักยภาพ หรือความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เป็นต้น

5. ความต้องการสัมฤทธิ์ผลในอุดมคติที่ตนเองตั้งไว้ (Self-actualization) มนุษย์แม้เมื่อมีความสมประสงค์ในความต้องการทั้งหลายแล้ว ก็ยังมีความปรารถนาสูงสุดที่จะเป็นอย่างที่ตนฝันไว้ นี่คือแรงจูงใจที่อธิบายว่าทำไมมนุษย์จึงยังคงทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ แม้เมื่อจะได้สิ่งที่ปรารถนาทั้งสี่ขั้นแรกแล้ว เปรียบได้กับกระบวนการที่ทำให้เราได้ปรากฏอยู่ในตำแหน่งที่ดีที่สุดในสื่อสังคม (Optimization) เพื่อเป็นการเติมเต็มและพาตัวเองไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้

ทฤษฎี SMCR ของเบอร์โล

สุมาลี เชนบุญพล (2554 : 9 - 10 อ้างถึงใน มนตรี สังขนาท. 2563 : 18) กล่าวว่า เดวิด เค. เบอร์โล (David K.Berlo) ได้พัฒนาทฤษฎีที่ผู้ส่งจะส่งสารอย่างไรและผู้รับจะรับแปลความหมาย และมีการโต้ตอบกับสารนั้นอย่างไร ทฤษฎี S M C R ประกอบด้วย

ภาพประกอบ 4 แบบจำลอง SMCR ของเบอร์โล

ที่มา : กิดานันท์ มลิทอง. 2543 : 245 อ้างถึงใน มนตรี สังขนาท. 2563 : 19

1. ผู้ส่ง (Source) ต้องเป็นผู้ที่มีทักษะความชำนาญในการสื่อสาร โดยมีความสามารถเข้ารหัส (Encode) เนื้อหาข่าวสาร มีทัศนคติที่ดีต่อผู้รับ เพื่อผลของการสื่อสารมีความรู้เกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารที่จะส่งเป็นอย่างไร และควรมีความสามารถปรับระดับข้อมูลนั้นให้เหมาะสมและง่ายต่อระดับความรู้ของผู้รับ ตลอดจนพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับผู้รับด้วย
2. ข้อมูลข่าวสาร (Message) เป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา สัญลักษณ์ และวิธีการส่งข่าวสาร
3. ช่องทางในการส่ง (Channel) เป็นการส่งข่าวสารให้ผู้รับได้รับข่าวสารข้อมูลโดยผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 หรือเพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง คือ การได้ยิน การดู การสัมผัส การลิ้มรส หรือการได้กลิ่น

4. ผู้รับ (Receiver) ต้องเป็นผู้มีทักษะความชำนาญในการสื่อสาร โดยมีความสามารถถอดรหัสสาร (Decode) เป็นผู้ที่ทำหน้าที่ ระดับความรู้ และพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรม เช่นเดียวกัน หรือคล้ายคลึงกับผู้ส่ง จึงจะทำให้การสื่อความหมาย หรือการสื่อสารนั้นได้ผล

ตามลักษณะของทฤษฎี S M C R มีปัจจัยสำคัญต่อขีดความสามารถของผู้ส่งและผู้รับที่จะทำการสื่อความหมายนั้นได้ผลสำเร็จหรือไม่เพียงใด ดังนี้

1. ทักษะในการสื่อสาร (Communication Skills) หมายถึง ทักษะของผู้ส่งและผู้รับ ควรมีความชำนาญในการส่งและการรับสาร เพื่อให้เกิดความเข้าใจระหว่างกันได้อย่างถูกต้อง เช่น ผู้ส่งต้องมีความสามารถเข้ารหัสสาร มีการพูดโดยใช้ภาษาพูดที่ถูกต้อง ชัดเจน ฟังง่าย มีการแสดงสีหน้าหรือท่าทางที่เข้ากับการพูด ท่วงทำนองลีลาการพูดเป็นจังหวะ น่าฟัง หรือการเขียนด้วยถ้อยคำสำนวนที่ถูกต้อง สดใส สบาย น่าอ่าน ส่วนผู้รับต้องมีความสามารถถอดรหัสและมีทักษะที่เหมือนกันกับผู้ส่ง โดยมีทักษะการฟังที่ดี ฟังภาษาที่ผู้ส่งพูดมารู้เรื่อง หรือสามารถอ่านข้อความที่ส่งมานั้นได้

2. ทัศนคติ (Attitudes) เป็นทัศนคติของผู้ส่งและผู้รับซึ่งมีผลต่อการสื่อสาร ถ้าผู้ส่งและผู้รับมีทัศนคติที่ดีต่อกัน จะทำให้การสื่อสารได้ผลดี ทั้งนี้เพราะทัศนคดีย่อมเกี่ยวข้องถึงการยอมรับซึ่งกันและกัน ระหว่างผู้ส่งและผู้รับด้วย เช่น ถ้าผู้ฟังมีความนิยมชมชอบในตัวผู้พูด ก็มักจะมีความเห็นคล้อยตามได้ง่าย แต่ในทางตรงข้าม ถ้าผู้ฟังมีทัศนคติไม่ดีต่อผู้พูดแล้ว มักจะไม่เห็นชอบด้วย และมีความขัดแย้งในสิ่งที่พูดนั้น หรือถ้าทั้งสองฝ่าย มีทัศนคติไม่ดีต่อกัน ท่วงทำนองหรือน้ำเสียงการพูดก็อาจห้วน ห้าว ไม่น่าฟัง แต่ถ้ามีทัศนคติที่ดีต่อกันแล้ว มักจะพูดกันด้วยความไพเราะ อ่อนหวาน น่าฟัง

3. ระดับความรู้ (Knowledge Levels) ถ้าผู้ส่งและผู้รับมีระดับความรู้เท่าเทียมกัน จะทำให้การสื่อสารนั้นลุล่วงไปด้วยดี แต่หากระดับความรู้ของผู้ส่งและผู้รับแตกต่างกัน ผู้ส่งจะต้องปรับปรุงข้อมูลที่จะส่งให้ความยากง่ายของภาษา และถ้อยคำสำนวนที่ใช้ เช่น ไม่ใช่คำศัพท์ทางวิชาการ ภาษาต่างประเทศ สำนวนสลับซับซ้อน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อความสะดวกและง่ายต่อการทำความเข้าใจ

4. ระบบสังคมและวัฒนธรรม (Socio-culture Systems) ในแต่ละชาติเป็นสิ่งที่มีส่วนกำหนดพฤติกรรมของประชาชนในประเทศนั้น ซึ่งเกี่ยวข้องไปถึงขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติ สังคมและวัฒนธรรมในแต่ละชาติย่อมมีความแตกต่างกัน เช่น การให้ความเคารพต่อผู้อาวุโส หรือวัฒนธรรมการกินอยู่ เป็นต้น ดังนั้นในการติดต่อสื่อสารของบุคคลต่างชาติต่างภาษา จะต้องมีการศึกษา กฎข้อบังคับทางศาสนาของแต่ละศาสนา

ความรู้ที่ได้จากการศึกษาทฤษฎีการสื่อสาร เห็นได้ว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยเสริมกระบวนการสร้างเครือข่ายชุมชน ให้ประชาชนสามารถเข้าร่วมสื่อสารกันได้ ในลักษณะของการปรึกษาหารือร่วมกันบนความคิดอิสระและเท่าเทียม นำไปสู่การพัฒนาและ

แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่ประชาชนยอมรับส่งผลให้คุณภาพชีวิตนั้นดีขึ้น ซึ่งมีสื่อบุคคล ที่เป็นสื่อสำคัญ สำหรับการสื่อสารระหว่างบุคคล ที่ส่งผลให้ผู้รับสารยอมรับและเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ก่อให้เกิดความร่วมมือ โดยผ่านวิธีการการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ ซึ่งหมายถึงการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงความคิด ทัศนคติ ความเชื่อ ซึ่งผู้ส่งสารต้องทำความเข้าใจและประเมินลักษณะของผู้รับสารเพื่อการสื่อสารเกิดผลที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร

แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำ

ความหมายของภาวะผู้นำ

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2552 : 8) กล่าวว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง บุคคลที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งอาจจะโดยการเลือกตั้งหรือแต่งตั้ง และเป็นที่ยอมรับของสมาชิกให้มีอิทธิพลและบทบาทเหนือกลุ่ม สามารถที่จะจูงใจ ชักนำหรือชี้นำให้สมาชิกของกลุ่มรวมพลังเพื่อปฏิบัติการกิจต่าง ๆ ของกลุ่มให้สำเร็จ

ชนเสถียร ภารศิริจิรา (2559 : 8) กล่าวว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง บุคคลที่มีคุณสมบัติทำให้องค์การก้าวหน้าประสบผลสำเร็จด้วยความสามารถ มีวิสัยทัศน์ มีบทบาทสำคัญที่จะช่วยเหลือสนับสนุน โน้มน้าวหรือมีอิทธิพลทำให้ผู้อื่นหรือกลุ่มปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กร

เกรียงศักดิ์ เพ็งพงศา (2557 : 20) กล่าวว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง บุคคลที่สมาชิกในกลุ่มให้การยอมรับ ยกย่อง เป็นผู้ตัดสินใจ กำหนดปัญหา วางแผน ประสานงานร่วมกันกับสมาชิกในองค์กร และรับผิดชอบต่อการอยู่รอดหรือการพัฒนาขององค์กร โดยใช้บารมี อำนาจ หรืออิทธิพลต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ในการจูงใจให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม

เทปเปิน (Tappen. 1995 : 317) กล่าวว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง กระบวนการที่ใช้อิทธิพลให้มีความเข้าใจและเห็นด้วยเกี่ยวกับสิ่งที่ต้องการจะทำและวิธีการที่จะทำ และเป็นกระบวนการของการอำนวยความสะดวกและสนับสนุนให้เกิดการยอมรับในการปฏิบัติร่วมกันเพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายขององค์กร

สัมมา รัตนชัย (2553 : 249) กล่าวว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง การใช้อิทธิพลของบุคคล หรือของตำแหน่ง จูงใจให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคล ปฏิบัติตามความคิดเห็นความต้องการของตนด้วยความเต็มใจ ยินดีที่จะให้ความร่วมมือเพื่อจะนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มตามที่กำหนดไว้ ภาวะผู้นำเป็นความสามารถในการชักจูงหรือโน้มน้าวผู้อื่นให้ค้นหาหนทางที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ให้อย่างกระตือรือร้นและเป็นการผูกมัดหรือหลอมรวมกลุ่มเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้วกระตุ้นให้ดำเนินไปสู่เป้าหมาย

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และดวงเดือน พันธุมนาวิน (2557 : 123) กล่าวว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง การมีอิทธิพลในการเคลื่อนกลุ่มงานไปสู่เป้าหมายต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ ซึ่งหัวหน้าจะใช้อำนาจและการชักจูง เพื่อให้ส่งผลทางบวกต่อความสำเร็จของกลุ่ม

ซึ่งจากความหมายข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง พฤติกรรม หรือ กระบวนการที่บุคคลมีอิทธิพลต่อบุคคลอื่นหรือกลุ่มคนในการโน้มน้าว ชักจูง กระตุ้นจิตใจให้ผู้อื่น เชื่อถือ ขอมอบ และปฏิบัติร่วมกันเพื่อให้เกิดประสิทธิผล และบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

คุณลักษณะภาวะผู้นำ

ราชบัณฑิตยสถาน (2524 : 263) ให้ความหมายไว้ว่า คุณลักษณะ หมายถึง เครื่องหมาย หรือสิ่งที่ใช้ให้เห็นความดีหรือลักษณะประจำ ส่วนคำว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง สภาพหรือสถานะ ที่เป็นหัวหน้าผู้อื่น

ยุกต์ (Yukl. 2001 : 2) กล่าวว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง การมีลักษณะของบุคคล ที่สามารถใช้กระบวนการที่มีอิทธิพลโน้มน้าวให้มีผลต่อการตัดสินใจของกลุ่มหรือวัตถุประสงค์ ขององค์กร

สัมมา ธรนิษฐ์ (2553 : 55) กล่าวว่า คุณลักษณะภาวะผู้นำ หมายถึง ลักษณะเฉพาะที่มีอยู่ในตัวบุคคลที่เป็นผู้นำ ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่แสดงถึงลักษณะด้านร่างกายและการแสดงออกของผู้นำ ที่ทำให้ผู้นำมีความสามารถในการนำ ชักจูงหรือโน้มน้าวให้ผู้ตามปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์

ซึ่งจากความหมายข้างต้น สรุปได้ว่า คุณลักษณะภาวะผู้นำ หมายถึง ลักษณะประจำตัว ของบุคคลที่เป็นหัวหน้าผู้อื่น มีลักษณะเฉพาะทั้งด้านร่างกายและการแสดงออก สามารถใช้ ในการชักจูงหรือโน้มน้าวให้ผู้ตามปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร

คุณลักษณะภาวะผู้นำมีความสำคัญต่อการบริหาร เป็นคุณลักษณะเฉพาะตัวที่แสดงออก บนภาวะผู้นำ และความรับผิดชอบทางการบริหาร หากไม่มีความชัดเจนอาจทำให้ผู้นำไม่ได้รับความศรัทธา และสูญเสียความเชื่อมั่นในฐานะผู้นำ คุณลักษณะภาวะผู้นำแสดงได้ด้วยคุณลักษณะ 10 ประการ คือ การควบคุมอารมณ์ ความสามารถในการปรับตัว ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความกล้าหาญ ความสามารถในการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ พฤติกรรมและจริยธรรม คุณยพินิจที่ดี ความอดทน ความปรารถนามุ่งมั่น และความน่าเชื่อถือไว้ใจได้ (Frigon and Jackson. 1996 : 29)

แนวคิดผู้นำแบบบารมี 10

1. ความหมายของบารมี

ราชบัณฑิตยสถาน (2524 : 625) ให้ความหมายไว้ว่า บารมี หมายถึง คุณความดีที่บุคคล ควรบำเพ็ญ มี 10 อย่าง คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิภูฐาน เมตตา อุเบกขา เรียกว่า ทศบารมี คุณสมบัติที่ทำให้บุคคลยิ่งใหญ่

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (2561 : 76-77, 180) กล่าวว่าไว้ว่า คำว่า บารมี โดยตัวศัพท์เองแปลว่า ความจบถ้วน ภาวะที่ยอดยิ่ง สุดยอด เต็มเปี่ยม หมายถึง คุณความดีที่บำเพ็ญอย่างยอดเยี่ยมของพระโพธิสัตว์ ไม่ว่าจะเป็นมหาโพธิสัตว์ (ท่านผู้มุ่งต่อการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า) ปัจเจกโพธิสัตว์ (ท่านผู้มุ่งต่อการตรัสรู้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า) หรือสาวกโพธิสัตว์ (ท่านผู้มุ่งต่อการตรัสรู้เป็นพระอรหันตสาวก) ก็ตาม แต่โดยทั่วไปจะหมายถึง มหาโพธิสัตว์ คือ ท่านผู้มุ่งต่อการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คุณความดีที่บำเพ็ญตามความหมายนี้มี 10 อย่าง เรียกว่า ทศบารมี คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ (การออกบวช ปลีกตัวปลีกใจจากกาม) ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิฐาน (ความตั้งใจมุ่งมั่น ความเด็ดเดี่ยวแน่วแน่ต่อจุดหมาย) เมตตา และอุเบกขา (ความวางตัววางใจสม่ำเสมอ เทียบตรง ไม่หวั่นไหวหรือเอนเอียง) ซึ่งสรุปได้ว่า บารมี หมายถึง คุณความดีที่บำเพ็ญอย่างยิ่งยวดเพื่อบรรลุจุดหมายอันสูงยิ่ง บารมีที่พระโพธิสัตว์ต้องบำเพ็ญให้ครบบริบูรณ์ จึงจะบรรลุโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้า

สุพานิ สฤษฏ์วานิช (2552 : 257) กล่าวว่าไว้ว่า ภาวะผู้นำแบบบารมี คือ ผู้นำที่มีแรงดึงดูดส่วนบุคคล อันมาจากการที่ผู้นำมีความดี มีความน่าเคารพ ศรัทธา ทำให้ลูกน้องเชื่อฟังคำสั่งอย่างเต็มอกเต็มใจ ไว้วางใจและเชื่อถือในความคิดของผู้นำว่าถูกต้องเชื่อถือได้ โดยลูกน้องจะมีอารมณ์ร่วมในการกิจขององค์การ มีเป้าหมายที่สูงและเชื่อว่าเขาสามารถอุทิศตนต่อความสำเร็จในการกิจนั้น

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (2558 : 429) กล่าวว่าไว้ว่า บารมี หมายถึง คุณงามความดีที่ได้บำเพ็ญไว้แล้ว หรือข้อวัตรปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความสุขอันสูงสุดคือพระนิพพาน

บารมี หมายถึง พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ที่ได้อุบัติขึ้นในโลกนี้ ล้วนแต่ได้สร้างสมบุญ บารมีมานับเป็นชาติไม่น้อยเลย และการบำเพ็ญบารมีทั้ง 10 ประการ มีดังนี้

1. ทานบารมี

ทาน หมายถึง การให้ทรัพย์สินสิ่งของ ให้ธรรม ให้อภัยแก่บุคคลที่ควรให้ โดยไม่หวังผลตอบแทน เป็นการสละด้วยความเต็มใจ เพื่อละความมัจฉริยะ คือความตระหนี่ ซึ่งเป็นอาการสืบเนื่องมาจากคณา ความทะยานอยาก อุปาทาน ความยึดถือ ซึ่งเป็นอนุสัยที่ฝังลึกอยู่ในจิตสันดาน (อง. ปญจก. (ไทย) 22/35/56. อ้างถึงใน ศศิธร อนันตพันธุ์พงศ์. 2564 : 56)

ทาน หมายถึง การให้ การเสียสละเพื่อช่วยเหลือมวลมนุษยสรรพสัตว์ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). 2561 : 180)

ทานบารมี หมายถึง การให้ ได้แก่ การเสียสละสิ่งของต่าง ๆ ของตน หรือให้ความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น (แบบเรียนพระไตรปิฎกศึกษา ชั้นโท. ออนไลน์. 2564)

ประเภทของท่าน

ท่านแบ่งตามวัตถุ คือ สิ่งของที่จะให้ มี 2 ประเภท

1. อามิสทาน การให้อามิส คือ การให้วัตถุสิ่งของต่าง ๆ เป็นทาน เช่น สิ่งของที่เป็นปัจจัยสี่ เป็นต้น อามิสทาน

2. ธรรมทาน การให้ธรรมะ คือ การให้ความรู้ ความถูกต้องดีงาม เป็นทาน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) วิद्याทาน คือ การให้ความรู้ ยังแบ่งได้เป็นวิद्याทานทางโลก คือ การสั่งสอนให้เกิดความรู้ความสามารถในเชิงศิลปวิทยาการ เพื่อนำไปประกอบสัมมาอาชีพเลี้ยงชีวิต และสามารถดำเนินชีวิตต่อไป และวิद्याทานทางธรรม คือการให้ความรู้ที่เป็นธรรมะ 2) อภัยทาน คือ การให้ความปลอดภัย ให้ความไม่มีภัยแก่ตนและผู้อื่น ไม่ถือโทษโกรธเคืองในการล่วงเกินของผู้อื่น ไม่มีแค้น ไม่ผูกเวรกับผู้ใด ทั้งยังมีจิตเมตตาปรารถนาดีต่อผู้อื่นเป็นนิตย์

องค์ของการให้ทาน หรือเรียกว่า ทานสมบัติ ประกอบด้วยองค์ทั้ง 3 คือ

1. วัตถุบริสุทธิ หมายถึง สิ่งของที่จะบริจาคทาน จะเป็นอะไรก็ตาม จะซื้อเขามา หรือขอเขามาก็ได้ แต่ต้องเป็นสิ่งของที่เราทำมาหาได้โดยสุจริต ไม่ได้ลักขโมย คดโกง เบียดเบียน หรือหลอกลวงเขามา ถ้าเป็นของซื้อ เงินที่ซื้อจะต้องเป็นเงินที่เราทำมาหาได้โดยสุจริตธรรมทานนี้จึงจะชื่อว่าบริสุทธิ

2. เจตนาบริสุทธิ หมายถึง เจตนาของผู้ที่ให้จะต้องให้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ มุ่งให้เกิดความดีงาม ให้ใจใส ใจสะอาด ไม่ได้ให้เพื่ออวดมั่งมี อวดรวย อวดดี หรือโอ้อวด อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นต้น

3. บุคคลบริสุทธิ หมายถึง บุคคลสองฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับทานนั้น คือ ผู้ให้และผู้รับต้องเป็นคนทีบริสุทธิ ผู้รับเป็นผู้ที่ควร

2. ศีลบารมี

ศีล หมายถึง ความประพฤติถูกต้องสุจริต (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต).

2561 : 180)

ศีล หมายถึง ความปกติกาย วาจา ใจ เป็นเจตนาในการละเว้นความประพฤติผิดจากปกติ และได้บัญญัติข้อพึงงดเว้นไว้ เช่น ศีล 5 สำหรับบุคคลทั่วไป ศีล 8 สำหรับผู้รักษาศูโบสถ ศีล 10 สำหรับสามเณร ศีล 227 สำหรับพระภิกษุ ที่ชื่อว่าศีล ต้องประกอบด้วยเจตนาวิริติ คือตั้งใจงดเว้น แม้เจตนาวิริติก็ชื่อว่าศีล เมื่อมีเจตนาที่จะมีการสำรวมระวัง เรียกว่าสังวร สังวรนี้ก็คือศีล เมื่อมีความสังวร ก็ย่อมไม่ล่วงละเมิด ความไม่ล่วงละเมิดก็ชื่อว่าศีล (ที.ม. (ไทย) 10/150/94-95. อ้างถึงใน ศศิธร อนันตพันธุ์พงศ์. 2564 : 56)

ศีลบารมี หมายถึง การรักษากาย วาจา ให้อยู่ในหลักความประพฤติที่เป็น แบบแผน อย่างยิ่งยวด ได้แก่ ความประพฤติทางกาย วาจา ด้วยการงดเว้น สิ่งที่ไม่ควรทำ และมีความตั้งใจที่จะกระทำ สิ่งที่ดีควรทำ เป็นต้น (จุ.จริยา.อ. (ไทย) ๙๔/๑/๒/-/๔๔๑, อ้างถึงใน Ven.Wattana Chhan. 2558 : 55)

ประเภทของศีล กล่าวโดยสรุปมี 3 ประเภท (แบบเรียนพระไตรปิฎกศึกษา ชั้นโท. ออนไลน์. 2564)

1. ศีล 5 (เบญจศีล, นิจศีล, จุลศีล) เป็นศีลพื้นฐานอันสำคัญยิ่ง เพราะการที่เราจะรักษา ความเป็นปกติของมนุษย์เอาไว้ได้นั้น จะต้องรักษาศีล 5 เป็นอย่างน้อย
2. ศีล 8 (อุโบสถศีล, มัชฌิมศีล) เป็นศีลที่รักษาในวันอุโบสถ (วันพระ) หรือในโอกาส พิเศษ ตามที่ต้องการ เพื่อเป็นการยกจิตใจให้ประณีตยิ่งขึ้น
3. ปาริสุทธศีล (มหาศีล) เป็นศีลสำหรับผู้ที่มีมุ่งสู่ความบริสุทธิ์และความสงบสุข ของชีวิต เช่น พระภิกษุในพระพุทธศาสนา เพราะเป็นการเกื้อกูลต่อการทำกุศลให้สูงยิ่งขึ้นไป

3. เนกขัมมบารมี

เนกขัมมะ หมายถึง ความปลีกออกจากกามได้ ไม่เห็นแก่การเสพบำเรอ การออกบวช (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). 2561 : 180)

เนกขัมมบารมี หมายถึง การออกบวช ปลีกตัวปลีกใจออกจากกามอย่างยิ่งยวด ได้แก่ การมีจิตคิดออกจากกามและภพ อันมีการเห็นโทษของกาม และภพทั้งหลาย เป็นเบื้องต้น (จุ.จริยา.อ. (ไทย) ๙๔/๑/๒/-/๔๔๑, อ้างถึงใน Ven.Wattana Chhan. 2558 : 55)

เนกขัมมบารมี หมายถึง การแสวงหาหนทางหลุดพ้น ด้วยการออกบวชประพฤติ พรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยเอาชีวิตเป็นเดิมพัน (แบบเรียนพระไตรปิฎกศึกษา ชั้นโท. ออนไลน์. 2564)

ความมุ่งหวังของเนกขัมมะ คือ การปราศใจออกจากกาม ให้หลุดพ้นจากอำนาจ การบีบบังคับของกาม โดยตัดโลกียวิสัย ตัดเชื้อไขทุก ๆ อย่าง เพื่อมุ่งหน้าสู่โลกุตระภูมิ ซึ่งอย่างแรก ที่ต้องทำก่อนคือ การปฏิบัติตามมรรคมีองค์ 8 เพื่อตัดกามารมณ์ รูปารมณ์ และอรูปรารมณ์ไป ตามลำดับ สำหรับปุถุชนทั่ว ๆ ไป สิ่งสำคัญที่เห็นวรั้งจิตไม่ให้ก้าวนำในการปฏิบัติธรรม และ ทำให้กิเลสฟุ้งกลับขึ้นมาได้ง่ายที่สุดก็คือ กามารมณ์ ผู้ที่สามารถตัดกามารมณ์ได้ ก็มีโอกาask้าวหน้า ในการปฏิบัติธรรมได้อย่างรวดเร็ว สามารถบรรลุถึงเป้าหมายที่แท้จริงของชีวิตได้

ประเภทของกาม มี 2 อย่าง คือ

1. กิเลสกาม คือ กิเลสที่ทำให้ใคร่ ความอยากที่เป็นตัวกิเลส
2. วัตถุกาม คือ วัตถุอันน่าใคร่ สิ่งที่น่าปรารถนา ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส

4. ปัญญาบารมี

ปัญญา หมายถึง ความรอบรู้ เข้าถึงความจริง รู้จักคิดพิจารณาแก้ไขปัญหาและ
ดำเนินการจัดการต่าง ๆ ให้สำเร็จ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). 2561 : 180)

ปัญญา หมายถึง ความรู้ทั่วถึงเหตุผลตามเป็นจริง หรือรู้ความจริงตามเหตุและ
ผลศึกษาค้นคว้าไต่ถามผู้ที่คิดว่าจะให้ความรู้ได้ทั่วไป ไม่มีเว้น (สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ).
2555 : 57)

ปัญญาบารมี คือ การรอบรู้เหตุผล เข้าใจสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง
และรู้จักแก้ไขจัดการอย่างยั้งยวด ได้แก่ การรู้เหตุแห่งความเสื่อม เรียกว่า อุปายโกศล การรู้เหตุ
แห่งความเจริญ เรียกว่า อายโกศล รู้อุปายในวิธีการที่จะหลีกเลี่ยงหนทางเสื่อมมาดำเนินทางเจริญ เรียกว่า
อุปายโกศล คือ ความรู้ลักษณะทั่วไปและลักษณะเฉพาะของธรรมทั้งหลาย (จุ.จริยา.อ. (ไทย) ๙๔/
๑/๒/-/๔๔๑. อ้างถึงใน Ven.Wattana Chhan. 2558 : 55)

ประเภทของปัญญา แบ่งออกเป็น 3 ประเภท (แบบเรียนพระไตรปิฎกศึกษา ชั้นโท.
ออนไลน์. 2564) ได้แก่

1. สุตมยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการฟัง การอ่าน ปัญญาชนิดนี้เป็นปัญญาที่เกิดได้
ด้วยการจำเท่านั้น เรียกว่า “รู้จำ”
2. จินตามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการคิด การพิจารณาไตร่ตรองหาเหตุผล
เกิดจากประสบการณ์ กระทำจนชำนาญ อย่างนี้เรียกว่า “รู้จริง”
3. ภวานามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการภาวนา อบรมจิตจนกระทั่งมีความสามารถ
มองเห็นทุกสิ่งไปตามความเป็นจริง สามารถที่จะกำจัดกิเลสและบรรลุปะระอรหัตต์ได้ อย่างนี้
เรียกว่า “รู้แจ้ง”

การสร้างปัญญาบารมี สามารถปฏิบัติได้ดังนี้

1. หมั่นเข้าไปหาภิกษุสามเณร (หาครูดี) เข้าหาครูบาอาจารย์ผู้ที่มีความรู้ มีความชำนาญ
ในเรื่องนั้น ๆ โดยเริ่มจากการสนทนา แลกเปลี่ยนความรู้ จนกระทั่งเข้าไปรับใช้ปฏิบัติ ฝึกหัด ยิ่งมี
ความใกล้ชิดการถ่ายทอดความรู้ก็จะมีมากขึ้น ภิกษุสามเณรในที่นี้อาจมิใช่คนเพียงอย่างเดียว สิ่งใด
ที่สามารถให้ความรู้แก่เราได้ สิ่งนั้นก็เป็ภิกษุสามเณรเช่นกัน เช่น หนังสือ สื่อการศึกษา เป็นต้น
2. ตั้งใจฟังคำสั่งสอนของท่าน (ฟังคำครู) เมื่อเข้าไปหาแล้วต้องศึกษาด้วยความเคารพ
กำหนดจดจำที่ท่านสอน ชักถามข้อสงสัยต่าง ๆ สิ่งที่เราต้องการรู้ มีความกระตือรือร้นที่จะศึกษา
อยู่ตลอด ไม่เป็นคนเฉื่อยชา
3. ตรិตรองพิจารณาคำสั่งสอนของท่าน โดยแยกกาย (ตรองคำครู) หมั่นพิจารณา
ไตร่ตรองถึงความรู้ที่ได้เล่าเรียนมาด้วยปัญญาให้รู้ว่สิ่งใดดี สิ่งใดชั่ว สิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควร เป็นต้น

ไม่ปล่อยผ่านแม้เรื่องเล็กน้อย พิจารณาให้ได้ทุกแง่มุมทุกนัยยะที่สัมพันธ์กัน ไม่คิดโต้แย้ง ไม่ดูหมิ่นหัวข้อธรรม ไม่ดูหมิ่นผู้ที่ให้ความรู้แก่ตน

4. นำความรู้ที่ได้ไปปฏิบัติ (ทำตามครู) เมื่อได้พิจารณาคำสั่งสอนของท่านแล้วต้องนำไปปฏิบัติให้สมควรแก่ตน แก่ฐานะ แก่หน้าที่ แก่เพศ แก่วัย หรือตามที่ตนได้ตรองเห็นแล้ว เพื่อให้เกิดความชำนาญ เพราะการนำเอาความรู้ที่ได้ไปปฏิบัติจะทำให้เรายังแตกฉาน เกิดผลเป็นรูปธรรมได้ชัดเจนที่สุด

อีกประการหนึ่ง การเพิ่มพูนปัญญาบารมีนั้นสามารถทำได้โดยการทำงาน งานใดก็ตามที่เราให้ความสำคัญเอาใจใส่ หมั่นพัฒนาปรับปรุงให้ดีขึ้น ยิ่งงานใดที่ไม่เคยทำมาก่อนเราต้องค้นคว้าศึกษาทำความเข้าใจก็จะยิ่งพัฒนาฝีมือ เพิ่มพูนปัญญาบารมีของเราไปด้วย

5. วิริยบารมี

วิริยะ หมายถึง ความเพียร แก่กล้าบากบั่นทำการ ไม่ทอดทิ้งธุระหน้าที่ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2561 : 180)

วิริยะ หมายถึง ความเพียร มีความเพียรพยายามไม่ทอดทิ้ง มีเริ่มต้นดำเนินไปก้าวหน้า ไม่มีถอยหลัง มีความกล้าหาญในการประกอบกระทำ เหมือนอย่างสีหราชทุกอริยาบถ (สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ), 2555 : 57)

วิริยบารมี คือ ความเพียร แก่กล้า ไม่เกรงกลัวต่ออุปสรรค พยายามบากบั่น อุตสาหะ เรื่อยไป ไม่ทอดทิ้งธุระหน้าที่ อย่างยิ่งยวด ได้แก่ การขวนขวายที่จะกระทำประโยชน์ต่อผู้อื่นด้วยกายและใจอยู่เสมอ ๆ (จุ.จริยา.อ. (ไทย) ๓๔/๑/๒/-/๔๔๑, อ้างถึงใน Ven.Wattana Chhan, 2558 : 55)

ลักษณะของความเพียร มี 4 ประการ (แบบเรียนพระไตรปิฎกศึกษา ชั้นโท. ออนไลน์. 2564) ได้แก่

1. เพียรป้องกันบาปอกุศลที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น ความชั่วหรือความไม่ดีต่าง ๆ ที่ไม่เคยทำมาก่อนก็จะไม่ทำ หรือนิสัยที่ไม่ดีอันใดที่ไม่เคยมี ก็จะไม่ให้เกิดมีขึ้น
2. เพียรกำจัดบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไป หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เพียรแก้ไข นิสัยที่ไม่ดีของตนเองให้หมดสิ้นไปจากกมลสันดาน สิ่งใดที่เป็นความชั่ว เป็นความไม่ดี จะไม่ทำอีก
3. เพียรสร้างกุศลที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น คือ บุญกุศล คุณความดีที่ยังไม่เคยทำ ก็เพียรพยายามทำให้เกิดขึ้น หรือสร้างนิสัยที่ดี ๆ ที่ไม่เคยทำ ให้เกิดมีให้ได้
4. เพียรสร้างกุศลที่มีอยู่แล้วให้เพิ่มพูน บุญกุศล คุณความดีที่เคยทำมาแล้ว ก็พยายามทำให้มากยิ่งขึ้น ๆ ขึ้นไปอีก เพิ่มพูนให้อีก ๆ ขึ้นไปกว่าเดิม

6. ขันติবারมี

ขันติ หมายถึง ความอดทน ควบคุมตนอยู่ได้ในธรรม ในเหตุผล และในแนวทาง เพื่อจุดหมายอันชอบ ไม่ยอมลู่อำนาจกิเลส (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). 2561 : 180)

ขันติ หมายถึง ความอดทน ออกล้น ขันติ เป็นธรรมที่คู่กับโสรจจะ คือ ความสงบเสงี่ยม ขันติและโสรจจะเป็นธรรมอันทำให้งาม ธรรมคือขันติและโสรจจะตั้งอยู่ในบุคคลใด พึงบูชาบุคคลนั้นผู้มีปัญญา มีความประพฤติเยี่ยงพระอรียะ แม้มีชาติตระกูลต่ำตั้นนั้นเหมือนกัน (ส. ส. (ไทย) 15/135/170. อ้างถึงใน ศศิธร อนันตพันธุ์พงศ์. 2564)

ขันติบาร์มี คือ ความอดทน ความทนทานของจิตใจ สามารถใช้สติปัญญาควบคุมตนให้อยู่ในอำนาจเหตุผลอย่างยั่งยืน ได้แก่ ความตั้งใจที่จะอดทนต่อความผิดอันสั่วทั้งหลาย กระทำแล้วไม่โกรธ (จุ.จริยา.อ. (ไทย) ๙๔/๑/๒/-/๔๔๑. อ้างถึงใน Ven.Wattana Chhan. 2558 : 55)

ลักษณะของผู้ที่มีขันติอยู่ในใจ มีลักษณะดังต่อไปนี้ (แบบเรียนพระไตรปิฎกศึกษา ชั้นโท. ออนไลน์. 2564)

1. เมื่อถูกกระทบด้วยถ้อยคำ ทำเหมือนไม่ได้ยิน (หูไปนา)
2. เมื่อเห็นอาการชั่วๆ ทำเหมือนไม่ได้เห็น (ตาไปไร่)
3. ใส่ใจ สนใจแต่จะทำความเจริญ (กุศลธรรม) ให้ตนเอง
4. ข่มความโกรธเสียได้
5. เข้าไปสงบบาปกรรมเสียได้
6. ไม่คร่ำครวญ หยาดคาย
7. ไม่ก่อทุกข์ให้ใคร
8. มีใจเบิกบานแจ่มใสอยู่เป็นนิตย์

ลักษณะของขันติหรือความอดทนดังกล่าว เป็นลักษณะของความอดทนที่ถูกต้อง คือ เมื่ออดทนไปแล้วได้บุญได้บาร์มี อดทนแล้วไม่เสียเปล่า ซึ่งสามารถขยายความได้ดังต่อไปนี้

มีความอดกลั้น คือ เมื่อถูกคนพาลด่าก็ทำราวกับว่าไม่ได้ยิน ทำหูเหมือนหูกระเทาะ เมื่อเห็นอาการชั่วๆก็ทำราวกับว่าไม่ได้เห็น ทำตาเหมือนตาไม้ไผ่ ไม่สนใจใยดี ไม่ปล่อยใจให้เศร้าหมองไปด้วย ใส่ใจ สนใจแต่ในเรื่องที่จะทำความเจริญให้แก่ตนเอง เช่น เจริญศีล สมาธิ ปัญญา ให้อภัย ให้อภัย

เป็นผู้ไม่คร่ำครวญ คือ สามารถข่มความโกรธไว้ได้ ไม่โกรธ ไม่ทำร้าย ไม่ทำอันตราย ด้วยอำนาจแห่งความโกรธนั้น ผู้ที่โกรธง่ายแสดงว่ายังขาดความอดทนอยู่มาก

ไม่ปลุกน้ำตาให้แก่ใคร ๆ คือ ไม่ก่อทุกข์ให้แก่ผู้อื่น ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนหรือเจ็บแค้นใจจนน้ำตาไหล ด้วยอำนาจความเกรี้ยวกราดของเรา

มีใจเบิกบานแจ่มใสอยู่เป็นนิตย์ คือ มีปิติอิ่มเอิบใจเสมอ ๆ ไม่พยายาบท ไม่โทษฟ้า โทษฝน โทษเทวดา โทษโชคชะตา หรือโทษใคร ๆ ทั้งนี้ พยายามอดทนทำงานทุกอย่าง ด้วยใจเบิกบาน

ลักษณะที่สำคัญยิ่งของขันติ คือ ตลอดเวลาที่อดทนอยู่นั้น จะต้องมิให้พองโต ไม่เศร้าหมอง เมื่อสรุปลักษณะเด่นของขันติโดยย่อแล้ว มีอยู่ 3 ประการ คือ อดทนอดทนตัวหรือ หลีกเลียงจากความชั่วให้ได้ อดทนทำความดีต่อไป และอดทนรักษาใจให้พองโต ไม่เศร้าหมอง

ประเภทของขันติ หรือความอดทน แบ่งตามเหตุที่มากระทบได้ 4 ประเภท ดังนี้

1. อดทนต่อความลำบากตรากตรำ เป็นการอดทนต่อสภาพธรรมชาติ ดินฟ้าอากาศ ความหนาว ความร้อน ฝนตก แดดออก ฯลฯ

2. อดทนต่อทุกขเวทนา เป็นการอดทนต่อการเจ็บไข้ได้ป่วย ความไม่สบายกาย ของเราเองความปวด ความเมื่อย ผู้ที่ขาดความอดทนประเภทนี้ เวลาเจ็บป่วยจะร้องครวญคราง พร่ำเพ้อรำพันหงุดหงิด ขุ่นเคืองง่าย

3. อดทนต่อความเจ็บใจ เป็นการอดทนต่อความโกรธ ความไม่พอใจ ความขัดใจ อันเกิดจากคำพูดที่ไม่ชอบใจ กิริยามารยาทที่ไม่งาม การบีบคั้นทั้งจากผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน และลูกน้องความอยู่ดีธรรมต่าง ๆ ในสังคม ระบบงานต่าง ๆ ที่ไม่คล่องตัว ฯลฯ

4. อดทนต่ออำนาจกิเลส เป็นการอดทนต่ออารมณ์อันน่าใคร่ น่าเพลิดเพลินใจ อดทน ต่อสิ่งที่เราอยากทำแต่ไม่สมควรทำ เช่น อดทนไม่เที่ยวเตร่ ไม่เล่นการพนัน ไม่เสพสิ่งเสพติด ไม่รับสินบนไม่คอร์รัปชัน ไม่ผิดลูกเขยภรรยาเขา ไม่เหลิงยศ ไม่ลุแก่อำนาจ ไม่ขี้โอ้อวด เป็นต้น

7. สัจจบารมี

สัจจะ หมายถึง ความจริง ซื่อสัตย์ จริงใจ จริงจัง (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). 2561 : 180)

สัจจะ แปลว่า ความจริง การบำเพ็ญสัจจะ คือ พุทความจริงในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ในอภยราชกุมารสูตร พระพุทธองค์ตรัสไว้โดยความว่า “วาจาที่ไม่จริง ไม่แท้ หรือแม้จริง แต่ไม่มีประโยชน์ ตถาคตไม่กล่าววานั้น ส่วนวาจาที่จริง ที่แท้ และมีประโยชน์ ตถาคตย่อมรู้กาลที่จะกล่าววานั้น” ผู้บำเพ็ญสัจจะ ย่อมละเว้นจากการพูดเท็จ พูดเพื่อเจ้อ พูดส่อเสียด พูดหยาบ อันเป็น วิจิตุจริต สัจจะที่เป็นจริง เป็นประโยชน์เกี่ยวกับวาจา เป็นสัมมวาจา จัดเป็นสัจจบารมี (ม.ม. (ไทย) 13/86/88. อ้างถึงใน ศศิธร อนันตพันธุ์พงศ์. 2564 : 59)

สัจจบารมี คือ การพูดจริง การทำจริง และความจริงใจ การมีความจริงใจที่จะกระทำ สิ่งใดแล้ว ทำสิ่งนั้นให้ได้จริง ๆ อย่างยิ่งยวด ได้แก่ การไม่กล่าววาจาที่ไม่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง มีความเที่ยงตรงต่อคำพูดของตน (จุ.จริยา.อ. (ไทย) ๙๔/๑/๒/-/๔๔๑. อ้างถึงใน Ven.Wattana Chhan, 2558 : 55)

ลักษณะของสัจจการมี 3 ประการ (แบบเรียนพระไตรปิฎกศึกษา ชั้นโท. ออนไลน์. 2564) คือ

1. ความจริง คือ ทำอะไรทำจริง ทำอย่างทุ่มเท จริงจัง ไม่เล่น ไม่เหลวไหล
  2. ความตรง คือ ทำอย่างตรงไปตรงมา ไม่คด ไม่บิดพลิ้ว
  3. ความแท้ คือ ทำด้วยเจตนาสุจริต เป็นไปเพื่อกุศลความดีล้วน ๆ
- สถานะของสัจจะ มี 2 ประการ

1. สัจจะต่อหน้าที่การงาน คือ มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงานของตนเองให้ครบถ้วนและทำงานที่อยู่ในความรับผิดชอบนั้นอย่างจริงจัง ไม่หลบเลี่ยง ทุ่มเททั้งกำลังกาย กำลังวาจา และกำลังใจ จนกว่างานจะสำเร็จ โดยทำงานนั้น ๆ เพื่อมุ่งหวังให้คุณธรรมความดีบังเกิดขึ้นทั้งแก่ตนเอง หมู่คณะ และสังคมส่วนรวม มิใช่เพื่ออามิสสินจ้างรางวัล หรือเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวที่ได้มาโดยมิชอบ

2. สัจจะต่อวาจา คือ มีความรับผิดชอบต่อวาจาของตนเอง ให้วาจานั้นเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น โดยในเบื้องต้นต้องพูดแต่คำจริง ไม่โกหกหลอกลวง ทำอย่างไรก็พูดอย่างนั้น ไม่ทวงวน ไม่อ้อมค้อม ไม่ซ่อนเงื่อนงำ ฟังแล้วก็ทราบทันทีว่าอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ อย่างไร ทำไม ทำให้ผู้ฟังสามารถรับข้อมูลข่าวสารตรงกับเจตนาของผู้พูดได้โดยง่าย

การเป็นคนจริงต่อวาจา คือ พูดอย่างไรก็ทำอย่างนั้น กล่าววาจาใดไปแล้วก็ปฏิบัติตามนั้นอย่างจริงจัง ไม่เหลวไหลเลอ โดยที่วาจานั้น ๆ ต้องไม่ชักชวนโน้มน้าวไปสู่ความชั่วร้าย แต่เป็นไปเพื่อประโยชน์ทั้งต่อตัวเราเองและผู้อื่นจริง ๆ

8. อธิษฐานบารมี

อธิษฐาน หมายถึง ความตั้งใจมั่น ตั้งจุดหมายไว้ตั้งงามชัดเจน และมุ่งไปเด็ดเดี่ยวแน่วแน่ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). 2561 : 180)

อธิษฐาน คือ ความตั้งใจมุ่งมั่น ความตั้งใจปรารถนา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐานบารมี 4 ประการนี้ เป็นธรรมที่มีประกอบกันอยู่ เมื่อยกขึ้นข้อหนึ่งก็ย่อมต้องมีอีก 3 ข้อ ประกอบอยู่ด้วยเสมอ เมื่อตั้งอธิษฐานขึ้นมา ถ้าไม่มีความเพียร ความอดทน และความจริงใจ ที่จะทำในสิ่งที่ตั้งใจมั่นไว้ ก็จะสำเร็จไม่ได้ และมักใช้คำว่า สัจจาธิษฐาน หรือตั้งสัตยาธิษฐาน อ้างเอาสัจจะคือความจริง ในคุณความดี คือ คุณของทานศีลภาวนา เพื่อช่วยให้พ้นภัย ช่วยให้สำเร็จด้วยจิตใจอันแน่วแน่มั่นคง มุ่งตรงต่อจุดหมาย (สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ). 2555 : 57)

อธิษฐานบารมี คือ การตัดสินใจเด็ดเดี่ยว มีปณิธานแน่วแน่ในการที่จะกระทำ ความดี ละความชั่วอย่างยิ่งยวด การตั้งมั่นสมาทานไม่หวั่นไหว ได้แก่ ความตั้งมั่นที่เป็นไปในการเจริญกุศลธรรมให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป (จุ.จริยา.อ. (ไทย) ๑๔/๑/๒/-/๔๔๑. อ้างถึงใน Ven.Wattana Chhan. 2558 : 55)

กล่าวในทางปฏิบัติ อริยฐานบารมี คือ การวางแผนขั้นตอนการทำงานอย่างชัดเจน รับผิดชอบแล้วกำหนดระยะเวลาที่จะต้องทำงานนั้นให้สำเร็จด้วย จากนั้นจึงลงมือทำให้ได้ตามแผนที่วางเอาไว้ หากทำได้ดีและเสร็จทันตามที่กำหนดไว้ อริยฐานบารมีก็เป็นอันสำเร็จ ถ้าหากทำได้ทั้งดีและเสร็จก่อนเวลาที่กำหนดก็ยิ่งดี อริยฐานบารมีที่ได้จะเข้มข้นทวียิ่งขึ้นในการสั่งสมอริยฐานบารมี เมื่อพระองค์ตั้งใจอะไรไว้แล้ว เป็นต้องทำให้สำเร็จทุกครั้งที่ไป อุปมาดั่งนักวาดภาพที่ดี ย่อมต้องมีภาพที่จะวาดชัดเจนอยู่ในใจก่อนลงมือวาดฉันใด นักสร้างบารมีที่ดีย่อมต้องมีเป้าหมายและวิธีการที่ชัดเจนในการสร้างความคิดเพื่อบ่มไปสู่อุจฺจุตมหาย คือ พระนิพพานฉันนั้น (แบบเรียนพระไตรปิฎกศึกษา ชั้นโท. ออนไลน์. 2564)

9. เมตตาบารมี

เมตตา หมายถึง ความรักความปรารถนาดี คิดเกื้อกูลหวังให้สรรพสัตว์อยู่ดีมีความสุข (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). 2561 : 180)

เมตตา หมายถึง ความรัก ความปรารถนาให้เขามีความสุข แม้ไม่ตรีจิตคิดจะให้สัตว์ทั้งปวงเป็นสุขทั่วหน้า (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). 2556 : 324)

เมตตาบารมี หมายถึง ความปรารถนาดี มีไมตรีจิตคิดเกื้อกูลให้ผู้อื่น และเพื่อนร่วมโลกทั้งปวงให้มีความสุขความเจริญอย่างยั่งยืนได้แก่ การมีจิตใจไม่ประทุษร้ายต่อใคร ๆ มีความปรารถนาที่จะนำประโยชน์สุขมาให้แก่เพื่อนร่วมโลก โดยมีความกรุณาและอุบายโกศลกำกับ (ขุ.จธ.อ. (ไทย) ๑๔/๑/๒/-/๕๕๑. อ้างถึงใน Ven.Wattana Chhan. 2558 : 55)

การแสดงออกถึงความเมตตา นอกจากจะไม่มีใครประทุษร้ายต่อผู้อื่นแล้ว ยังทำได้ด้วยการดักเตือนหรือชี้มูลทรัพย์ให้กัน แต่ก็เชื่อว่าดักเตือนด้วยอาศัยเพียงความเมตตาแล้วจะเกิดผลดีทุกครั้งไป จำเป็นต้องมีคุณธรรมอย่างอื่นประกอบด้วย เช่น ความอดทน ความมีอุเบกขา เป็นต้น จึงจะได้ผลดี เพราะเมื่อใดที่เขาไม่รับฟังคำดักเตือนของเรา เราจะยังอดทนได้หรือไม่ จะเสียใจหรือไม่ที่เขาไม่รับความปรารถนาดีจากเรานี้จึงต้องขังใจให้ดี ดังนั้น การเตือนจึงไม่ใช่เรื่องที่กระทำได้โดยง่ายนัก จำเป็นที่จะต้องมึลปะในการดักเตือนเข้าประกอบด้วย ดังนี้

1. ต้องตรวจสอบว่าเป็นเรื่องจริง ให้แน่ใจว่าเราไม่ได้เข้าใจผิด
2. เป็นเรื่องที่เกิดประโยชน์
3. เลือกจังหวะที่เหมาะสม เช่น คูอรรมณ์ของผู้ที่เราจะเตือนเสียก่อนว่าเขาพร้อมที่จะรับฟังหรือไม่ คว้าสถานทีนั้นเหมาะที่จะเตือนหรือไม่ อยู่ต่อหน้าคนหมู่มากหรือไม่เขาจะเสียหายหรือไม่ ต้องดูจังหวะให้ดี เป็นต้น
4. ยืมก่อนแล้วค่อยเตือน เพื่อให้เขารู้ว่าเราเตือนมิได้คิดจับผิดแต่เตือนด้วยความหวังดี

5. ชมก่อนแล้วค่อยเตือน เพื่อให้เขาเข้าใจก่อนว่าที่เราเตือนนั้นเป็นไปด้วยความเมตตา มิใช่เกลียดชังตำหนิติเตียน

เมื่อพิจารณาแล้ว แม้ว่าการเตือนอาจจะดูยากไปบ้าง แต่สำหรับผู้ที่มีความเมตตา หวังความเจริญรุ่งเรืองแก่ผู้อื่นแล้ว จึงตักเตือนกันในคราวที่ควรตักเตือน แม้ว่าผู้ที่เราเตือนอาจเกิดความรู้สึกไม่พอใจเราเท่าไรนักก็ตาม แต่พึงระลึกถึงภายิตของพระโพธิสัตว์ที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า “ผู้ถูกตักเตือนจะแค้นเคืองหรือไม่แค้นเคืองก็ตามเกิด หรือจะเจี้ยทิ้งเหมือนโปรยกลบทิ้งก็ตาม เมื่อเรากล่าวคำเป็นธรรมอยู่ ขึ้นชื่อว่าบาปย่อมไม่เปราะเปื้อนเรา” (แบบเรียนพระไตรปิฎกศึกษา ชั้นโท. ออนไลน์. 2564)

10. อุเบกขาบารมี

อุเบกขา หมายถึง ความวางใจเป็นกลาง อยู่ในธรรม เรียบสงบ สม่่าเสมอ ไม่เอนเอียง ไม่หวั่นไหวไปด้วยความยินดียินร้าย ความชอบชังหรือแรงเข้ายวนชั่วใด ๆ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). 2561 : 180)

อุเบกขา หมายถึง ความวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียงด้วยชอบหรือชัง ความวางใจเฉยได้ ไม่ยินดียินร้าย เมื่อใช้ปัญญาพิจารณาเห็นผลอันเกิดขึ้นโดยสมควรแก่เหตุ และรู้ว่าพึงปฏิบัติต่อไปตามธรรม หรือตามควรแก่เหตุ นั้น ความรู้จักวางใจเฉยดู เมื่อเห็นเขารับผิดชอบตนเองได้ หรือในเมื่อเขาควรต้องได้รับผลอันสมควรแก่ความรับผิดชอบของเขาเอง ความวางที่เฉยคอยดูอยู่ในเมื่อคนนั้น สิ่งนั้น ๆ ดำรงอยู่หรือดำเนินไปตามควร ไม่เข้าข้าง ฝักฝ่าย ไม่ก้าวก่ายแทรกแซง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). 2556 : 327)

อุเบกขาบารมี คือ ความวางใจเป็นกลางเที่ยงธรรมและดำรงอยู่ในธรรม ไม่เอนเอียง หรือหวั่นไหวไปกับอารมณ์ต่าง ๆ ด้วยอำนาจแห่งความยินดียินร้าย ชอบหรือไม่ชอบ รักหรือชัง อันเป็นไปด้วยแรงแห่งความเข้ายวนชั่วใด ๆ ที่ทำให้เกิดปฏิฆะ ความขัดเคือง โดยมีความกรุณา และอุบายโกศลกำกับอย่างยิ่งยวด (ขุ.จรียา.อ. (ไทย) ๑๔/๑/๒/-/๔๔๑. อ้างถึงใน Ven.Wattana Chhan, 2558 : 55)

สิ่งที่ปฏิบัติต่อบุเบกขา หรืออุปสรรคต่อความสงบนิ่งของใจ ทำให้ใจเอนเอียง หวั่นไหว ไม่สงบราบเรียบ ขึ้น ๆ ลง ๆ คือ โลกธรรม มีอยู่ 2 ประการ แบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่

1. ฝ่ายที่คนทั่วไปปรารถนาอยากได้ คือ ได้ลาภ ได้ยศ ได้สรรเสริญ ได้สุข
2. ฝ่ายที่คนทั่วไปกลัวว่าจะเกิดขึ้นกับตน คือ เสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ตกทุกข์ (แบบเรียนพระไตรปิฎกศึกษา ชั้นโท. ออนไลน์. 2564)

แนวคิดผู้นำแบบมงคลชีวิต 38

ราชบัณฑิตยสถาน (2524 : 271) ให้ความหมายไว้ว่า มงคล นั้นหมายถึง เหตุที่นำมาซึ่งความเจริญ “ชีวิต” หมายถึง ความเป็นอยู่ “มงคลชีวิต” จึงเป็น “คุณธรรม” ที่หากยึดปฏิบัติแล้วจะส่งผลให้ชีวิตพบเจอแต่ความสุข ความเจริญ ความก้าวหน้าในการดำเนินชีวิต

พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2547 : 1) กล่าวว่าไว้ว่า มงคลชีวิต คือ เหตุแห่งความสุขและความเจริญก้าวหน้าของชีวิต เป็นสูตรที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เป็นข้อควรประพฤติปฏิบัติ ซึ่งมีอยู่ 38 ประการด้วยกัน

พนมไพร ไชยงค์ (ออนไลน์. 2550) กล่าวว่าไว้ว่า ภาวะผู้นำแบบมงคลชีวิต หมายถึง บุคคลที่มีความพิเศษในการสร้างความเชื่อให้กับบุคคลอื่นจากการมีชีวิตที่พบเจอแต่ความสุข ความเจริญ มีความก้าวหน้าในการดำเนินชีวิต และเป็นผู้ปฏิบัติตนตามมงคลชีวิต 38 ประการ

หลักมงคลชีวิต 38 ประการ ประกอบไปด้วยหลักพุทธธรรมที่หลากหลายและมีทุกระดับเป็นข้อปฏิบัติในการสร้างชีวิต สิ่งที่ทุกคนจะต้องพบต้องปฏิบัติในชีวิตประจำวัน และฝึกจิตใจโดยตรง ให้เป็นคนที่มีสมบูรณ์ มีคุณสมบัติที่ใคร ๆ ก็ต้องการ ซึ่ง พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2547 : 12 - 356) ได้อธิบายความหมายของมงคลชีวิต 38 ประการ แต่ละข้อ ดังต่อไปนี้

1. มงคลที่ 1 ไม่คบคนพาล

คนพาล คือ คนที่มีใจขุนมัวเป็นปกติ เป็นผลให้มีความเห็นผิด ยึดถือค่านิยมผิด และมีวินัยเสีย คือไม่รู้ว่าจะไรดี อะไรชั่ว อะไรควร อะไรไม่ควร เช่น บัณฑิตเห็นว่าเหล่าเป็นของไม่ดี ทำให้ขาดสติ นำความเลื่อมมาให้นานัปการ แต่คนพาลกลับเห็นว่าเหล่าเป็นของประเสริฐ เป็นเครื่องกระชับมิตร หรือบัณฑิตเห็นว่าการเล่นไฟเป็นอบายมุข เป็นปากทาง หรือเป็นสัญลักษณ์แห่งความซบหาย แต่คนพาลกลับเห็นว่า การเล่นไฟ เป็นสิ่งดีทำให้เพลิดเพลิน เป็นการฝึกสมอง ช้อมวิชาคำนวณ ดังนี้ เป็นต้น

1.1 ลักษณะของคนพาล

เนื่องจากคนพาลมีใจขุนมัวอยู่เสมอทำให้ไม่สามารถควบคุมใจที่คิดไปในทางที่ถูกต้องได้ คนพาลจึงมีลักษณะลักษณะวิปริตผิดจากคนทั้งหลาย 3 ประการ คือ

1. ชอบคิดชั่วเป็นปกติ ได้แก่ คิดละโมภ อยากได้ในทางทุจริต คิดพยาบาทปองร้าย คิดเห็นผิดเป็นชอบ ฯลฯ

2. พุจฉั่วเป็นปกติ ได้แก่ พุดปด พุดคำหยาบ พุดส่อเสียดยุยง พุดเพ้อเจ้อ ฯลฯ

3. ชอบทำชั่วเป็นปกติ ได้แก่ เกะกะเกร เกินเหล้าเมายา ชอบล้างผลาญชีวิตคน และสัตว์ ลักทรัพย์ ทุจริตอาณาจาร ฯลฯ

1.2 วิธีสังเกตคนพาล

1. คนพาลชอบชักนำในทางที่ผิด ชัก คือ ชักชวน เชิญชวน ชี้ชวนหรือเสนอแนะ และนำ คือ การทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง
2. คนพาลชอบทำในสิ่งที่ไม่ใช่ธุระ เกะกะเกร หน้าที่การงานของตนไม่พยายามจัดการให้เรียบร้อย แต่ชอบไปก้าวก่ายหน้าที่การงานของผู้อื่น เช่น จับผิดเพื่อนร่วมงาน กลั่นแกล้ง รังแก ทำความรบกวนให้เดือดร้อน ฯลฯ
3. คนพาลชอบทำสิ่งผิด ๆ ชอบถือเอาสิ่งที่ชั่วว่าเป็นสิ่งที่ดี เช่น ชอบเล่นไฟ ชอบสูบ บุหรี่ ชอบหนีโรงเรียน ชอบเถียงพ่อแม่ ฯลฯ เห็นคนทำถูกเป็นคนโง่ เห็นคนกลัวผิดเป็นคนขี้ลาด
4. คนพาลแม่พุดดี ๆ ก็โกรธ เช่น เตือนให้ดูหนังสือตอนใกล้สอบก็โกรธ เตือนให้ตื่นเช้าก็โกรธ แคมองหน้าบางครั้งก็ยังโกรธ ฯลฯ
5. คนพาลไม่ยอมรับรู้ระเบียบวินัย เช่น ไม่ชอบข้ามถนนตรงทางม้าลาย ทั้งขณะบน พื้นถนน ไปโรงเรียนสาย ไปทำงานสาย ฯลฯ

1.3 พฤติกรรมที่เรียกว่าคบคืออย่างไร

คบ หมายถึง พฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไปนี้

1. ร่วม เช่น ร่วมกิน ร่วมนอน ร่วมก่อการ ร่วมหุ้น ร่วมลงทุน
2. รับ เช่น รับเป็นเพื่อน รับเป็นภรรยาหรือสามี รับไว้ทำงาน รับฟังสิ่งที่คนพาลพูด หรือเขียน
3. ให้ เช่น ให้ความไว้วางใจ ให้คำชมเชย ให้ยศ ให้ตำแหน่ง ให้หยิบยืมสิ่งของ ให้การสนับสนุน

การไม่คบคนพาล คือ การไม่ยอมมีพฤติกรรมสัมพันธ์ใด ๆ ดังกล่าวข้างต้นกับ คนพาล

1.4 ประเภทของคนพาล

คนพาลมี 2 ประเภท ได้แก่

1. พาลภายนอก คือ คนพาลทั่วไป ซึ่งแม้จะร้ายกาจเพียงใด เราก็ยังมีทาง หลีกเลียงได้
2. พาลภายใน คือ ตัวเราเองขณะที่คิดชั่ว พุดชั่ว ทำชั่ว เช่น หนึ่งงานบ้าง เทียวเกร ไปยุ่งธุระคนอื่นโดยใช้เหตุบ้าง คนอื่นเตือนดี ๆ ก็โกรธบ้าง หลีกเลียงวินัยบ้าง พุดไม่ไพเราะบ้าง

2. มงคลที่ 2 คบบัณฑิต

บัณฑิต คือ คนที่มีใจผ่องใสอยู่เป็นปกติ ทำให้มีความเห็นถูก ยึดถือค่านิยมที่ถูกต้อง สามารถดำเนินชีวิตอยู่ด้วยปัญญา คือ เป็นผู้รู้ดี (รู้ว่าอะไรดีอะไรชั่ว) เป็นผู้รู้ถูก (รู้ว่าอะไรถูกอะไรผิด) และเป็นผู้รู้ชอบ (รู้ว่าอะไรบุญอะไรบาป)

บัณฑิต อาจเป็นใครก็ได้ เช่น อาจเป็นผู้อ่านหนังสือไม่ออก อาจเป็นชาวไร่ชาวนา อาจเป็นผู้มีการศึกษาสูง อาจเป็นญาติของเรา ฯลฯ แต่ไม่ว่าจะเป็นใครก็ตาม จะต้องเป็นผู้มีจิตใจ ผ่องใส และดำเนินชีวิตอยู่ด้วยปัญญา คือ เป็นคนดีนั่นเอง

2.1 ลักษณะของบัณฑิต

เนื่องจากบัณฑิตเป็นผู้มีจิตใจผ่องใส มีความเห็นถูก ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยปัญญา ฉลาดในการสอดส่องหาเหตุผล จึงมีลักษณะพิเศษสูงกว่าคนทั้งหลาย 3 ประการ คือ

1. ชอบคิดดีเป็นปกติ ได้แก่ คิดให้ทาน คิดให้อภัยอยู่เสมอ ไม่ผูกพยาบาท คิดเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง เช่น เห็นว่าบุญบาปมีจริง พ่อแม่มีพระคุณต่อเราจริง เป็นต้น
2. ชอบพูดดีเป็นปกติ ได้แก่ พูดคำจริง พูดคำสมานไมตรี พูดคำมีประโยชน์ พูดด้วยจิตที่ประกอบด้วยเมตตา และพูดถูกต้องตามกาลเทศะ
3. ชอบทำดีเป็นปกติ ได้แก่ มีเมตตากรุณา ประกอบสัมมาอาชีพะ ทำบุญให้ทาน เป็นปกติ รักษาศีล ทำสมาธิภาวนาอย่างสม่ำเสมอ

2.2 วิธีสังเกตบัณฑิต

บัณฑิตมักกระทำในสิ่งต่อไปนี้

1. บัณฑิตชอบชักนำในทางที่ถูก เช่น ชักนำให้เลิกเลิกละหรี่ เลิกดื่มสุรา เลิกเล่นการพนัน ชักนำให้สวดมนต์ก่อนนอน ให้รักษาศีล ให้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ให้ทำมาหากินในทางสุจริต เป็นต้น
2. บัณฑิตชอบทำแต่สิ่งที่เป็นธุระ ไม่เกะกะเกราะใคร ๆ เร่งรีบการงานในหน้าที่ของตน ไม่ปล่อยงานให้ค้างค้ำ ไม่ก้าวก่ายงานในหน้าที่ของคนอื่น เว้นแต่เมื่อได้รับการขอร้องหรือเพื่ออนุเคราะห์
3. บัณฑิตชอบทำแต่สิ่งที่ถูกที่ควร เช่น ชอบพูดและทำตรงไปตรงมา ชอบสนทนาธรรมรังเกียจการนินทาว่าร้าย ชอบบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น เป็นต้น
4. บัณฑิตเมื่อถูกว่ากล่าวตักเตือนโดยดีย่อมไม่โกรธ มีนิสัยถือเอาความถูกความดี และความมีประโยชน์เป็นที่ตั้ง ไม่ถือตัวอวดดีถือรั้น พยายามแก้ไขปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้นตามคำแนะนำนั้น โดยไม่รังเกียจว่าผู้ที่ตักเตือนจะมีอายุ ยศศักดิ์ ฐานะสูงหรือต่ำกว่า และหากมีผู้เข้าใจผิดพูดก้าวร้าวไม่สมควร ก็อดทนไว้ไม่โกรธตอบ แล้วพยายามหาโอกาสชี้แจงให้เข้าใจภายหลัง จึงทำความอบอุ่นเย็นใจให้แก่ทุกคน
5. บัณฑิตย่อมรับรู้ระเบียบวินัย รักที่จะปฏิบัติตามระเบียบวินัยของหมู่คณะ อย่างเคร่งครัด เพราะตระหนักดีว่า วินัยช่วยยกหมู่คณะให้เจริญขึ้นได้จริง ทำให้หมู่คณะสงบ

เรียบร้อยไม่วุ่นวายจริง ทำให้เกิดความผาสุกจริง จึงรังเกียจความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย ความไม่สะอาด รกรุงรัง

2.3 ประเภทของบัณฑิต

บัณฑิตมี 2 ประเภท ได้แก่

1. บัณฑิตภายนอก คือ บุคคลทั่วไปไม่ว่าใครก็ตามที่เป็นผู้ประพฤติดี มีคุณธรรม ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา

2. บัณฑิตภายใน คือ ตัวเราขณะที่คิดดี พูดดี และทำดีนั่นเอง ดังนั้นการคบบัณฑิต ภายในก็คือ การพยายามฝึกตนให้เป็นผู้มีจิตใจผ่องใส มีสติ รำลึกถึงแต่ความคิดที่ดี ๆ เพื่อการสร้างสรรค์ คำพูดที่ดี เพื่อยกย่องผู้พูดและผู้ฟังให้สูงขึ้น และการกระทำที่ดี เพื่อประโยชน์ ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ซึ่งทำได้โดยการหมั่นให้ทาน รักษาศีล และเจริญสมาธิภาวนาอย่างสม่ำเสมอ

3. มงคลที่ 3 บุษานุคคลที่ควรบูชา

การบูชา คือ การเลื่อมใส ยกย่อง เชิดชู ด้วยกิริยาอาการสุภาพที่เราแสดงต่อผู้ที่ควรบูชา ทั้งต่อหน้าและลับหลัง การแสดงต่อหน้า เป็นการแสดงให้ท่านทราบว่าเรามีความเคารพและ ตระหนักในคุณธรรมความดีที่มีอยู่ในตัวของท่านอย่างจริงใจ การแสดงลับหลัง เป็นการเตือนใจ ตัวเราเองให้ผูกใจไว้กับคุณธรรมอันสูงส่งของท่าน ก่อให้เกิดความรู้สึกอยากกระทำตาม ใจเราจะได้ ยกสูงขึ้นเสมอ ๆ ไม่เลื่อนไหลไปในทางชั่วร้าย

3.1 บุคคลที่ควรบูชา

บุคคลที่ควรบูชาคือ บุคคลที่มีคุณความดีควรค่าแก่การระลึกนึกถึง และยึดถือเป็น แบบอย่างในการปฏิบัติตาม ได้แก่ ผู้มีศีล สมานธิ ปัญญาสูงกว่าเรานั้นเอง ซึ่งประมวลสรุปได้ดังนี้

1. พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นบัณฑิตที่ประเสริฐสุดในโลก ทรงไว้ด้วย พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ พระมหากรุณาธิคุณ จัดเป็นบุคคลที่ควรบูชาของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย

2. พระสงฆ์ ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบก่อนแล้วจึงสอนให้ผู้อื่นประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ตามอย่างบ้าง จัดเป็นบุคคลที่ควรบูชาของพุทธศาสนิกชน

3. พระมหากษัตริย์ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม เป็นธรรมราชา จัดเป็นบุคคลที่ควรแก่ การบูชาของประชาชน

4. บิดามารดาและญาติผู้ใหญ่ที่มีความประพฤติดี เป็นบัณฑิตที่อยู่ในฐานะสูง เกินกว่าจะคบ จัดเป็นบุคคลที่ควรแก่การบูชา หรือปฐุนิยบุคคลของบุตรหลาน

5. ครูอาจารย์ที่มีความรู้ความสามารถ ความประพฤติดี เป็นบัณฑิตที่อยู่ในฐานะสูง เกินกว่าศิษย์จะคบหา จัดเป็นบุคคลที่ควรแก่การบูชาของศิษย์

6. ผู้บังคับบัญชาที่มีความประพฤติดี ตั้งอยู่ในธรรม จัดเป็นบุคคลที่ควรการบูชาของผู้ที่ได้บังคับบัญชา

นอกจากนี้บัณฑิตที่มีเพศภาวะสูงเกินกว่าที่จะคบในฐานะผู้เสมอกันได้ ล้วนจัดเป็นบุคคลที่ควรแก่การบูชาทั้งสิ้น

3.2 การแสดงออกถึงความบูชา

1. ทางกาย ไม่ว่าจะยืน เดิน นั่ง นอน หรือประกอบกิจใด ๆ เมื่ออยู่ต่อหน้าท่านหรือลักษณะตัวแทนของท่าน เช่น รูปปั้น ภาพถ่าย ก็อยู่ในอาการสำรวม

2. ทางวาจา สรรเสริญยกย่องคุณงามความดีท่าน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เช่น การสดมนต์บูชาพระรัตนตรัยการ นำความดีของท่านไปสรรเสริญ

3. ทางใจ ตามระลึกรู้ถึงคำสอนของท่านด้วยความเคารพและซาบซึ้ง

3.3 ประเภทของการบูชา

การบูชาในทางปฏิบัติมี 2 ประเภท คือ

1. อามิสบูชา คือ การบูชาด้วยสิ่งของ เช่น บุตรระลึกถึงคุณของบิดามารดา ศิษย์ระลึกถึงคุณของครูบาอาจารย์ จึงบูชาด้วยการนำทรัพย์สินเงินทองของใช้ ฯลฯ ไปมอบให้ เป็นต้น การบูชาพระรัตนตรัยด้วยดอกไม้ธูปเทียน ก็จัดเป็นอามิสบูชาเช่นกัน

2. ปฏิบัติบูชา คือ การบูชาด้วยการตั้งใจประพฤติปฏิบัติตามคำสอนตามแบบอย่างที่ดีของท่าน เช่น พยายามกำจัดความโลภ ความโกรธ ความหลง ด้วยการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนาตามคำสอนของท่าน การปฏิบัติบูชานี้จัดเป็นการบูชาที่สูงที่สุดเพราะเป็นวิธีที่จะทำให้กาย วาจา ใจของเราใสสะอาด เป็นบัณฑิตตามท่านได้โดยเร็ว

4. มงคลที่ 4 อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม

ถิ่นที่เหมาะสม หมายถึง ที่สิ่งแวดล้อมดี ไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่สุขภาพกายและใจ ยิ่งกว่านั้น ยังสนับสนุนให้ผู้อยู่อาศัยสามารถประกอบกิจการงานในหน้าที่อันเป็นสัมมาอาชีพ ให้เจริญก้าวหน้าได้โดยง่าย และสร้างสมคุณงามความดีได้เต็มที่

ถิ่นที่เหมาะสม มีความหมายกว้างครอบคลุมถึงถิ่นที่อยู่ทุกระดับ เช่น บ้านที่เราอาศัย โรงเรียนที่เราเรียน สถานที่ที่เราทำงาน หมู่บ้านชุมชนที่เราอยู่ ตำบลที่เราตั้งรากฐาน อำเภอ จังหวัด ประเทศ ทวีป เป็นต้น

ลักษณะของถิ่นที่เหมาะสม

1. อากาศเป็นที่สบาย หมายถึง เป็นที่มีสภาพทางภูมิศาสตร์ดี เช่น ถ้าเป็นบ้านก็ต้องให้มีต้นไม้ร่มรื่น น้ำไฟสะดวก ถ้าเป็นโรงเรียนก็ต้องมีสุขลักษณะดี มีอากาศถ่ายเทสะดวก ไม่มีเสียงอึกทึก มีบริเวณกว้างขวาง มีสนามกีฬา ที่ตั้งร้านค้าก็ต้องเป็นบริเวณที่อยู่ในย่านชุมชน

การคมนาคมสะดวก ถ้าเป็นจังหวัดหรือภาค ก็ต้องเป็นบริเวณที่สภาพภูมิศาสตร์ดี เช่น ไม่ลุ่มไม่ร้อนเกินไป ไม่หนาวไม่ร้อนจนเกินไป เป็นต้น

2. อาหารเป็นที่สบาย หมายถึง เป็นบริเวณที่สามารถจัดหาอาหารได้สะดวก เช่น อยู่ใกล้ตลาดหรือบริเวณที่มีการเกษตรกรรมสามารถผลิตอาหารได้เองอย่างพอเพียง และเป็นที่ที่สามารถประกอบธุรกิจการงานหารายได้มาเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ดี

3. บุคคลเป็นที่สบาย หมายถึง บริเวณที่อยู่นั้นต้องไม่มีนักเลงอันธพาล โจรผู้ร้าย ไม่ชุกชุม คนส่วนใหญ่ในละแวกนั้นเป็นคนดี มีศีลธรรม มีวินัย ใฝ่หาความก้าวหน้า

4. ธรรมะเป็นที่สบาย หมายถึง ความดีงาม ความเหมาะสม ใน 2 ลักษณะ คือ

4.1 ในทางโลก หมายถึง ในถิ่นนั้นมีโรงเรียน สถานศึกษาสำหรับให้ความรู้ได้อย่างดี ตลอดจนมีหลักการปกครอง การบริหารราชการบ้านเมืองที่ดีอีกด้วย

4.2 ในทางธรรม หมายถึง ในถิ่นนั้นมีพระภิกษุหรือฆราวาสผู้รู้ธรรมเป็นบัณฑิตสามารถหาการอบรมสั่งสอนศีลธรรมได้อย่างดี หรือถิ่นที่พระพุทธศาสนาแพร่ไปถึง สามารถให้ทาน รักษาศีล ฟังเทศน์ ทำสมาธิภาวนาได้เป็นนิจ

5. มงคลที่ 5 มีบุญวาสนามาก่อน

บุญ คือ สิ่งซึ่งเกิดขึ้นในจิตใจแล้วทำให้จิตใจใสสะอาด ปราศจากความเศร้าหมองขุ่นมัว ก้าวขึ้นสู่ภูมิที่ดี เกิดขึ้นจากการที่ใจสงบทำให้เลือกคิดเฉพาะสิ่งที่ดี ที่ถูก ที่ควร ที่เป็นประโยชน์ และพหุดี ทำดี ตามที่คิดนั้น

บุญ เมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมส่งผลปรับแต่งใจของเราให้มีคุณภาพดีขึ้น คือ ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว บริสุทธิ์ผุดผ่องสว่างไสว โปร่งโล่ง ไม่อึดอัด อึดเอิบ ไม่กระสับกระส่าย ชุ่มชื้นเบาสบาย ผ่อนคลายไม่ตึงเครียด นุ่มนวลควรแก่การงาน และบุญที่เกิดขึ้นนี้ยังสามารถสะสมไว้ในใจได้อีกด้วย

5.1 ประเภทของบุญในกาลก่อน

บุญในกาลก่อนแบ่งเป็น 2 ชนิด ได้แก่

1. บุญช่วงไกล คือ คุณความดีที่เราทำจากภพชาติก่อน มาจนถึงวันคลอດจากกรรมมารดา

2. บุญช่วงใกล้ คือ คุณความดีที่เราทำให้ภพชาติปัจจุบันตั้งแต่คลอດจนถึงวันนี้

5.2 ผลของบุญ

บุญเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็มีผลกับตัวเรา 4 ระดับ คือ

1. ระดับจิตใจ เป็นบุญที่เกิดผลทันที คือ ทำความดีปั๊บก็เกิดปั๊บ ไม่ต้องรอชาติหน้า เกิดขึ้นเองในใจของเรา ทำให้จิตใจดีขึ้น คือ จิตใจเยือกเย็น ตั้งมั่นมั่น ไม่หวั่นไหวต่อคำยกยอหรือ

คำหิณดีน มีใจที่ปลอดโปร่ง เบาสบาย เป็นสุข และสมรรถภาพของใจดีขึ้น คือ เป็นใจที่สะอาดผ่องใส ใช้คิดเรื่องราวต่าง ๆ ได้รวดเร็ว ว่องไว ลึกซึ้ง กว้างไกล รอบคอบ เป็นระเบียบ และตัดสินใจ ได้นับพันถูกต้องไม่ลั้งเล

2. ระดับบุคลิกภาพ คนที่ให้เรา รักษาศีล เจริญภาวนาอย่างสม่ำเสมอ จะทำให้มี จิตใจที่สงบ เข้มแข็ง เบิกบาน ชุ่มเย็น นอนหลับสบาย ไม่มีความกังวลหม่นหมอง หน้าตาผิวพรรณ จิงผ่องใส ใจเปี่ยมไปด้วยบุญ ไม่คิดโลภอยากได้ของใคร ไม่คิดสร้างความเดือดร้อนให้ใคร มีแต่คิด ช่วยเหลือเขา จึงมีความมั่นใจในตัวเอง มีความมองอาจสง่างามอยู่ในตัว ไปถึงไหนก็สามารถวางตัว ได้พอเหมาะพอดี บุคลิกภาพย่อมดีขึ้นเป็นลำดับ

3. ระดับวิถีชีวิต วิถีชีวิตของคนเราเกิดจากการสรุปผลบุญและผลบาปที่เราได้ทำมา ตั้งแต่ภพชาติก่อน ๆ จนถึงภพชาติปัจจุบัน เป็นผลของระดับจิตใจและระดับบุคลิกภาพรวมกัน ชักนำให้เราได้รับสิ่งที่น่าปรารถนา ตอบสนองจากภายนอก เช่น ได้รับลาภ ยศ สรรเสริญ สุข แต่การที่ เราทำดีแล้ววิถีชีวิตของเราจะดีขึ้นหรือไม่ขึ้น บุญเก่าหรือบาปในอดีตที่เราเคยทำไว้ด้วย การให้ผลของบุญและบาปจึงเป็นเรื่องที่สลับซับซ้อน เช่นบางครั้งขณะที่เราตั้งใจทำความดีอยู่ แต่ผลบาปในอดีตตามมาทันทำให้ถูกใส่ร้ายป้ายสีหรือประสบเคราะห์กรรม บางคนจึงเข้าใจผิดคิดว่า ทำดีแล้วไม่ได้ดี หมกกำลังใจในการทำควมดี

4. ระดับสังคม เมื่อเราทำความดีมาแล้วอย่างเต็มที่ ไปอยู่ในสังคมสังคมใด บุญก็จะ ส่งผลให้เป็นบุคคลที่สังคมยอมรับนับถือ ได้เป็นผู้นำของสังคมนั้น และเป็นผู้ชักนำสมาชิกใน สังคมให้ทำความดีตามอย่าง ทำให้เกิดความสงบร่มเย็น และความเจริญก้าวหน้าขึ้นในสังคมนั้น ๆ โดยลำดับ

6. มงคลที่ 6 ตั้งตนชอบ

ตั้งตนชอบ หมายถึง การตั้งเป้าหมายในชีวิต ทั้งทางโลกและทางธรรมไว้ถูกต้อง แล้วประทับประคองตนให้ดำเนินชีวิตไปตามเป้าหมายนั้นด้วยความระมัดระวัง

การตั้งตนชอบเป็นสิ่งสำคัญมาก เป็นขั้นตอนแรกในการสร้างความสุข ความเจริญก้าวหน้า แก่ชีวิต เพราะถ้าใครตั้งเป้าหมายชีวิตไว้ผิด เช่น ตั้งเป้าไว้ว่าจะเป็นโจรที่ปล้นเก่งที่สุด หรือจะเป็น นักผลิตเฮโรอีนที่เก่งที่สุด แล้วพยายามดำเนินชีวิตไปตามนั้น คน ๆ นั้นก็ไม่มีทางที่จะมีความสุข ความเจริญก้าวหน้าได้ ถึงจะไปเสาะแสวงหาความรู้ความสามารถได้มากเพียงไร ก็ไม่เกิดประโยชน์อันใด เพราะความรู้ความสามารถนั้น ๆ ล้วนเป็นไปเพื่อยังความพินาศให้เกิดขึ้นแก่ตนเองและผู้อื่นทั้งสิ้น

ผู้ที่รักความก้าวหน้าทั้งหลาย จึงจำเป็นต้องตั้งเป้าหมายชีวิตให้ถูกต้องก่อน จากนั้น จึงไปเสาะแสวงหาความรู้ความสามารถ พากเพียรพยายามเพื่อบรรลุเป้าหมายชีวิตที่ถูกต้องนั้น ให้ได้

อะไรคือเป้าหมายชีวิต

เป้าหมายชีวิตของคนทุกคนแบ่งได้เป็น 3 ระดับ ได้แก่

1. เป้าหมายชีวิตขั้นต้น คือ การตั้งเป้าหมายชีวิตเพื่อประโยชน์ในชาตินี้ เป็นการตั้งเป้าหมายไว้ว่าจะต้องตั้งตัวตั้งฐานะให้ได้ ด้วยการประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม จะเป็นอาชีพอะไรก็ตามแต่ความถนัดของแต่ละบุคคล จะเป็นนักธุรกิจ แพทย์ วิศวกร ขาวนา ชาวไร่ หรืออื่น ๆ ได้ทั้งนั้น ขอแค่เพียงให้เป็นอาชีพสุจริตก็แล้วกัน และเมื่อตั้งเป้าหมายชีวิตไว้แล้ว ก็มุ่งมั่นฝึกฝนตนเองสร้างตัวให้บรรลุเป้าหมายชีวิตนั้นให้ได้

2. เป้าหมายชีวิตขั้นกลาง คือ การตั้งเป้าหมายชีวิตเพื่อประโยชน์ในชาติหน้า เป็นการตั้งเป้าหมายชีวิตไว้ว่า นอกจากจะพยายามตั้งฐานะของตนเองให้ได้แล้ว ก็จะตั้งใจสร้างบุญกุศลอย่างเต็มที่ในทุก ๆ โอกาสที่อำนวยให้ เพื่อสะสมเป็นทุนเป็นเสบียงในภพชาติต่อไป เพราะว่าสัตว์ทั้งหลายตายแล้วไม่สูญตรานใดที่ยังไหมคกิเลส ก็ยังต้องเกิดใหม่อยู่อีกต่อไป

3. เป้าหมายชีวิตขั้นสูงสุด คือ การตั้งเป้าหมายชีวิตเพื่อประโยชน์อย่างยิ่ง ได้แก่ ตั้งใจปฏิบัติรูปแบบเพื่อปราบกิเลสให้หมดสิ้นแล้วเข้านิพพานตามพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเหล่าพระอรหันต์ทั้งหลาย จะได้มีแต่ความสุขอันเป็นอมตะ ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป

7. มงคลที่ 7 เป็นพหูสูตร

พหูสูตร หมายถึง ผู้ที่มีความรอบรู้ หรือพูดสั้น ๆ ว่า ฉลาดรู้ ความเป็นผู้ฉลาดรู้ คือ เป็นผู้ที่ยังเลือกเรียนในสิ่งที่ควรรู้ เป็นผู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมามาก ได้ยินได้ฟังได้อ่านมามาก ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้ค้นทางแห่งปัญญา ทำให้เกิดความรู้สำหรับบริหารงานชีวิต และเป็นกุญแจไขไปสู่ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข และทุกสิ่งที่เราปรารถนา

7.1 ความแตกต่างระหว่างบัณฑิตกับพหูสูตร

บัณฑิต คือ ผู้ที่มีคุณธรรมประจำใจ มีความประพฤติดีงาม ไม่ว่าจะมีความรู้มากหรือน้อยก็ตามบัณฑิตจะใช้ความรู้ความรู้นั้นสร้างประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นอย่างเต็มที่ เป็นผู้ที่สามารถเอาตัวรอดแน่นอน ไม่ตกไปสู่อบายภูมิเป็นอันขาด

พหูสูตร คือ ผู้มีความรู้มาก แต่คุณธรรมความประพฤติยังไม่แน่ว่าจะดี ยังไม่แน่ว่าจะเอาตัวรอดได้ ถ้าใช้ความรู้ที่อยู่ไปทำชั่ว เช่น เอาความรู้เคมีไปผลิตเฮโรอีน ก็อาจตกนรกได้

7.2 ลักษณะความรู้ที่สมบูรณ์ของพหูสูตร

1. รู้ลึก หมายถึง เรื่องราวสาเหตุในอดีตรู้ลึกซึ่งถึงความเป็นมา
2. รู้รอบ หมายถึง ช่วงสังเกต รู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัว สภาพภูมิประเทศ ดินฟ้าอากาศ ผู้คนในชุมชน ความเป็นไปของเหตุการณ์ต่าง ๆ รอบตัว สิ่งที่เราควรรู้ต้องรู้

3. รู้กว้าง หมายถึง สิ่งรอบตัวแต่ละอย่างที่รู้จักอย่างละเอียด ความเกี่ยวพันของสิ่งนั้นกับสิ่งอื่น ๆ ด้วย

4. รู้ไกล หมายถึง มองการณ์ไกล รู้ถึงผลที่จะตามมาในอนาคต ผู้ที่ประกอบด้วยความรู้ 4 ประการนี้ ทั้งทางโลกและทางธรรม จึงจะเป็นพหูสูตรที่แท้จริง

7.3 คุณสมบัติของพหูสูตร

1. อ่านมาก ฟังมาก คือ มีนิสัยชอบฟัง ชอบอ่าน ชอบค้นคว้า ยึดหลัก เรียนจากครู ดูจากตำรา สดับปาฐะ

2. จำได้แม่นยำ คือ มีความจำดี รู้จักจับสาระสำคัญ จับหลักให้ได้ แล้วจำได้แม่นยำ คนที่ความจำไม่ดีเพราะภพในอดีตชอบพูดปด ดื้อสุรามาก ฯลฯ ดังนั้น ถ้าในชาตินี้เลิกดื้อสุราเลิกพูดปดและพยายามท่องบ่อย ๆ หมั่นจดมันเขียนบ่อย ๆ ไม่ช้าก็จะเป็นผู้มีความจำดี

3. ท่องได้คล่องปาก คือ ต้องฝึกท่องให้คล่องปากท่องจนขึ้นใจ จำได้คล่องแคล่วชัดเจน ไม่ต้องพลิกตำรา

4. ขึ้นใจ คือ ใส่ใจนึกคิดตรึกตรอง สภาวเหตุสาวผลให้เข้าใจตลอด พิจารณาให้เจนจบ นึกถึงครั้งใดก็เข้าใจปรุโปร่งหมด

5. เแทงตลอดด้วยปัญญา คือ เข้าใจแจ่มแจ้ง ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ ความรู้กับใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คุณสมบัติข้อนี้จะเกิดเต็มที่ ได้ ต้องฝึกสมาธิอย่างจริงจังจนเกิดปัญญาสว่างไสว รู้เห็นสิ่งต่าง ๆ ไปตามความเป็นจริง

8. มงคลที่ 8 มีศิลปะ

ศิลปะ แปลว่า การแสดงออกมาให้ปรากฏขึ้นได้อย่างงดงามน่าพึงชม หมายถึง ฉลาดทำ คือทำเป็นนั่นเอง

เพราะมีความรู้นั้นไม่ใช่ว่ามีศิลปะทุกคน เช่น รู้วิธีหุงข้าวว่าจะต้องเอาข้าวสารใส่หม้อ ข้าวขาว แล้วใส่น้ำยกขึ้นตั้งไฟ น้ำเดือดสักพักก็รินน้ำเข้าออก คงให้ระอุอีกสักครู่หนึ่ง ก็คดข้าวออกมากินได้ นี่คือหลักวิชา แต่คนที่รู้เพียงเท่านี้ไม่แน่ว่าจะหุงข้าวกินได้ทุกคน อาจจะได้ข้าวดิบบ้าง และบ้าง ไหมบ้าง เพราะไม่มีศิลปะในการหุงข้าว เรียกว่า ฉลาดรู้แต่ยังไม่ฉลาดทำ

8.1 ประเภทของศิลปะ

ทางกาย คือ ฉลาดทำการช่างต่าง ๆ เช่น ช่างทอ ช่างเครื่อง ช่างวาด ช่างออกแบบ ช่างปั้น ช่างภาพ ช่างพิมพ์ รวมทั้งฉลาดในการทำอาชีพอื่น ๆ เช่น การทำสวน ทำไร่ ปลูกพืชผัก การเขียนหนังสือ การตรวจคนไข้ ตลอดจนจนถึงการขึ้นดินนั่งนอนอย่างมีมารยาท การแต่งตัวให้เหมาะสม การต้อนรับแขก การแสดงความเคารพ การสำรวมกาย จัดเป็นศิลปะทั้งสิ้น

ทางวาจา คือ ฉลาดในการพูด มีวาทศิลป์ รู้จักเลือกพูดแต่สิ่งที่ดีเป็นประโยชน์ สามารถยกใจของผู้พูดและผู้ฟังให้สูงขึ้นได้

ทางใจ คือ ฉลาดในการคิด มีสติสัมปชัญญะ สามารถควบคุมความคิดให้คิดไปในทางที่ดี คิดในทางสร้างสรรค์ คิดในทางยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น

โดยย่อ ศิลปะ จึงหมายถึง คิดเป็น พูดเป็น ทำเป็น

8.2 องค์ประกอบของศิลปะ

สิ่งที่ทำแล้วจัดว่าเป็นศิลปะ ต้องประกอบด้วยองค์ 6 ได้แก่ ทำด้วยความประณีต ทำให้สิ่งของต่าง ๆ มีคุณค่าสูงขึ้น ทำแล้วส่งเสริมให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ ทำแล้วไม่ทำให้กามกำเริบ ทำแล้วไม่ทำให้ความคิดพยายาทกำเริบ และทำแล้วไม่ทำให้ความคิดเบียดเบียนกำเริบ

8.3 คุณสมบัติของผู้สามารถมีศิลปะ

1. ต้องมีศรัทธา มีความเชื่อมั่นในสิ่งที่จะทำว่าเป็นสิ่งที่ดีจริง มีประโยชน์จริง มีใจรัก รักที่จะทำ และตั้งมั่นว่าจะต้องทำให้สำเร็จ
2. ต้องไม่เป็นคนขี้โรค รู้จักระหว่างรักษาสุขภาพของตนเอง
3. ต้องไม่เป็นคนขี้โม้ขี้คุย คนโอ้อวด ไม่มีใครอยากสอน ไม่มีใครอยากแนะนำ คนพวกนี้มัวแต่อวด มัวแต่คุยจนไม่มีเวลาฝึกฝีมือ
4. ต้องได้เป็นคนขี้เกียจ มีความมานะพากเพียร อดทน
5. ต้องเป็นคนมีปัญญา รู้จักพิจารณาช่างสังเกต

9. มงคลที่ 9 มีวินัย

วินัย หมายถึง ระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อบังคับ สำหรับควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา ของคนในสังคมให้เรียบร้อยดีงาม เป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกัน จะได้อยู่ด้วยกันด้วยสุขสบาย กระทบกระทั้งซึ่งกันและกัน วินัยช่วยให้คนในสังคมห่างไกลจากความชั่วทั้งหลาย

9.1 ชนิดของวินัย

คนเรามีส่วนประกอบสำคัญอยู่ 2 อย่าง คือ ร่างกายกับจิตใจ

1. ร่างกาย ของเราขึ้นอยู่กับระบบโลก ต้องฟังโลก ร่างกายจึงจะเจริญ
  2. จิตใจ ของเราขึ้นอยู่กับระบบธรรม ต้องฟังธรรม จิตใจจึงจะเจริญ
- เพื่อให้ร่างกายและจิตใจเจริญทั้ง 2 ทาง เราจึงต้องดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกัน

ทั้ง 2 ด้าน

วินัยทางโลก หมายถึง ระเบียบสำหรับควบคุมคนในสังคมแต่ละแห่ง เป็นข้อตกลงของคนในสังคมนั้นที่จะให้ทำ ไม่ให้ทำบางสิ่งบางอย่างซึ่งบางครั้งเราแยกแยะออกไป

หลายอย่าง เช่น กฎหมาย พระราชบัญญัติ พระราชกฤษฎีกา ข้อบังคับ ระเบียบ ธรรมเนียม ประเพณี คำสั่ง ประกาศ กติกา ฯลฯ สิ่งเหล่านี้รวมเรียกว่าวินัยทางโลกทั้งสิ้น

วินัยทางธรรม หรือวินัยทางพระพุทธศาสนา มี 2 ประเภท

1. อนาคิยวินัย วินัยสำหรับผู้ออกบวช ได้แก่ วินัยของพระภิกษุ สามเณร

จุดมุ่งหมายสูงสุดของนักบวช คือ ความหมดกิเลส ผู้จะหมดกิเลสได้ต้องมีปัญญาอย่างยิ่ง ผู้จะมีปัญญาอย่างยิ่งได้จะต้องมีสมาธิอย่างยิ่ง ผู้จะมีสมาธิอย่างยิ่งได้ จะต้องตั้งอยู่บนฐานของศีลอย่างยิ่ง คือ อนาคิยวินัย 4 ประการ อันเป็นพื้นฐานของความบริสุทธิ์ ได้แก่ ปาฏิโมกขสังวร อินทริยสังวรอาชีวปาริสุทธิ และปัจจัยปัจเจกขณะ

2. อาคิยวินัย วินัยสำหรับผู้ครองเรือน ได้แก่ วินัยของชาวพุทธ ชายหญิงทั่วไป
วินัยสำหรับภุชงค์ผู้ครองเรือนที่สำคัญ คือ ศีล 5 ข้อ ประกอบด้วย ไม่ฆ่า ไม่ลัก ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่โกหกหลอกลวง และไม่เสพของมึนเมาให้โทษ

9.2 ประโยชน์ของวินัย

วินัยทั้งทางโลกและทางธรรมรวมกันแล้วทำให้เกิดประโยชน์ คือ

1. วินัยนำไปดี หมายความว่า ทำให้ผู้รักษาวินัยดีขึ้น ยกฐานะผู้มีวินัยให้สูงขึ้น เช่น เด็กกลางถนน โรงเรียนมีวินัยกลายเป็นนักเรียน เด็กชาวบ้าน บวชแล้วถือศีล 10 กลายเป็นสามเณร หรือสามเณร บวชแล้วถือศีล 227 กลายเป็นพระภิกษุ เป็นต้น วินัยเป็นข้อบังคับกายวาจาเราก็จึง แต่เป็นข้อบังคับเพื่อให้เราไปถึงที่หมายของชีวิตตามความประสงค์ของเราเอง ถือเป็นอานิสงส์ของการมีวินัย

2. วินัยนำไปแจ้ง คำว่า แจ้ง แปลว่า สว่าง หรือเปิดเผย ไม่คลุม ๆ เครือ ๆ วินัยนำไปแจ้งคือเปิดเผยธาตุแท้ของคนได้ ว่าไว้ใจได้แค่ไหน โดยดูว่าเป็นคนมีวินัยหรือไม่

3. วินัยนำไปต่าง เราดูความต่างของคนด้วยวินัย ยกตัวอย่างคนที่ชองสุมพรรคพวกและอาวุธไว้สู้รบกับคนอื่น ถ้ามีมีวินัยเราเรียกว่ากองทหาร เป็นรัฐของชาติ ถ้ามีวินัยเราเรียกว่ากองโจร เป็นเสี้ยนหนามของแผ่นดิน คนที่พกอาวุธเดินปนอยู่ในที่ชุมชนอย่างองอาจ ถ้ามีมีวินัยเราเรียกว่าตำรวจ เป็นผู้พิทักษ์สันติราษฎร์ ถ้ามีวินัยเราเรียกนักเลงอันธพาล เป็นผู้พิฆาตสันติสุข

ผู้มีวินัยดี หมายถึง ผู้ที่รักษาวินัยทั้งทางโลกและทางธรรมอย่างถูกต้องและเคร่งครัด

10. มงคลที่ 10 มีวาจาสุภาษิต

วาจาสุภาษิต คือ คำพูดที่ผู้พูดได้กลั่นกรองไว้ดีแล้วด้วยใจที่ผ่องใส มิใช่สักแต่พูดอวยวะในร่างกายของคนเรานี้ก็แปลก

ตา มีหน้าที่ ดู อย่างเดียว ธรรมชาติให้มา 2 ตา

หุ มีหน้าที่ ฟัง อย่างเดียว ธรรมชาติให้มา 2 หุ

แต่ปาก มีหน้าที่ถึง 2 อย่าง คือ ทั้งกินและพูด ธรรมชาติกลับให้มาเพียงปากเดียว แสดงว่าธรรมชาติต้องการให้คนดูให้มาก ฟังให้มาก แต่พูดให้น้อย ๆ ให้มีสติคอยระมัดระวังปาก จะกินก็กินให้พอเหมาะ จะพูดก็พูดให้พอดีลักษณะคำพูดที่พอเหมาะพอดีเป็นคุณทั้งแก่ตัวผู้พูดและผู้ฟัง เรียกว่า วาจาสุภาษิต

10.1 องค์ประกอบของวาจาสุภาษิต

1. ต้องเป็นคำจริง ไม่ใช่คำพูดที่ปั้นแต่งขึ้น เป็นคำพูดที่ไม่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ไม่บิดเบือนจากความจริง ไม่เสริมความ ไม่เอาความต้องเป็นเรื่องจริง
2. ต้องเป็นคำสุภาพ เป็นคำพูดไพเราะที่กลั่นออกมาจากน้ำใจที่บริสุทธิ์ ไม่หยาบคาย คำคำ คำประชดประชัน คำเสียดสี คำหยาบนั้นฟังก็ระคายหู แคะถึงก็ระคายใจ
3. พูดแล้วก่อให้เกิดประโยชน์ เกิดผลดีทั้งแก่คนพูดและคนฟัง ถึงแม้คำพูดนั้นจะจริงและเป็นคำสุภาพ แต่ถ้าพูดแล้วไม่เกิดประโยชน์อะไรกลับจะทำให้เกิดโทษ ก็ไม่ควรพูด
4. พูดด้วยจิตเมตตา พูดด้วยความปรารถนาดี อยากให้คนฟังมีความสุข ความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป ในข้อนี้หมายถึงว่า แม้จะพูดจริงเป็นคำสุภาพ พูดแล้วเกิดประโยชน์ แต่ถ้าจิตยังคิดโกรธ ความริษยาก็ยังไม่สมควรพูด เพราะผู้ฟังอาจรับไม่ได้ ถ้อยคำที่กล่าวด้วยจิตขุ่นมัว แม้เพียงประโยคเดียวอาจก่อให้เกิดความเสียหายร้ายแรงอย่างไม่อาจประมาณได้
5. พูดถูกกาลเทศะ แม้ใช้คำพูดที่ดี เป็นคำจริง เป็นคำสุภาพ เป็นคำพูดที่มีประโยชน์และพูดด้วยจิตที่เมตตา ถ้าผิดจังหวะ ไม่ถูกไม่ถูกกาลเทศะ ผู้ฟังยังไม่พร้อมที่จะรับแล้วจะก่อให้เกิดผลเสียได้ เช่น จะกลายเป็นประจานหรือจับผิดกันไป

5.1 พูดถูกเวลา (กาล) คือ รู้ว่าเวลาไหนควรพูด เวลาไหนยังไม่ควรพูด ควรพูดนานเท่าไร ต้องคาดหวังที่จะเกิดขึ้นไว้ด้วย

5.2 ผู้ถูกสถานที่ (เทศะ) คือ รู้ว่าในสถานที่เช่นไร เหตุการณ์แวดล้อมเช่นไร จึงสมควรที่จะพูด หากพูดออกไปแล้วจะมีผลดีหรือผลเสียอย่างไร

11. มงคลที่ 11 บำรุงบิดามารดา

พระคุณของพ่อแม่ นั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้ากับอุปมาว่า ถ้าบุตรจะพึงวางบิดามารดาไว้บนบาททั้งสองของตน ประคับประคองท่านอยู่บนบานั้น ป้อนข้าวป้อนน้ำและให้ท่าน่ายอูจากระบัสสาวะบนบานนั้นเสร็จ แม้บุตรจะมีอายุถึง 100 ปี และปรนนิบัติท่านไปจนตลอดชีวิต ก็ยังนับว่าตอบแทนพระคุณท่านไม่หมด

ยังมีผู้อุปมาไว้ว่า หากเราใช้ท้องฟ้าแทนกระดาด ขอดเขาพระสุเมรุแทนปากกา น้ำในมหาสมุทร แทนหมึก เขียนบรรยายของพ่อแม่จนท้องฟ้าเต็มไปด้วยอักษร ภูเขาสิขกร้อนจนหมด น้ำในมหาสมุทรเหือดแห้ง ก็ยังบรรยายของพ่อแม่ไม่หมด

11.1 สมณนามของพ่อแม่

สมณนามของพ่อแม่ นั้น กล่าวกันว่าท่านเป็นทั้งพรหมของลูก เทวดาคนแรก ของลูก ครูคนแรกของลูก และเป็นพระอรหันต์ของลูก ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

1. พ่อแม่เป็นพรหมของลูก เพราะเหตุที่มีพรหมวิหารธรรม 4 ประการ ได้แก่ มีเมตตา มีกรุณา มีมุทิตา และมีอุเบกขา

2. พ่อแม่เป็นเทวดาคนแรก (บุรพเทพ) ของลูก เพราะคอยปกป้องคุ้มกันภัย เลี้ยงดูลูกมาก่อนผู้มีความปรารถนาดีคนอื่น ๆ

3. พ่อแม่เป็นครูคนแรกของลูก เพราะสั่งสอนอบรมทั้งคำพูดและกิริยามารยาท ให้ลูกก่อนคนอื่น ๆ

4. พ่อแม่เป็นวิสุทธิเทพของลูก เพราะมีคุณธรรม 4 ประการ ได้แก่

4.1 ไม่ถือสาในความผิดของลูก แม้ว่าบางครั้งลูกจะพลาดพลั้ง ล่วงเกิน ก็ให้อภัยเสมอ

4.2 ปรารถนาประโยชน์แก่ลูกเสมอ ไม่ว่าลูกจะเป็นอย่างไร ก็ยังคนปรารถนาให้ลูกได้ดี มีความสุข

4.3 เป็นทักษิณียบุคคล เป็นนื่อนานุญของลูก เป็นผู้ที่ลูกควรทำบุญต่อตัวท่าน

4.4 เป็นอาหุเนยบุคคล เป็นผู้ควรแก่การรับของค่านับ และการนมัสการของลูก

11.2 คุณธรรมของลูก

ในทางพระพุทธศาสนาได้บรรยายคุณธรรมของลูกไว้อย่างสั้น ๆ แต่เก็บความไว้ได้อย่างครบถ้วน คือคำว่า กตัญญู กตเวที คุณค่าและศักดิ์ศรีของความป็นลูกรวมอยู่ใน 2 คำนี้

กตัญญู หมายถึง เห็นคุณค่าท่าน คือเห็นด้วยใจ ด้วยปัญญาว่าท่านเป็นผู้มีพระคุณต่อเราอย่างแท้จริง ไม่ใช่สักแต่ปากท้องพระคุณพ่อแม่เปล่าเปล่าไปเท่านั้น

กตเวที หมายถึง การทดแทนพระคุณของท่าน ซึ่งมีงานที่ต้องทำ 2 ประการ คือ ประกาศคุณท่าน หมายถึง การทำให้ผู้อื่นรู้ว่าพ่อแม่มีคุณแก่เราอย่างไรบ้างมาน้อยเพียงใด และตอบแทนคุณท่าน แบ่งเป็น 2 ช่วง คือ

1. เมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ ก็ช่วยเหลือกิจการงานของท่าน เลี้ยงดูท่านตอบเมื่อยามท่านชรา ดูแลปรนนิบัติการกินอยู่ของท่านให้สะดวกสบายและเอาใจใส่ช่วยเหลือเมื่อท่านเจ็บป่วย

2. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ก็จัดพิธีศพให้ท่าน และทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ท่านอย่างสม่ำเสมอ

ผู้ที่มีความกตัญญูต่อบุคคลที่ต้องการจะสนองพระคุณท่านให้ได้ทั้งหมด พึงกระทำดังนี้

1. ถ้าท่านยังไม่มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ก็พยายามชักนำให้ท่านตั้งอยู่ในศรัทธาให้ได้

2. ถ้าท่านยังไม่ถึงพร้อมด้วยการให้ทาน ก็พยายามชักนำให้ท่านยินดีในการทำทานให้ได้

3. ถ้าท่านยังไม่มีศีล ก็พยายามชักนำให้ท่านรักษาศีลให้ได้

4. ถ้าท่านยังไม่ทำสมาธิภาวนา ก็พยายามชักนำให้ท่านทำสมาธิภาวนาให้ได้

เพราะว่าการตั้งอยู่ในศรัทธา การให้ทาน การรักษาศีล การทำสมาธิภาวนาเป็นประโยชน์โดยตรงและเป็นประโยชน์อันยิ่งใหญ่แก่ตัวบิดามารดาผู้ปฏิบัติเองทั้งในภพนี้ภพหน้า และเป็นประโยชน์อย่างยิ่งคือเป็นหนทางไปสู่นิพพาน

12. มงคลที่ 12 เลี้ยงดูบุตร

บุตร มาจากคำว่า ปุตุต แปลว่า ลูก มีความหมาย 2 ประการ คือ ผู้ทำสกุลให้บริสุทธิ์ และผู้หยั่งหทัยของพ่อแม่ให้เต็มอัม

12.1 ประเภทของบุตร

ประเภทของบุตรแบ่งโดยความดีในตัวได้เป็น 3 ชั้น ดังนี้

1. อภิชาติบุตร คือ บุตรที่ดี มีคุณธรรมสูงกว่าบิดามารดา เป็นบุตรชั้นสูง สร้างความเจริญแก่วงศ์ตระกูล

2. อนุชาตบุตร คือ บุตรที่มีคุณธรรมเสมอบิดามารดา เป็นบุตรชั้นกลาง วงศ์ตระกูลไว้ได้

3. อวชาตบุตร คือ บุตรที่เลว มีคุณธรรมต่ำกว่าพ่อแม่ เป็นบุตรชั้นต่ำ นำความเสื่อมเสียมาสู่วงศ์ตระกูล

12.2 องค์ประกอบให้ได้ลูกดี

1. ตนเองต้องเป็นคนดี พ่อแม่ที่ทำบุญมาดีจึงจะได้ลูกดีมาเกิด เหมือนดินไม่พันธุ์ดีก็ย่อมมีลูกพันธุ์ดี เด็กที่เกิดในท้องแม่จะมีคุณธรรมในใจที่ติดตัวมาในระดับใกล้เคียงกับของพ่อแม่ในขณะที่เด็กมาเกิด ดังนั้นพ่อแม่ที่ต้องการได้ลูกดี ก็ต้องชวนชววยสร้างความคิดไว้มาก ๆ ยิ่งพ่อแม่สร้างบุญมากเท่าไร โอกาสที่จะได้ลูกดีก็มากเท่านั้น

2. การเลี้ยงดูอบรมดี การเลี้ยงดูลูกมีอยู่ 2 ทาง คือ การเลี้ยงดูลูกทางโลก และการเลี้ยงดูลูกทางธรรม ซึ่งพ่อแม่ควรจะเลี้ยงดูลูกให้พร้อมบริบูรณ์ทั้ง 2 ทาง

วิธีเลี้ยงดูลูกทางโลก

1. กันลูกออกจากความชั่ว กัน หมายถึง ป้องกัน กีดกัน คือไม่เพียงแต่ห้าม หากต้องดำเนินการทุกวิถีทางที่จะไม่ให้ลูกตกไปสู่ความชั่ว

2. ปลูกฝังลูกในทางดี หมายถึง ให้ลูกประพฤติดีมีศีลธรรม พ่อแม่ต้องพยายาม เล็งเข้าหาใจของลูก เพราะใจเป็นตัวควบคุมการกระทำของคน ที่ว่าเลี้ยงลูกให้ดี คือ ทำใจของลูกให้ดี นั่นเอง

3. ให้ลูกได้รับการศึกษา การศึกษาข้อนี้ความชัดอยู่แล้ว คือให้ลูกได้เล่าเรียน เพื่อให้มีความรู้สามารถช่วยตัวเองต่อไปได้

4. ให้ลูกได้คู่ครองที่ดี ความหมายในทางปฏิบัติมีอยู่ 2 ข้อ คือ

4.1 พ่อแม่ต้องเป็นธุระในการแต่งงานของลูกให้คำแนะนำและช่วยเหลือ

4.2 พ่อแม่ต้องพยายามให้ลูกได้คู่ครองที่ดี พ่อแม่ควรเป็นเพียงที่ปรึกษา ไม่เอ้าก็เจ้าการจนเกินงาม

5. มอบทรัพย์มรดกให้เมื่อถึงกาลอันสมควร เมื่อถึงเวลาควรให้จึงให้ ถ้ายังไม่ถึงเวลาอันควรให้ก็อย่าเพิ่งให้

วิธีเลี้ยงดูลูกในทางธรรม

1. พาลูกเข้าวัดเพื่อศึกษาหาความรู้ทางพระพุทธศาสนา

2. ชักนำลูกให้สวดมนต์ก่อนนอนทุกคืน

3. ชักนำให้ลูกทำบุญ เช่น ตักบาตร รักษาศีล เป็นต้น

4. ชักนำให้ลูกทำสมาธิภาวนา

5. ถ้าลูกเป็นชายให้บวชเป็นสามเณร หรือเป็นพระภิกษุ แล้วเข้าปฏิบัติกรรมฐาน

รวมทั้งศึกษาพระปริยัติธรรม

13. มงคลที่ 13 สงเคราะห์ภรรยา (สามี)

สามี แปลว่า ผู้เลี้ยง ศัว

ภรรยา แปลว่า ผู้ควรเลี้ยง เมีย

คำทั้งสองนี้ เป็นคำที่แฝงความหมายอยู่ในตัว และเป็นคำคู่กัน ผู้ชายที่ได้ชื่อว่า เป็นสามีก็เพราะเลี้ยงดูภรรยา ผู้หญิงที่ได้ชื่อว่าภรรยาก็เพราะทำตัวเป็นคนควรเลี้ยง

13.1 ประเภทของภรรยา

ภรรยาทั้งหลายในโลกนี้ แบ่งได้เป็น 7 ประเภท คือ

1. วรภรรยา ภรรยาเสมอด้วยเพชรฆาต คือ ภรรยาที่มีใจคิดล้างผลาญชีวิตสามี พยายามฆ่าสามี ยินดีในชายอื่น ดบตี แข่งค่าสามี
2. โจริภรรยา ภรรยาเสมอด้วยโจร คือ ภรรยาที่ชอบล้างผลาญทรัพย์สามี ใช้ทรัพย์ไม่เป็นบ้าง ยกยอทรัพย์เพื่อความสุขส่วนตัวบ้าง สร้างหนี้สินให้ตามใช้บ้าง
3. อัยยภรรยา ภรรยาเสมอด้วยนาย คือ ภรรยาที่ชอบล้างผลาญศักดิ์ศรีสามี ไม่สนใจช่วยการงาน เกียจคร้าน กินมาก ปากร้าย กล่าวคำหยาบ ชอบข่มขู่สามีซึ่งขยันขันแข็ง เหมือนเจ้านายข่มข้า ภูมิใจที่ข่มสามีได้
4. มาตาภรรยา ภรรยาเสมอด้วยแม่ คือ ภรรยาที่มีความรัก เมตตาสามีไม่มีที่สิ้นสุด เหมือนมารดารักบุตร เช่น สามีจะตกต่ำหมดบุญวาสนา จะป่วยจะพิการตลอดชีวิต ก็ไม่ทอดทิ้ง ไม่พูด ไม่ทำให้สะเทือนใจ แม้ตายจากไปตั้งแต่ตนยังสาวก็ไม่ยอมมีสามีใหม่
5. ภคินีภรรยา ภรรยาเสมอด้วยน้องสาว คือ ภรรยาที่เคารพสื มีความรักยั่งยืน แต่มีขัดใจกันบ้าง ทั้งชน ทั้งจีชั่ว ทั้งจีแย ต้องทั้งขู่ทั้งปลอบ ประเดี๋ยวจะเทียว ประเดี๋ยวจะกิน จะแต่งตัว แแต่ก็ซื้อสตัยต่อสามี
6. สจีภรรยา ภรรยาเสมอด้วยเพื่อน คือ ภรรยาที่มีรสนิยม มีความชอบเหมือนสามี ถูกคอกัน เป็นคนมีศีลธรรม มีความประพฤติดี แต่อาจมีความทะนงตัวโดยถือว่าเสมอกัน หากฝ่ายตรงข้ามขาดเหตุผลก็ไม่ยอมกันก็เป็นได้
7. ทาสีภรรยา ภรรยาเสมอด้วยคนรับใช้ คือ ภรรยาที่ทำตัวเหมือนคนใช้ ถือสามี จะเขี่ยนตี คุด่า ขู่ตะคอก ก็ไม่คิดพิโรธโกรธตอบสามี อดทนได้ อยู่ในอำนาจสามี

จะดูว่าใครเป็นสามี-ภรรยาชนิดไหน ต้องดูหลังจากแต่งงานแล้วสักระยะหนึ่ง จึงจะชัด การแต่งงานมีอยู่ 2 ระยะ คือ ระยะแต่ง คือ ก่อนเป็นสามี ภรรยา กัน ต่างคนต่างแต่ง ทั้งแต่งตัว แต่งท่าทาง อดคุณสมบัติให้อีกฝ่ายหนึ่งเห็น และระยะงาน คือ หลังจากเป็นสามีภรรยา กันแล้ว ต่างคนต่างต้องทำงานตามหน้าที่ ใครมีข้อดีข้อเสีย มีความรู้ความสามารถความประพฤติ อย่างไรก็จะปรากฏชัดออกมา

13.2 คุณสมบัติของคู่สร้างคู่สม

พื้นฐานอันมั่นคงที่จะทำให้สามีภรรยาครองชีวิตกันยืนยาว มีความสุข คือ คู่สามีภรรยาต้องมี สมชีวิธธรรม ได้แก่

1. สมสัทธา คือ มีศรัทธาเสมอกัน
2. สมลีลา คือ มีศีลเสมอกัน

3. สมจาจะ คือ มีการเสียดสีเหมือนกัน

4. สมปัญญา คือ มีปัญญาเสมอกัน

13.3 หน้าที่ของสามีต่อภรรยา

1. ยกย่องให้เกียรติ คือ ยกย่องว่าเป็นภรรยา ไม่ปิด ๆ บัง ๆ หากทำดีก็ชมเชยด้วยใจจริง หากทำผิดก็เตือน แต่ไม่ตำหนิต่อหน้าสาธารณชนหรือคนในบ้าน เพราะจะเสียอำนาจการปกครอง สิ่งใดเป็นเรื่องส่วนตัว เช่น การเลี้ยงเพื่อน พบปะญาติมิตร ควรให้อิสระตามสมควร

2. ไม่ดูหมิ่น ไม่เหยียดหยามว่าต่ำกว่าตน ไม่ดูถูกเรื่องตระกูล ทรัพย์ความรู้ การแสดงความคิดเห็น ไม่กระทำเรื่องที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวโดยไม่ปรึกษาหารือ และห้ามทุบตีด่าทอเด็ดขาด

3. ไม่นอกใจ ไม่ไปยุ่งเกี่ยวกับหญิงอื่นในฐานะเป็นภรรยาเหมือนกันเพราะเป็นการดูหมิ่นความเป็นหญิงของภรรยา ให้เอาใจเขามาใส่ใจเรา ภรรยาทุกคนจะปลื้มใจที่สุดถ้าสามีรักและซื่อตรงต่อตนเพียงคนเดียว

4. มอบความเป็นใหญ่ให้ คือ มอบให้เป็นผู้จัดการภาระทางบ้าน ไม่เข้าไปก้าวก่ายในเรื่องการครัว การปกครองภายใน นอกจากเรื่องใหญ่ ๆ ซึ่งภรรยาไม่อาจแก้ปัญหาได้

5. ให้เครื่องแต่งตัว ขึ้นชื่อว่าผู้หญิงล้วนชอบแต่งตัว สนใจเรื่องสวย ๆ งาม ๆ ถ้าได้เสื้อผ้าเครื่องแต่งตัวสวย ๆ แล้วชื่นใจ ถึงจะโกรธถ้าได้เครื่องแต่งตัวถูกใจประเดี๋ยวก็หาย สามีก็ต้องตามใจบ้าง

13.4 หน้าที่ของภรรยาต่อสามี

1. จัดการงานดี จัดบ้านให้สบายน่าอยู่ จัดอาหารให้ถูกปากและทันตามความต้องการ จัดเสื้อผ้าเครื่องใช้ให้สะอาดอยู่เสมอ ดูแลลูกเข้าให้ความรักความอบอุ่น ให้ลูกเติบโตขึ้นมาด้วยสุขภาพแข็งแรงและเป็นคนดี

2. สงเคราะห์ญาติสามี ด้วยการเอื้อเฟื้อ กล่าววาจาไพเราะ ให้ความช่วยเหลือตามฐานะที่จะทำได้

3. ไม่นอกใจ จงรักภักดี ซื่อสัตย์ต่อสามีเพียงผู้เดียว

4. รักษาทรัพย์ให้ดี ไม่ฟุ่มเฟือย แต่ก็ไม่ตระหนี่ รู้จักใช้ทรัพย์ให้เป็น

5. ขยันทำงาน ขยันขันแข็งทำงานบ้าน ไม่เอาแต่กิน นอน เทียว หรือเล่นการพนัน

14. มงคลที่ 14 ทำงานไม่คั่งค้าง

14.1 เหตุที่ทำให้งานคั่งค้าง

1. ทำงานไม่ถูกกาล ยังไม่ถึงเวลาทำก็ใจร้อนด่วนไปทำ แต่พอถึงเวลาควรทำกลับไม่ทำ เช่น ตอนแดดออกมัวไปภูบ้าน พอฝนตกกลับไปซักเสื้อผ้า ตากเท่าไรก็ไม่แห้ง หรือตอนเด็กไม่ยอมเรียนหนังสือ เทียวสำมะเลเทเมา พอแก่เฒ่าจะมาเรียนก็เรียนไม่ไหวแล้ว

2. ทำงานไม่ถูกวิธี ทำผิดขั้นตอน ผิดลำดับ เช่น จะทำความสะอาดบ้าน ก็ไปกวาดพื้นก่อนแล้วกวาดเพดานทีหลัง ผุ่นผ่งต่าง ๆ ก็ตกลงมาต้องกวาดพื้นใหม่อีก เป็นต้น

3. ไม่ยอมทำงาน ชอบผัดวันประกันพรุ่ง หรือหาเหตุต่าง ๆ นานามาอ้าง เช่น รอกุญร่อยาม พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ถ้าเราจะทำความดีเมื่อไร ฤกษ์ก็ดีเมื่อนั้น ไม่ต้องรอทำไปได้เลย ประโยชน์ยอมเป็นฤกษ์ของประโยชน์เอง

14.2 วิธีทำงานให้เสร็จ

วิธีทำงานที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้คือ อธิปไตย 4 ได้แก่

1. ฉันทะ คือ ความรักงาน หรือความเต็มใจทำ จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อเราเล็งเห็นผลดีของงานว่าถ้าทำงานนี้แล้วจะได้อะไร เช่น เรียนหนังสือแล้วจะได้วิชาความรู้ไปประกอบอาชีพ เมื่อรู้อย่างนี้แล้ว เราก็จะเกิดความเต็มใจทำ

2. วิริยะ คือ ความพากเพียร หรือความแข็งแรงใจทำ ความไม่ท้อถอย เป็นคุณธรรมทางใจ เรียกความรู้สึกนี้ว่า ความกล้า อยากรู้ว่ากล้าย่างไร ต้องดูทางตรงข้ามเสียก่อน คือทางความเกียจคร้าน คนเกียจคร้านทุกคนและทุกครั้ง คือคนขลาด คนกลัว กลัวหนาว กลัวร้อน กลัวแดด กลัวฝน จะทำงานแต่ละครั้งเป็นต้องอ้างว่าหนาวจะตาย ร้อนจะตาย หิวจะตาย อิ่มจะตาย เหนื่อยจะตาย ง่วงจะตาย คนเกียจคร้านทุกคนตายวันละไม่รู้กี่ร้อยครั้ง

การเอาชนะคำขู่ของความเกียจคร้านเสียได้ ท่านเรียกว่า วิริยะ คือ ความเพียร หรือความกล้านั่นเอง แม้จะมีอุปสรรคเพียงใด แต่ก็มีความแข็งแรงใจทำ และการจะมีความเพียรขึ้นมาได้ จำเป็นต้องละเว้นจากอบายมุขให้ได้เสียก่อน

3. จิตตะ คือ ความเอาใจใส่ หรือความตั้งใจทำ คนมีจิตตะเป็นคนไม่ปล่อยปละละเลยกับงานของตน คอยตรวจตรางานอยู่เสมอ

4. วิมังสา คือ การพินิจพิเคราะห์ หรือความเข้าใจทำ สูดยอดของวิธีทำงานให้สำเร็จอยู่ในอธิปไตยข้อสุดท้ายนี้ วิมังสา แปลว่า การพินิจพิเคราะห์ หมายความว่า ทำงานด้วยปัญญา ด้วยสมองคิด ไม่ใช่สักแต่ว่าทำ คนเราแม้จะทำงานแค่ไหน บากบั่นปานใด หรือเอาใจจดจ่ออยู่ตลอดเวลา แต่ถ้าขาดการใช้ปัญญาพิจารณางานด้วยแล้ว ผลที่สุดงานก็ค้างค้ำจนได้ เพราะแม้ว่าขั้นตอนการทำงานจะสำเร็จไปแล้ว แต่ผลงานก็ไม่เรียบร้อย ต้องทำกันใหม่ซ้ำไป

คนที่ทำงานด้วยปัญญานั้นจะต้อง ทำให้ถูกต้อง ไม่ทำก่อนหรือหลังเวลาอันควร และทำให้ถูกต้องลักษณะของงาน

14.3 อุปสรรคในการทำงานให้เสร็จ

อุปสรรคใหญ่ในการทำงานให้เสร็จก็คือ อบายมุข 6 ได้แก่ คีมน้ำเมา เทียวกลางคืน ดูการละเล่นเป็นนิจ เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร และเกียจคร้านในการทำงาน

15. มงคลที่ 15 บำเพ็ญทาน

ทาน แปลว่า การให้ หมายถึง การสละสิ่งของของตน เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ด้วยความเต็มใจ

การให้ทาน เป็นพื้นฐานความดีของมนุษยชาติ และเป็นสิ่งที่ขาดเสียมิได้ ในการจรจรโลงสันติสุข

พ่อแม่ ถ้าไม่ให้ทาน คือไม่เลี้ยงเรามา เราเองก็ตายเสียตั้งแต่เกิดแล้ว

สามีภรรยา หากทรัพย์มาได้ไม่ปันกันใช้ ก็บ้านแตก

ครูอาจารย์ ถ้าไม่ให้ทาน คือไม่ถ่ายทอดวิชาความรู้แก่เรา เราก็โง่ดักดาน

คนเรา ถ้าโกรธแล้วไม่ให้อภัยทานกัน โลกนี้ก็เป็นกลียุค

15.1 ประเภทของทาน

1. อามิสทาน คือ การให้วัตถุสิ่งของเป็นทาน
2. ธรรมทานหรือวิทยาทาน คือ การให้ความรู้เป็นทาน ถ้าเป็นความรู้ทางโลก เช่น ให้ศิลปวิทยาการต่าง ๆ เรียกว่า วิทยาทาน หากเป็นความรู้ทางธรรม เช่น สอนให้ละชั่ว ประพฤติดี ทำใจให้ผ่องใส เรียกว่า ธรรมทาน
3. อภัยทาน คือ การสละอารมณ์โกรธเป็นทาน ให้อภัย ไม่จองเวร สละอารมณ์โกรธพยายามให้ขาดออกจากใจ

15.2 จุดมุ่งหมายของการให้ทาน

1. ให้เพื่อทำคุณ การให้เพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน ให้เพื่อให้ผู้รับนิยมชมชอบในตัวผู้ให้ ไม่ได้มุ่งเพื่อเป็นบุญ การกระทำเช่นนี้ถ้าถามว่าได้บุญไหมก็เห็นจะต้องตอบว่าได้เหมือนกันแต่น้อยเหลือเกิน ได้ไม่เต็มที่ การให้ที่จะได้บุญมากนั้น ต้องให้เพื่ออนุเคราะห์ และสูงขึ้นไปอีกคือให้เพื่อบูชาคุณ
2. ให้เพื่ออนุเคราะห์ เป็นการอุดหนุนเอื้อเฟื้อกัน ให้ด้วยความเมตตากรุณา
3. ให้เพื่อบูชาคุณ เมื่อมีผู้ปรารถนาดีต่อเรา เมตตากรุณา ช่วยเหลืออุปการะเรา

15.3 ทานที่ให้แล้วไม่ได้บุญ

1. ให้สุรายาเสพติด เช่น บุหรี่ เหล้า ผิ่น กัญชา ยาบ้า ฯลฯ
2. ให้อาวุธ เช่น เขาคำลึงทะเลาะกัน ยื่นปืน ยื่นมีดให้
3. ให้มหรสพ เช่น พาไปดูหนังดูละคร ฟังดนตรี เพราะทำให้กามกำเริบ
4. ให้สัตว์เพศตรงข้าม เช่น หาสุนัขตัวเมียไปให้ตัวผู้ หาสาว ๆ ไปให้เจ้านาย ฯลฯ
5. ให้ภาพลามก รวมถึงหนังสือลามกและสิ่งชั่วร้ายลามกทั้งหลาย

16. มงคลที่ 16 ประพฤติธรรม

ประพฤติธรรม คือ การประพฤติตนให้อยู่ในกรอบของความถูกต้องและความดี ทั้งปรับปรุงพฤติกรรมของตนเองให้ดีขึ้นกับที่ เกิดเป็นคนและมีความเที่ยงธรรม ไม่ลำเอียง เพื่อเป็นการปรับปรุงตนให้พร้อมที่จะอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างผาสุก ไม่นำความเดือดร้อนมาสู่ตนเอง และผู้อื่น ซึ่งได้แก่การประพฤติปฏิบัติตน 2 ลักษณะควบคู่กันไป ได้แก่

1. ประพฤติเป็นธรรม คือ มีความเที่ยงธรรม เป็นความถูกต้องและเป็นความดี
2. ประพฤติตามธรรม คือ การประพฤติปฏิบัติตนตามธรรมะที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนฝึกฝนอบรมตนเองให้คุณธรรมในตัวสูงขึ้น ประณีตขึ้นตามลำดับ ได้แก่ การปฏิบัติตามหลักกุศลกรรมบถ 10 ประการ

17. มงคลที่ 17 สงเคราะห์ญาติ

ญาติ แปลว่า คนคุ้นเคย คนใกล้ชิด หมายถึง บุคคลที่คุ้นเคยและวางใจกันได้ มี 2 ประเภท

1. ญาติทางโลก แบ่งได้เป็น 2 พวก คือ ญาติโดยสายโลหิต เช่น ทวด ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา พี่ น้อง หลาน หลาน ฯลฯ และญาติโดยความใกล้ชิดคุ้นเคย เช่น เป็นเพื่อนสนิทสนมกับเราโดยตรง หรือสนิทสนมกับญาติทางสายโลหิตของเรา
2. ญาติทางธรรม หมายถึง ผู้เป็นญาติเพราะเหตุ 4 ประการ คือ เป็นญาติเพราะบวชให้เป็นพระภิกษุ เป็นญาติเพราะบวชให้เป็นสามเณร เป็นญาติเพราะให้นิสสัย (พิธีกรรมของสงฆ์ที่พระอุปัชฌาย์ให้แก่ศิษย์) และเป็นญาติเพราะสอนธรรมะให้

17.1 ลักษณะญาติที่ควรสงเคราะห์

1. เป็นคนที่พยายามช่วยเหลือตนเองก่อนแล้วอย่างเต็มที่ ไม่ใช่เอะอะมีอะไรก็วิ่งมาหาทำเฉยๆ ขอมือองเท้า ไม่ยอมช่วยตนเอง
2. รู้จักทำตัวให้น่าช่วย มีความประพฤติดี ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข มีสัมมาคารวะ มีความอ่อนน้อมถ่อมตน มีน้ำใจโอบอ้อมอารี

17.2 เวลาที่ควรสงเคราะห์ญาติ

1. เมื่อยากจนหาที่พึ่งมิได้
2. เมื่อขาดทุนทรัพย์ในการค้าขาย
3. เมื่อขาดยานพาหนะ
4. เมื่อขาดอุปกรณ์ทำมาหากิน
5. เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย
6. เมื่อคราวมีธุระการงาน
7. เมื่อคราวถูกไล่ความ มีคดี

เรื่องการสงเคราะห์ญาติจะง่ายก็เหมือนยาก ครั้นจะว่ายากก็เหมือนง่าย คนที่ทั้งญาติพี่น้องจนตัวเองเสียผู้เสียคน ไปก็มี คนที่สงเคราะห์ญาติพี่น้องจนตัวเองแทบตายทั้งเป็น ก็มาก จึงต้องมีขอบเขตมีวิธีการที่เหมาะสม ไม่ใช่ทำอะไรทำอะไรให้ญาติแต่ดีเสมอไป

17.3 วิธีสงเคราะห์ญาติทางโลก

ความมุ่งหมายของการสงเคราะห์ญาติ อยู่กับการถูกสมัครสมาชิกครอบครัวญาติให้เป็นปึกแผ่น โดยใช้หลัก สังกตวัตถุ 4 ดังนี้

1. ทาน หมายถึง การเอื้อเฟื้อแบ่งกันกินแบ่งกันใช้ ให้ของฝากยามเยี่ยมเยียน ให้ของขวัญยามมงคล ให้ของกินของใช้ยามตรุษยามสารท ตลอดจนให้ทุนรอนทำมาหากิน โดยควรจะต้องบอกกล่าวไว้สำหรับสงเคราะห์ญาติโดยเฉพาะและเมื่อแบ่งปันให้ญาติไปแล้ว ก็ไม่ควรจะทวงคืน แต่ถ้าเขานำมาคืนเองก็ควรเก็บสำรองไว้ในงบกลางนี้อีก สำหรับสงเคราะห์ญาติคนอื่น ๆ ที่เดือดร้อนต่อไป

2. ปิยวาจา พูดจาต่อกันด้วยคำสุภาพอ่อนโยน เรียกสรรพนามตามศักดิ์ เช่น เรียกลุง ป้า น้า อา อันเป็นภาษาของคนรักใคร่เคารพนับถือกัน ถึงจะโกรธเคืองขัดใจก็ไม่แข่งขันหักกระดูกหรือนินทาว่าร้าย

3. อุตตจริยา ทำตัวให้เป็นประโยชน์แก่ญาติ คือช่วยเหลือเมื่อมีธุระการงาน เช่น แต่งงาน บวชนาค เจ็บป่วย เป็นความ และอื่น ๆ อย่างน้อยก็ให้กำลังใจ

4. สมานัตตตา วางตัวกับญาติให้เหมาะสมกับฐานะ ตำแหน่ง เหตุการณ์ สิ่งแวดล้อม เคารพญาติผู้ใหญ่ เคารพญาติผู้น้อย เสมอต้นเสมอปลาย ร่วมทุกข์ร่วมสุขไม่ทอดทิ้งกัน

17.4 วิธีสงเคราะห์ญาติทางธรรม

คือชักชวนญาติให้รู้จักประกอบการบุญการกุศล ชักนำให้ได้ทำทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ให้ตั้งอยู่ในสรีรธา สอนธรรมะให้ ชักนำให้บวช ชักนำให้ปฏิบัติธรรม

18. มงคลที่ 18 ทำงานไม่มีโทษ

งานไม่มีโทษ หมายถึง งานที่ไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่เบียดเบียนใคร แต่เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและผู้อื่น ซึ่งความสามารถในการทำงานของคนมีอยู่ 2 ระดับ คือ ขึ้นทำได้ กับ ขึ้นทำดี

ทำได้ หมายถึง การทำงานสักแต่ให้เสร็จ ๆ ไป จะเกิดประโยชน์หรือไม่เพียงใด ไม่ได้คำนึงถึง

ทำดี หมายถึง การเป็นคู่คิดให้รอบคอบถึงผลได้ผลเสียทุกแง่มุม แล้วจึงเลือกเลือกทำเฉพาะแต่ที่เป็นประโยชน์จริง ๆ สิ่งใดที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นก็ไม่ทำสิ่งนั้น พุคสัน ๆ ก็คือ ถ้าทำต้องให้ดี ถ้าไม่ดีต้องไม่ทำ

18.1 วิธีพิจารณางานว่ามีโทษหรือไม่

ในการพิจารณางานที่ว่างานมีโทษหรือไม่ ต้องไม่ถือเอาคำติชมของคนพาลมาเป็นอารมณ์ เพราะคนพาลนั้นเป็นคนมีใจขุ่นมัวเป็นปกติ มีวินิจฉัยเสีย ความคิดความเห็นผิดเพี้ยนไปหมด สิ่งใดที่ถูกก็เห็นเป็นผิด ที่ผิดกับเห็นเป็นถูก หรือเรื่องที่ติคนพาลก็เห็นเป็นเรื่องที่ชั่ว แต่เรื่องที่ชั่วกลับเห็นเป็นเรื่องที่ดี จึงถือเป็นบรรทัดฐานไม่ได้

ส่วนบัณฑิตนั้นเป็นคนมีความคิดเห็นถูกต้อง รู้จักผิดชอบชั่วดี รู้จักบาปบุญคุณโทษ ทั้งเป็นคนมีศีลมีสัจย์ คนประเภทนี้ใจกับปากตรงกัน จึงควรรับฟังคำติชมของบัณฑิตด้วยความเคารพโดยหลักที่บัณฑิตใช้พิจารณางานว่ามีโทษหรือไม่ นั้น มีอยู่ 4 ประการ แบ่งเป็นหลักทางโลก 2 ประการ และหลักทางธรรม 2 ประการ ดังนี้

1. ไม่ผิดกฎหมาย กฎหมายเป็นระเบียบข้อบังคับซึ่งทุกคนต้องปฏิบัติตาม การทำผิดกฎหมายทุกอย่างจัดเป็นงานมีโทษทั้งสิ้น แม้บางอย่างจะไม่ผิดศีลธรรมข้อใดเลย เช่น การปลูกบ้านในเขตเทศบาลต้องขออนุญาตตามเทศบัญญัติ ถ้าไม่ขอผิด การทำเช่นนี้ดูเผิน ๆ ทางธรรมเหมือนไม่ผิดเพราะปลูกในที่ของเราเองและด้วยเงินทองของเรา แต่การกระทำดังกล่าวก็เป็งานมีโทษคือมีคำหยาและโปรดทราบด้วยว่า เมื่อใครทำงานมีโทษก็ย่อมผิดหลักธรรมอยู่นั่นเอง อย่างน้อยก็ผิดมงคล

2. ไม่ผิดประเพณี ประเพณี หมายถึง จารีต ขนบธรรมเนียมของมหาชนในถิ่นหนึ่งหรือสังคมหนึ่ง ซึ่งอาจแตกต่างกันมากบ้างน้อยบ้าง แต่เมื่อคนทั้งหลายเชื่อถือกันเป็นส่วนมาก และนิยมว่าดีก็กลายเป็นกฎของสังคม ใครทำผิดประเพณีถือว่าผิดต่อมหาชน เช่น ประเพณีแต่งงาน ประเพณีต้อนรับแขก ประเพณีรับประทานอาหาร ฯลฯ ซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น

3. ไม่ผิดศีล ศีลเป็นพื้นฐานของการทำความดีทุกอย่าง แม้ในไตรสิกขา ซึ่งถือเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาก็กล่าวไว้ว่า ศีล เป็นพื้นฐานของสมาธิ สมาธิ ทำให้เกิดปัญญา และปัญญา เป็นเครื่องบรรลุนิพพาน

4. ไม่ผิดธรรม ธรรม คือความถูกต้องความดี ในการปฏิบัติงานทุกครั้งต้องคำนึงถึงข้อธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ให้ถึถ้วน เพราะงานบางอย่างแม้จะไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดประเพณี และไม่ผิดศีล แต่อาจผิดหลักธรรมได้ ดังเช่น การผูกโกรธคิดพยาบาทผิดหลักกุศลกรรมบถ การเกียจคร้านผิดหลักอิทธิบาท หรือการเป็นนักเลงการพนัน เจ้าผู้ผิดหลักการละอบายมุข

ดังนั้น เมื่อเราทำงาน ไม่ว่าจะเป็นงานทางกาย ทางวาจา หรือทางใจก็ตาม เราต้องทำให้ถูกต้องตามกฎหมาย ประเพณี ศีล และธรรม จึงจะได้ชื่อว่าเป็นคนทำงานไม่มีโทษ

18.2 ประเภทของงานไม่มีโทษ

งานที่เราทำนั้นแบ่งได้เป็น 2 ประการ คือ

1. งานที่ทำเพื่อประโยชน์ตนเอง คือ การทำมาหาเลี้ยงชีพต่าง ๆ เช่น ทำนา ทำสวน ค้าขาย เป็นครู เป็นช่างไม้ ช่างยนต์ ฯลฯ ซึ่งในเรื่องการประกอบอาชีพนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า อาชีพต้องห้ามต่อไปนี้ พุทธศาสนิกชนไม่ควรทำ ได้แก่ การค้าอาวุธ การค้ำมนุษย์ การค้ายาพิษ การค้ายาเสพติด และการค้าสัตว์เพื่อนำไปฆ่า
2. งานที่ทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม คือ การทำงานสังคมสงเคราะห์ช่วยเหลือคนข้างเคียง และช่วยเหลืองานที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม เช่น สร้างสะพาน ทำถนน สร้างศาลาที่พักอาศัยข้างทาง ฯลฯ

19. มงคลที่ 19 งดเว้นจากบาป

สิ่งของที่เสีย มีชื่อเรียกต่าง ๆ กันไป เช่น บ้านเสียเราเรียกบ้านชำรุด อาหารเสียเราเรียกอาหารบูด ฯลฯ คำจำพวกที่ว่า บูด ชำรุด แตก หัก ผุ พัง เน่า ขึ้นรา ฯลฯ ถ้าพูดรวม ๆ เรียกว่าเสีย หมายความว่า มันไม่ดี

อาการเสียของจิตก็เหมือนกัน เราเรียกแยกได้หลายอย่าง เช่น จิตเศร้าหมอง จิตเหลวไหล ใจร้าย ใจดี ใจขุนมัว ฯลฯ แล้วแต่จะบอกอาการทางไหน คำว่า เศร้าหมอง เหลวไหล ต่ำทราม ร้ายกาจ เป็นคำบอกว่าจิตเสีย ซึ่งสิ่งที่ทำให้จิตเสียนี้ ทางพระพุทธศาสนาท่านใช้คำสั้น ๆ ว่า บาป คำว่าบาป จึงหมายถึง สิ่งที่ทำให้จิตเสีย คือมีคุณภาพต่ำลงนั่นเอง ไม่ว่าจะเสียใจแง่ไหน ก็เรียกว่าบาปทั้งสิ้น

19.1 กำเนินบาป

ตามความเห็นของพระพุทธเจ้า บาปจึงเกิดที่ตัวคนทำเอง คือ เกิดที่ใจของคนทำ ใครทำชั่ว บาปก็ก่อก่รอนใจของคนนั้นให้เสียคุณภาพ เศร้าหมองขุนมัวไป ทำให้เกิดความทุกข์ทรมานไป ไม่เกี่ยวกับคนอื่น

19.2 งดเว้นจากบาปหมายความว่าอย่างไร

งด หมายถึง สิ่งใดที่เคยทำแล้วหยุดเสีย เลิกเสีย

เว้น หมายถึง สิ่งใดที่ไม่เคยทำ ก็ไม่ยอมทำเลย

งดเว้นจากบาป จึงหมายความว่า การกระทำใดก็ตามทั้งกาย วาจา ใจ ที่เป็นความชั่ว ความร้ายกาจ ทำให้ใจเศร้าหมอง ถ้าเราเคยทำอยู่ก็จะงดเสีย ที่ยังไม่เคยทำก็จะเว้น ไม่ยอมทำโดยเด็ดขาด

19.3 สิ่งที่ทำแล้วเป็นบาป

คือ อกุศลกรรมบถ 10 ได้แก่

1. ฆ่าสัตว์ เช่น ฆ่าคน ยิงนกตกปลา รวมถึงฆาตกรรมสัตว์
2. ลักทรัพย์ เช่น ลักขโมย ปล้น ท้อโกง หลอกหลวง คอรัruption
3. ประพฤติผิดในกาม เช่น เป็นชู้ นาคคร่า อนาจาร
4. พุศฺเพ็ญ เช่น พุศฺโกหก พุศฺเสริมความ ทำหลักฐานเท็จ
5. พุศฺส่อเลียด เช่น พุศฺยุงให้เขาแตกกัน ใส่ร้ายป้ายสี
6. พุศฺคำหยาบ เช่น คำ ประชด แข่งชักหักกระดูก ว่ากระทบ
7. พุศฺเพื้อเจ้า เช่น พุศฺพล่ม พุศฺเหลวไหล พุศฺโอ้อวด
8. คิดโลภมาก เช่น อากได้ในทางทุจริต เพ่งเล็งทรัพย์คนอื่น
9. คิดพยาบาท เช่น คิดอาฆาต คิดแก้แค้น คิดปองร้าย
10. มีความเห็นผิด เช่น เห็นว่าบุญบาปไม่มี เห็นว่าพ่อแม่ไม่มีพระคุณ เห็นว่า

ตายแล้วสูญ เห็นว่ากฎแห่งกรรมไม่มี

20. มงคลที่ 20 สรรวมจากการดื่มน้ำเมา

น้ำเมา โดยทั่วไปหมายถึงเหล้า แต่ในที่นี้หมายถึง ของมีนเมาให้โทษทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นน้ำหรือแห้ง รวมทั้งสิ่งเสพติดทุกชนิด

ดื่ม ในที่นี้หมายถึง การทำให้ซึมซาบเข้าไปในร่างกาย ไม่ว่าจะเป็นโดยวิธีดื่ม ดม อัด นัตถ์สูบ นิด ก็ตาม

สรรวม หมายถึง ระมัดระวังในนัยหนึ่ง และเว้นขาดในอีกนัยหนึ่ง

โทษของการดื่มน้ำเมา

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสรุปโทษของการดื่มสุราไว้ 6 ประการ คือ

1. ทำให้เสียทรัพย์ เพราะไหนจะต้องซื้อเหล้ามาดื่มเอง ไหนจะต้องเลี้ยงเพื่อนงานการก็ไม่ได้ทำ ดังนี้แม้เป็นเศรษฐี ถ้าคิดเหล้าก็อาจจะล้มจมได้

2. ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท เพราะดื่มเหล้าแล้วขาดสติไม่สามารถควบคุมตนเองได้ จะเห็นได้ว่าในวงเหล้ามักจะมีเรื่องชกต่อยตีรันฟันแทงอยู่เสมอ เพื่อนรักกันพอเหล้าเข้าปากประเดี๋ยวเดี๋ยวก็ทะเลาะกัน ฆ่ากันเสีย

3. ทำให้เกิดโรคหลายอย่าง ทั้งโรคตับแข็ง โรคกระเพาะ โรคหัวใจ โรคเส้นเลือดโลหิตในสมองแตก โรคทางระบบประสาท ฯลฯ

4. ทำให้เสียชื่อเสียง เพราะไปทำสิ่งที่ไม่ดีเข้า ใครรู้ว่าเป็นคนจี้เมาก็จะถูกเหยียดหยาม ไม่มีใครไว้วางใจ

5. ทำให้แสดงกิริยาที่อุจาดขาดความละอาย พอมาแล้วอะไรที่ไม่กล้าทำก็ทำได้ จะนอนอยู่กลางถนน จะเอะอะโวยวาย จะถอดเสื้อผ้าในที่สาธารณะ ทำได้ทั้งนั้น

6. ทำให้สติปัญญาเสื่อมถอย พอมาแล้ว จะคิดอะไรก็คิดไม่ออก อ่านหนังสือ ก็ไม่ถูก พุดจาจกวน พอดื่มหนัก ๆ เข้าอีกหน่อยก็กลายเป็นคนหลงลืม ปัญญาเสื่อม

21. มงคลที่ 21 ไม่ประมาทในธรรม

ความไม่ประมาท คือ การมีสติกำกับตัวอยู่เสมอ ไม่ว่าจะคิด จะพูด จะทำสิ่งใด ๆ ไม่ยอมถลำลงไป ในทางที่เสื่อม และไม่ยอมพลาดโอกาสในการทำความดี ตระหนักดีถึงสิ่งที่ต้องทำ ถึงกรรมที่ต้องเว้น ใส่ใจสำนึกอยู่เสมอในหน้าที่ ไม่ปล่อยประหละเลย กระทำอย่างจริงจังและดำเนิน รุดหน้าตลอดเวลา

คำว่า ธรรม ในที่นี้หมายถึง คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เวลาแปลเอาความท่าน แปลว่าเหตุ หมายถึงต้นเหตุ ข้อธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าทุกข้อ ถ้าดูให้ดีแล้วล้วนแต่เป็นคำบอก เหตุทั้งสิ้น คือ บอกว่าถ้าทำเหตุอย่างนี้แล้ว จะเกิดผลอย่างนั้น หรือไม่ก็บอกว่าผลอย่างนี้เกิดมาจาก เหตุอย่างนั้น เช่น ความขยันหมั่นเพียรเป็นเหตุให้เกิดความเจริญ ความเกียจคร้านเป็นเหตุให้เกิด ความเสื่อม

ดังนั้น ไม่ประมาทในธรรม จึงหมายถึง ไม่ประมาทในเหตุ ให้มีสติ รอบคอบ ตั้งใจทำ เหตุที่ดีอย่างเต็มที่ เพื่อให้บังเกิดผลดีตามมานั่นเอง

21.1 ลักษณะของผู้ที่ยังประมาทอยู่

1. พวกไม่ทำเหตุดีแต่จะเอาผลดี เป็นพวกเกียจคร้าน เช่น เวลาเรียนไม่ตั้งใจ เรียนแต่อยากสอบได้ งานการไม่ทำแต่จะเอาความดีความชอบ ฯลฯ

2. พวกทำเหตุเสียแต่จะเอาผลดี เป็นพวกทำอะไรตามอำเภอใจ แต่อยาก ได้ผลดี เช่น ปากเสียเที่ยวว่าชาวบ้านทั้งเมือง แต่อยากให้ทุกคนรักตัว ฯลฯ

3. พวกทำเหตุดีเล็กน้อยแต่จะเอาผลดีมาก ๆ เป็นพวกค้ำกำไรเกินควร เช่น อ่าน หนังสือแค่ 1 ชั่วโมง แต่จะเอาที่ 1 ในชั้น เลี้ยงข้าวหนึ่งจาน แต่จะให้เขาจงรักภักดีต่อตัวเอง ไปจนตาย ฯลฯ

รวมความแล้วผู้ที่ยังประมาทอยู่มี 3 จำพวก คือพวกไม่ทำเหตุดีแต่จะเอาผลดี พวก ทำเหตุเลวแต่จะเอาผลดี พวกทำเหตุน้อยแต่จะเอาผลมาก ส่วนผู้ไม่ประมาทในธรรม มีคุณสมบัติ ตรงข้ามกับคน 3 จำพวกดังกล่าว คือจะต้องเป็นคนดูเบาในการทำเหตุ ต้องทำแต่เหตุที่ดี ทำให้เต็มที่ และทำให้สมผล โดยผู้ที่ไม่ประมาททุกคนจะต้องมีสติอยู่เสมอ

21.2 สติคืออะไร

สติ คือ ความระลึกรู้ได้ถึงความผิด ชอบ ชั่ว ดี เป็นสิ่งที่กระตุ้นเตือนให้คิด พุด ทำในสิ่งที่ถูกต้อง ทำให้ไม่ลืมตัว ไม่เผลอตัว ใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญสิ่งต่าง ๆ ได้

21.3 หน้าทีของสติ

1. สติเป็นเครื่องทำให้เกิดความระมัดระวังตัว ป้องกันภัยที่จะมาถึงตัว คือ ระแวดระวังในสิ่งที่ควรระวัง และระวังป้องกันภัยที่จะมาถึงในอนาคต
2. สติเป็นเครื่องยับยั้ง เตือนไม่ให้ตกไปในทางเลื่อม ไม่ให้มัวเมา ลุ่มหลง ไม่ให้ เพลิดเพลินไปในสิ่งที่เป็นทุกข์เป็นโทษต่อตนเอง
3. สติเป็นเครื่องกระตุ้นเตือนให้ชวนช่วยในการสร้างความคิด ไม่แช่เชื่อนหยุด อยู่กับที่ ไม่ทอดธุระ ไม่เกียจคร้าน
4. สติเป็นเครื่องเร่งเร้าให้มีความขะมักเขม้น คือ เมื่อเตือนตัวเองให้ทำความดี แล้วก็ทำอย่างเอาจริงเอาจัง ไม่อืดอาดชืดขาด ไม่ทำแบบเรื่อย ๆ เฉื่อย ๆ
5. สติเป็นเครื่องทำให้เกิดความสำนึกในหน้าที่อยู่เสมอ ตระหนักถึงสิ่งที่ควร ทำและไม่ควรทำ ตระหนักถึงสิ่งที่ทำแล้วและยังไม่ได้ทำ
6. สติเป็นเครื่องทำให้เกิดความละเอียดรอบคอบในการทำงาน ไม่สะเพร่า ไม่ชะล่าใจว่าสิ่งนั้น ๆ เป็นเรื่องเล็กน้อยไม่เป็นไร

22. มงคลที่ 22 มีความเคารพ

ความเคารพ หมายถึง ความตระหนัก ซาบซึ้ง รู้ถึงคุณความดีที่มีอยู่จริงของบุคคลอื่น ขอมรับนับถือความดีของเขาด้วยใจจริง แล้วแสดงความนับถือต่อผู้นั้นด้วยการแสดงความอ่อนน้อม อ่อนโยน อย่างเหมาะสมทั้งต่อหน้าและลับหลัง

22.1 สิ่งทีควรเคารพอย่างยิ่ง

ในโลกนี้มีคน สัตว์ สิ่งของ เหตุการณ์ การงาน และอื่น ๆ อีกมากมายจนนับไม่ถ้วน ที่เกี่ยวข้องกับตัวเรา แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแนะให้เรามีความเคารพ ไม่ดูเบา ตระหนักในสิ่งมี คุณค่าที่สำคัญ 7 ประการ ได้แก่

1. ให้มีความเคารพในพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ ตระหนักถึงพระคุณความดีอันมีอยู่ ในพระองค์
2. ให้มีความเคารพในพระธรรม คือ ตระหนักถึงคุณประโยชน์อันมหาศาล ของพระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
3. ให้มีความเคารพในพระสงฆ์ คือ ตระหนักถึงคุณความดีของพระสงฆ์ผู้ ประพฤติปฏิบัติชอบ เป็นผู้สืบอายุพระพุทธศาสนา
4. ให้มีความเคารพในการศึกษา คือ ตระหนักถึงคุณค่าของการศึกษาหาความรู้
5. ให้มีความเคารพในสมาธิ คือ ตระหนักถึงคุณประโยชน์อันมหาศาลของ การทำสมาธิ

6. ให้มีความเคารพในความไม่ประมาท คือ ตระหนักถึงคุณประโยชน์ของการมีสติกำกับตัวในการทำงานต่าง ๆ

7. ให้มีความเคารพในการต้อนรับแขก คือ ตระหนักถึงคุณประโยชน์ของการต้อนรับแขก

22.2 การแสดงความเคารพ

การแสดงความเคารพ คือ การแสดงความตระหนักในคุณความดีของสิ่งที่เราเคารพด้วยใจจริง ให้ปรากฏชัดแก่บุคคลทั่วไป ด้วยการแสดงออกทางกาย วาจา มีอยู่หลายวิธี เช่น หลีกทางให้ ลูกขึ้นยืนต้อนรับ การให้ที่นั่งแก่ท่าน การประนมมือเวลาพูดกับท่าน การกราบ การไหว้ การขออนุญาตก่อนทำสิ่งต่าง ๆ การทำวันทยาหุต การวันทยหัตถ์ การยิงสลุต การลดธง ฯลฯ

การแสดงความเคารพที่ถูกต้องตามหลักธรรม หมายถึง การแสดงออกเพราะตระหนักในคุณความดีของสิ่งที่เคารพด้วยใจจริง

23. มงคลที่ 23 มีความถ่อมตน

ความถ่อมตน มาจากภาษาบาลีว่า นิวาโต โดยวาโต แปลว่า ลม พองลม และนิ แปลว่า ไม่มี ออก

นิวาโต แปลว่า ไม่พองลม เบาลมออกแล้ว คือ เอาการะทูลฐิออก มีความสงบเสงี่ยม เจียมตน ไม่เบ่ง ไม่ทะนงตน ไม่มีความมานะถือตัว ไม่อวดดีถือดี ไม่ยโสโอหัง ไม่ดูถูกเหยียดหยามใคร ไม่กระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง จองทอง

23.1 ความแตกต่างระหว่าง ความเคารพกับความถ่อมตน

ความเคารพ เป็นการปรารภผู้อื่น คือ ตระหนักในคุณความดีของผู้อื่น พบใครก็คอยจ้องหาข้อดีของเขา ไม่จับผิด สามารถประเมินคุณค่าของผู้อื่นได้ตามความเป็นจริง แล้วแสดงอาการเคารพนับถือด้วย กาย วาจา ใจ

ความถ่อมตน เป็นการปรารภตนเอง คือ คอยตามพิจารณาข้อบกพร่องของตนเอง จับผิดตัวเอง สามารถประเมินค่าของตนเองให้ถูกต้องตามความเป็นจริง ไม่อวดดีถือดี สามารถน้อมตัวลงเพื่อถ่ายทอดคุณความดีของผู้อื่นเข้าสู่ตนเองได้อย่างเต็มที่

23.2 ลักษณะของผู้มีความถ่อมตน

1. มีกิริยาอ่อนน้อม คือ ไม่ลดตัวลงจนเกินควร และไม่ถือตัวจนเกินงาม มีกิริยาอันเป็นที่รัก อ่อนโยนละมุนละไมต่อคนทั่วไป ทั้งผู้ใหญ่ผู้น้อยและผู้เสมอกัน รู้ที่ต่ำที่สูง ไม่ตีตนเสมอท่าน มีคุณสมบัติผู้ดี สำหรับแสดงแก่คนทั้งหลายโดยเสมอหน้ากัน ไม่เลือกว่าเค้าจะมีฐานะสูงกว่าหรือต่ำกว่าตน สงบเสงี่ยม แต่ก็มีคามองอาจ ผึ่งผายในตัว

2. มีวาจาอ่อนหวาน คือ มีคำพูดที่ไพเราะน่าฟัง ออกมาจากใจที่ใสสะอาด นุ่มนวล ไม่แข็งกระด้าง ไม่พูดโอ้อวดยกตัว และไม่พูดกล่าวโทษลบหลู่ทับถมคนอื่น เมื่อคนทำพลาดพลั้งสิ่งใดต่อใครย่อมออกวาจาขอโทษเสมอ เมื่อผู้ใดแสดงคุณต่อตนอย่างไรก็ออกวาจาขอบคุณเขาเสมอ ไม่พูดเยาะเย้ยถากถางผู้ทำผิดพลาด ไม่ใช้วาจาข่มขู่ผู้อื่น เห็นใครทำดีก็ชมเชยสรรเสริญจากใจจริง

3. มีใจอ่อนโยน คือ มีใจอบน้อม ละมุนละม่อม ถ่อมตัว มีใจอ่อนละไมแต่ไม่ใช่อ่อนแอ มีใจเข้มแข็งแต่ไม่ใช่แข็งกระด้าง ไม่นิยมอวดกำลังความสามารถ แต่พยายามฝึกตนเองให้มีความสามารถ ถือคติว่า จงมีแรงเหมือนยักษ แต่อย่าใช้แรงอย่างยักษ ไม่ถือความคิดของตนเป็นใหญ่ มีใจเปิดกว้าง ยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น รู้จักลดหย่อนผ่อนผันแก่กัน ถือคติว่า ไม่ลำเดียว ยังต่างปล้อง ฟันยังต่างใจ สิบคนสิบความรู้ สิบคนสิบความคิด แม้สิบคนก็สิบความเห็น เมื่อใครเขาไม่เห็นพ้องกับตนก็ไม่ด่วนโกรธ แล้วค่อย ๆ ปรับความคิดเข้าหากัน โดยยึดเอาคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นแกนกลาง

24. มงคลที่ 24 มีความสันโดษ

สันโดษ มาจากภาษาบาลีว่า สัตโตสะ ซึ่ง สัน แปลว่า ตน และ โตสะ แปลว่า ยินดี สันโดษ จึงแปลว่า ยินดี ชอบใจ พอใจ อิ่มใจ จุใจ สุขใจ กับของของตน ความหมายโดยย่อคือ ให้รู้จักพอ รู้จักประมาณ

24.1 ลักษณะของความสันโดษ

ผู้ที่จัดว่าเป็นผู้มีความสันโดษ จะต้องประกอบด้วยลักษณะ 3 อย่าง ดังต่อไปนี้

1. ยินดีกับคนของตน หมายถึง ยินดีกับสิ่งที่ตนมีอยู่แล้ว พอใจกับของของตน ไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ของเรา ลูกเมียของเรา งานของเรา ประเทศชาติของเรา ถึงจะมีข้อบกพร่องอย่างไรก็ค่อย ๆ แก้ไขกันไปให้ดีขึ้น ไม่คิดไขว่คว้าแย่งชิงเอาของคนอื่นเขามาเป็นของตน

2. ยินดีกับสิ่งที่ได้มา หมายถึง ยินดีกับของส่วนที่ตนได้มา คือเมื่อแสวงหาประโยชน์อันใด หุ่่มเทศบัญญัติความสามารถทำไปเต็มที่แล้ว ได้เท่าไรก็พอใจเท่านั้น อาจจะได้ไม่ถึงเป้า ประณีตสวยงามไม่ถึงเป้า ก็พอใจยินดีเพียงแค่นั้น ถึงกับกระวนกระวายเป็นทุกข์เพราะได้ไม่สมอยาก เป็นคนจนที่ไม่ได้ด้วยเล่ห์ก็เอาด้วยกล ไม่ได้ด้วยมนก็เอาด้วยคาถา

3. ยินดีโดยมีใจสม่ำเสมอ หมายถึง ไม่รู้สึกดีใจไปในเมื่อได้พบสิ่งที่ถูกใจ และไม่เสียใจจนเกินไป เมื่อต้องประสบกับสิ่งที่ไม่ถูกใจ

24.2 ประเภทของสันโดษ

1. ยินดีตามที่ได้ คือ ได้สิ่งใดมาก็พอใจอย่างนั้น ไม่เสียใจถ้าได้ไม่เท่าที่ต้องการ แต่ชวนขวยสร้างเหตุให้ดีที่สุดและให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

2. ยินดีสิ่งทีควรแก่สมรรถภาพ คือ คนเรามีความสามารถไม่เท่ากัน ทั้งกำลังกาย กำลังความคิด กำลังใจ กำลังความดี ก็ต้องรู้ว่ากำลังของตนเองมีแค่ไหน และแสวงหาหรือยอมรับเฉพาะของทีควรแก่สมรรถภาพของตนเองเท่านั้น

3. ยินดีสิ่งทีควรแก่ฐานะ คือ ให้พิจารณาว่าเรามีฐานะเป็นอะไร นักบวช ชาวบ้าน ผู้ใหญ่ ผู้น้อย ครู นักเรียน นายพัน นายร้อย นายสิบ อธิบดี เสมียน ฯลฯ แล้วก็แสวงหาหรือยอมรับแต่ของทีควรกับฐานะของตน ไม่เป็นคนไฝ่สูงเกินศักดิ์

สันโดยทุกประเภทจะต้องประกอบด้วยศีลธรรม คือของใดก็ตามเมื่เราจะได้มา แต่ถ้าไปยินดีกับของนั้นแล้วจะทำให้เราผิดศีลธรรม เสียชื่อเสียง เสียเกียรติยศ เสียศักดิ์ศรี ก็ไม่ควรยินดีกับของสิ่งนั้น

24.3 สิ่งทีคนทั่วไปไม่รู้จักพอ

คนทั่วไปไม่รู้จักพอ ไม่รู้จักประมาณในสิ่งต่อไปนี้

1. อำนาจวาสนา เช่น เป็นผู้อำนวยการกองทีไม่พอ อยากเป็นอธิบดี หรือเป็นผู้แทนราษฎรทีไม่พอ อยากไปรัฐมนตรี ทั้ง ๆ ทีความสามารถไม่ถึง
2. ทรัพย์สมบัติ เช่น มีบ้านหลังเล็กทีไม่พอ อยากจะได้บ้านหลังใหญ่ มีเงินล้านทีไม่พอ อยากจะได้เงินสิบล้าน
3. อาหาร เช่น มีอาหารธรรมดารับประทานทีไม่พอ ยังอยากจะได้รับประทานอาหารภัตตาคารหรู ๆ เกินฐานะ เกินความจำเป็น
4. กามคุณ เช่น มีสามีหรือภรรยาแล้วทีไม่พอ อยากจะมีใหม่อีก

24.4 หลักปฏิบัติเกี่ยวกับทรัพย์สิน

1. การแสวงหา ต้องหาโดยชอบทำ ไม่ข่มเหงรังแกใคร ไม่ทำผิดกฎหมาย ไม่ผิดประเพณี ผิดศีล ผิดธรรม
2. การใช้ เป็นคนตระหนี่และทีฟุ่มเฟือย รู้จักใช้ทรัพย์สินเลี้ยงตนและคนเกี่ยวข้องให้เป็นสุข รู้จักทำทาน เพื่อแผ้วแบ่งปัน ใช้ทรัพย์ทำสิ่งทีดีงามเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
3. ทศนคติเกี่ยวกับทรัพย์สิน ไม่ถือว่าทรัพย์สินเงินทองเป็นพระเจ้า แต่ให้ถือว่าเป็นเพียงอุปกรณ์อย่างหนึ่งในการดำเนินชีวิตเท่านั้น

24.5 ประเภทของคนจน

คนจนในโลกนี้มีอยู่ 2 ประเภท ได้แก่

1. จนเพราะไม่มี คือ คนทีขันสนทรัพย์ มีทรัพย์น้อย จัดว่าเป็นคนจนชั่วคราว ถ้าหากทำมาหากินถูกต้องทาง ย่อมมีโอกาสรวยได้
2. จนเพราะไม่พอ คือ คนทีมีทรัพย์มากแต่ไม่รู้จักพอ จัดว่าเป็นคนจนถาวร เป็นเศรษฐีอนาถา ต้องจนจนตาย

สันโดษ คือ การรู้จักพอ จึงเป็นคุณธรรมที่มหัศจรรย์ สามารถทำให้คนเล็ก เบียดเบียนกัน เลิกฟุ้งเพื่อห่อเหิม เลิกสะเพร่า เลิกสงคราม ทำให้คนอิจฉาได้แม้มีทรัพย์ มียศ มีตำแหน่งน้อย และทำให้คนรวยเป็นเศรษฐีได้ โดยสมบูรณ์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสว่า ความสันโดษเป็นยอดทรัพย์

25. มงคลที่ 25 มีความกตัญญู

ความกตัญญู คือ ความรู้คุณ หมายถึงความเป็นผู้มีใจกระจ่าง มีสติปัญญาบริบูรณ์ รู้อุปการคุณที่ผู้อื่นกระทำแล้วแก่ตน ผู้ใดก็ตามที่ทำคุณแก่ตนแล้ว ไม่ว่าจะมากก็ตามน้อยก็ตาม เช่น เลี้ยงดู สั่งสอน ให้ที่พัก ให้งานทำ ฯลฯ ย่อมระลึกถึงด้วยความซาบซึ้งอยู่เสมอ ไม่ลืมอุปการคุณ นั้นเลย

อีกนัยหนึ่ง ความกตัญญู หมายถึง ความรู้บุญหรือรู้อุปการะของบุญที่ตนทำไว้แล้ว รู้ว่าที่ตนเองพ้นจากภัยอันตรายทั้งหลายได้ดีมีสุขอยู่ในปัจจุบันก็เพราะบุญทั้งหลายที่เคยทำไว้ในอดีต ส่งผลให้ จึงไม่ลืมอุปการะของบุญนั้นเลยและตั้งใจสร้างสรรค์บุญใหม่ให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

รวมความแล้ว กตัญญู จึงหมายถึงการรู้จักบุญคุณ อะไรก็ตามที่เป็นบุญหรือมีคุณต่อ ตนแล้วก็ตามระลึกนึกถึงด้วยความซาบซึ้งไม่ลืมเลย คนมีกตัญญูถึงแม้จะนัยน์ตาบอดมืดทั้งสองข้าง แต่ใจของเขาใสกระจ่างยิ่งกว่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์รวมกันเสียอีก

สิ่งที่ควรกตัญญู

สิ่งที่ควรแก่ความกตัญญู คือ ทุกสิ่งที่มีคุณแก่เรา ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 5 ประการ ได้แก่

1. กตัญญูต่อบุคคล คือ ใครก็ตามที่เคยมีพระคุณต่อเรา ไม่ว่าจะมากน้อยเพียงไร จะต้องกตัญญูรู้คุณท่าน ติดตามระลึกถึงเสมอด้วยความซาบซึ้ง พยายามหาโอกาสตอบแทนคุณท่าน ให้ได้ โดยเฉพาะพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระสงฆ์ บิณฑบาต ครุ อุปัชฌาย์อาจารย์ พระมหากษัตริย์ หรือผู้ปกครอง ที่ทรงทศพิธราชธรรม จะต้องตามระลึกนึกถึงพระคุณของท่านให้จงหนัก

2. กตัญญูต่อสัตว์ คือ สัตว์ที่มีคุณต่อเรา เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย ที่ใช้งาน จะต้องใช้ด้วยความกรุณาปรานี ไม่เข่นข่มมันจนเหลือเกิน อย่าใช้งานหนักจนเป็นการทรมาน ขณะเดียวกันต้อง เลี้ยงดูให้อาหารอย่าให้อดอยาก ให้ได้กินได้นอนได้พักผ่อนตามเวลา ตัวอย่างในเรื่องกตัญญูต่อสัตว์นี้ มีอยู่ว่า

3. กตัญญูต่อสิ่งของ คือ ของสิ่งใดก็ตามที่มีคุณต่อเรา เช่น หนังสือธรรมะ หนังสือเรียน สถานศึกษา วัด ต้นไม้ ป่าไม้ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการหาเลี้ยงชีพ ฯลฯ จะต้องปฏิบัติต่อ สิ่งเหล่านี้ให้ดี ไม่ลบหลู่ดูแคลน ไม่ทำลาย

4. กตัญญูต่อบุญ คือ รู้ว่าคนเราเกิดมามีอายุยืนยาว ร่างกายแข็งแรง ผิวพรรณดี สติปัญญาเฉลียวฉลาด มีความสุขความเจริญ มีความก้าวหน้า มีทรัพย์สมบัติมาก ก็มาจากผลของบุญ

จะไปสวรรค์กระทั่งไปนิพพานได้ก็ด้วยบุญ กล่าวได้ว่า ทุกอย่างสำเร็จได้ด้วยบุญ ทั้งบุญเก่าที่ได้สั่งสมมาแล้วและบุญใหม่ที่เพียรสร้างขึ้นประกอบกัน จึงมีความรู้คุณของบุญ มีความอ่อนน้อมในตัวเอง ไม่ดูถูกบุญ ตามระลึกถึงบุญเก่าให้จิตใจชุ่มชื่น และไม่ประมาทในการสร้างบุญใหม่ให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

5. กตัญญูต่อตนเอง คือ รู้ว่าร่างกายของเราเป็นอุปกรณ์สำคัญที่เราจะใช้อาศัยในการทำความดี ใช้ในการสร้างบุญกุศลนานาประการ เพื่อความสุขความเจริญก้าวหน้าแก่ตนเอง จึงทะนุถนอมดูแลร่างกาย รักษาสุขภาพให้ดี ไม่ทำลายด้วยการกินเหล้า เสพสิ่งเสพติด เที่ยวเตร่ดึก ๆ ดื่น ๆ และไม่นำร่างกายไปประกอบความชั่ว เช่น ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ เจ้าชู้ อันเป็นการทำลายตนเอง

26. มงคลที่ 26 พังกรรมตามกาล

การพังกรรมตามกาล คือ การขวนขวายหาเวลาไปฟังธรรม ฟังคำสั่งสอนจากผู้มีธรรมะ เพื่อยกระดับจิตใจและสติปัญญาให้สูงขึ้น โดยเมื่อฟังธรรมแล้วก็น้อมเอาคุณธรรมเหล่านั้นมาเป็นกระจกสะท้อนดูตนเองว่า มีคุณธรรมนั้นหรือไม่ จะปรับปรุงคุณธรรมที่มีอยู่ให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไปได้อย่างไร

26.1 กาลที่ควรฟังธรรม

1. วันธรรมสวนะ คือ วันพระนั่นเอง เฉลี่ยประมาณ 7 วัน/ครั้ง ทั้งนี้ เพราะธรรมดาคนเราเมื่อได้ฟังเทศน์ฟังธรรม ฟังคำสั่งสอนตักเตือนจากพ่อแม่ ครูอาจารย์ ใหม่ ๆ ก็ยังจำได้คืออยู่ แต่พอผ่านไปสัก 7 วัน ชักจะเลือน ๆ ครูอาจารย์บอกให้ขยันเรียน ขยันไปไม่ได้ไม่กี่วันชักจะขี้เกียจอีกแล้ว เพราะฉะนั้น 7 วัน ก็ไปให้ท่านกระหนาบ ย้ำเตือนคำสอนเสียครั้งหนึ่ง

2. เมื่อจิตถูกวิตกครอบงำ คือ เมื่อใดก็ตามที่มีความคิดไม่ดีเกิดขึ้นในใจของเรา ทำให้ใจขุ่นมัว เศร้าหมอง ฟุ้งซ่าน เมื่อนั้นให้รีบเร่งไปฟังธรรมจะเข้า สาย บ่าย หรือเย็น วันโกน วันพระ หรือวันอะไรก็ตาม ไม่เกี่ยงทั้งนั้น ไม่ต้องรอ ความคิดที่ทำให้ใจของเราเศร้าหมอง แบ่งได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่

2.1 เมื่อกามวิตกกำเริบ คือ เมื่อใจของเราฟุ้งซ่านด้วยเรื่องเพศ เรื่องรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ห่วงหาอาลัยอาวรณ์ต่อสิ่งอันเป็นที่รักที่พอใจ

2.2 เมื่อพยาบาทวิตกกำเริบ คือ เมื่อใจของเราถูกความโกรธเข้าครอบงำ เกิดความรู้สึกลอยลางผลาญทำลายผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นการคิดผลาญทรัพย์ ผลาญชีวิต หรือผลาญเกียรติยศ ศักดิ์ศรีก็ตาม

2.3 เมื่อมีผู้รู้มาแสดงธรรม คือ เมื่อมีผู้มีความรู้มีความสามารถและมีธรรมมาแสดงธรรมให้รับไปฟัง เพราะบุคคลเช่นนี้หาได้ยากในโลก ต้องรอให้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าบังเกิดขึ้นในโลกก่อน แล้วต้องตั้งใจศึกษาธรรมของพระองค์ให้เข้าใจแตกฉาน เท่านั้นยังไม่พอ จะต้องมีความสามารถถ่ายทอดความรู้ให้ผู้อื่นได้อีกด้วย ดังนั้นเมื่อมีโอกาสเช่นนี้เราต้องรีบไปฟังธรรมจากท่าน

26.2 คุณสมบัติของผู้ฟังธรรมที่ดี

1. ไม่ลบหลู่คุณท่าน คือ ไม่ดูแคลนความรู้ความสามารถหรือคุณธรรมของผู้แสดงธรรม พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเตือนถึงสิ่งต่อไปนี้ว่าอย่าดูแคลน ได้แก่ อย่าดูถูกกษัตริย์ว่ายังเขว้า อย่าดูถูกกษัตริย์ว่าตัวเล็ก อย่าดูถูกไฟว่าเล็กน้อย อย่าดูถูกสมณะว่ายังหนุ่ม
2. ไม่คิดแข่งดี ไม่ยกตนข่มท่าน ถ้ามีคิดว่าเราเก่ง เราดีกว่าผู้แสดงธรรม ก็จะพลาดโอกาสที่จะได้ยินได้ฟังสิ่งที่เป็นความรู้หรือแง่คิดดี ๆ ที่ควรได้รับจากการฟังธรรม
3. ไม่จับผิด ไม่มีจิตกระด้าง เพราะในการฟังธรรมนั้น ยังมีใจเป็นสมาธิมากเท่าไรก็สามารถเข้าใจตามไป ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในธรรมะได้มากเท่านั้น
4. มีปัญญา คือ ฉลาด รู้จักพิจารณาไตร่ตรองตามธรรมที่ได้ยินได้ฟังนั้น ทำให้มีความแตกฉาน เข้าใจธรรมได้รวดเร็วและลึกซึ้ง ส่วนผู้ที่ทำความเข้าใจได้ช้า ก็อย่าดูแคลนตัวเองว่าโง่ จนไม่สามารถรองรับธรรมได้ เพราะอย่างน้อยที่สุด แม้จะฟังธรรมยังไม่เข้าใจในขณะนี้ ก็จะเป็นอุปนิสัยติดตัวไปในภายหน้า เมื่อได้ฟังซ้ำอีกก็จะเข้าใจได้ง่าย
5. ไม่ถือตัวว่าเข้าใจในสิ่งที่ยังไม่เข้าใจ การฟังธรรมนั้นมีคุณประโยชน์มาก แม้เป็นสิ่งที่รู้แล้วเข้าใจแล้ว เมื่อฟังซ้ำอีกย่อมได้ได้ความแตกฉานในธรรมมากยิ่งขึ้น

27. มงคลที่ 27 มีความอดทน

ความอดทน มาจากคำว่า ขันติ หมายถึงการรักษาปกติภาวะของตนไว้ได้ ไม่ว่าจะถูกกระทบกระทั่งด้วยสิ่งอันเป็นที่พึงปรารถนาหรือไม่พึงปรารถนาก็ตาม มีความมั่นคงหนักแน่นเหมือนแผ่นดิน ซึ่งงานทุกชิ้นในโลกไม่ว่าจะเป็นงานเล็กงานใหญ่ที่สำเร็จขึ้นมาได้ นอกจากจะอาศัยปัญญาเป็นตัวนำแล้ว ล้วนต้องอาศัยคุณธรรมข้อหนึ่งเป็นพื้นฐานจึงสำเร็จได้ คุณธรรมข้อนั้นคือ ขันติ ไม่หวั่นไหว ไม่ว่าจะมีความเดือดร้อนไป ของเสีย ของสกปรก หรือของหอม ของดีงามก็ตาม

งานทุกชิ้นในโลกไม่ว่าจะเป็นงานเล็กงานใหญ่ที่สำเร็จขึ้นมาได้ นอกจากจะอาศัยปัญญาเป็นตัวนำแล้ว ล้วนต้องอาศัยคุณธรรมข้อหนึ่งเป็นพื้นฐานจึงสำเร็จได้ คุณธรรมข้อนั้นคือ ขันติ

ถ้าขาดขันติเสียแล้ว จะไม่มีงานชิ้นใดสำเร็จได้เลยเพราะขันติ เป็นคุณธรรมสำหรับทั้งต่อต้านความท้อแท้ห่อเหี่ยว ขับเคลื่อนเร่งเร้าให้เกิดความขยัน และทำให้เห็นอุปสรรคต่าง ๆ เป็นเครื่องท้าทายความสามารถ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ความสำเร็จของงานทุกชิ้นทั้งทางโลกและทางธรรมคืออนุสาวรีย์ของขันติทั้งสิ้น

27.1 ลักษณะความอดทนที่ถูกต้อง

1. มีความอดกลั้น คือ เมื่อถูกคนพาลด่า ก็ทำราวกับว่าไม่ได้ยิน ทำหูเหมือนหูกระต่าย เมื่อเห็นอาการชั่วร้ายก็ทำราวกับว่าไม่ได้เห็น ทำตาเหมือนตาไม้ไผ่ ไม้ไผ่ใจโยติ ไม่ปล่อยใจ

ให้เศร้าหมองไปด้วย ใส่ใจสนใจแต่ในเรื่องที่ความเจริญให้แก่ตนเอง เช่น เจริญศิลป สมาธิ ปัญญา ให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

2. เป็นผู้ไม่คู่ร้าย คือ สามารถข่มความโกรธไว้ได้ ไม่โกรธ ไม่ทำร้าย ไม่อันตราย ด้วยอำนาจแห่งความโกรธนั้น ผู้ที่โกรธง่ายแสดงว่ายังขาดความอดทน

3. ไม่ปลุกน้ำตาให้แก่ใคร ๆ คือ ไม่ก่อทุกข์ให้แก่ผู้อื่น ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน หรือเจ็บแค้นใจจนน้ำตาไหล ด้วยอำนาจความเอื้อยกราบของเรา

4. มีใจเบิกบานแจ่มใสอยู่เป็นนิตย์ คือ มีปิติอิ่มเอมใจเสมอ ๆ ไม่พยายาม ไม่โทษฟ้า โทษฝน โทษเทวดา หรือโทษใคร ๆ ทั้งนั้น พยายามอดทนทำการทำงานทุกอย่างด้วยใจเบิกบาน

ลักษณะที่สำคัญยิ่งของขันติ คือ ตลอดเวลาที่อดทนอยู่นั้น จะต้องมิใช่พอใจ มีเศร้าหมอง เราสรุปลักษณะของขันติ โดยย่อได้ดังนี้

1. อดทนอดทนตัวหรือหลีกเลี่ยงจากความชั่วให้ได้
2. อดทนทำความดีต่อไป
3. อดทนรักษาใจไว้ให้ผ่องใส ไม่เศร้าหมอง

27.2 ประเภทของความอดทน

ความอดทนแบ่งตามเหตุที่มากระทบได้เป็น 4 ประเภท คือ

1. อดทนต่อความลำบากตรากตรำ เป็นการอดทนต่อสภาพธรรมชาติ ดินฟ้า อากาศ ความหนาว ความร้อน ฝนตก แดดออก ฯลฯ ก็อดทนทำงานเรื่อยไป ไม่ใช่เอาแต่โทษเทวดา ฟ้าดิน หรืออ้างเหตุเหล่านี้แล้วไม่ทำงาน

2. อดทนต่อทุกขเวทนา เป็นการอดทนต่อการเจ็บไข้ได้ป่วย ความไม่สบายกาย ของเราเอง ความปวด ความเมื่อย ผู้ที่ขาดความอดทนประเภทนี้ เวลาเจ็บป่วยจะร้องครวญคราง พร่ำเพ้อรำพัน หงุดหงิด ขุนเคี้ยวง่าย ผู้รักษาพยาบาลทำอะไรไม่ทันใจหรือไม่ถูกใจ ก็โกรธง่าย พวกนี้จึงต้องป่วยเป็น 2 เท่า คือ นอกจากจะป่วยกายที่เป็นอยู่แล้ว ยังต้องป่วยใจแถมเข้าไปด้วย ทำตัวเป็นที่เบียดเบียนแก่ชนทั้งหลาย

3. อดทนต่อความเจ็บใจ เป็นการอดทนต่อความโกรธ ความไม่พอใจ ความขัดใจ อันเกิดจากคำพูดที่ไม่ชอบใจ กิริยามารยาทที่ไม่งาม การบีบคั้นทั้งจากผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน และลูกน้อง ความอยู่ดีศรีธรรมต่าง ๆ ในสังคมระบบงานต่าง ๆ ที่ไม่คล่องตัว ฯลฯ

4. อดทนต่ออำนาจกิเลส เป็นการอดทนต่ออารมณ์อันน่าใคร่ น่าเพลิดเพลินใจ อดทนต่อสิ่งที่เราอย่างทำแต่ไม่สมควรทำ เช่น อดทนไม่เที่ยวเตร่ ไม่เล่นการพนัน ไม่เสพสิ่งเสพติด ไม่รับสินบน ไม่คอร์รัปชัน ไม่ผิดลูกเมียเขา ไม่ห่อยศ ไม่บ้าอำนาจ ไม่จู้จู้ ไม่จู้จู้วอด เป็นต้น

28. มงคลที่ 28 เป็นคนว่าง่าย

คนว่าง่ายสอนง่าย คือ คนที่อดทนต่อคำสั่งสอนได้ เมื่อมีผู้รู้แนะนำพร่ำสอนให้ ตักเตือนให้โดยชอบธรรมแล้ว ย่อมปฏิบัติตามคำสอนนั้นด้วยความเคารพอ่อนน้อม ไม่คัดค้าน ไม่โต้ตอบ ไม่แก้ตัวโดยประการใด ๆ ทั้งสิ้น

28.1 ลักษณะของคนว่าง่าย

คนว่าง่ายสอนง่ายมีลักษณะ สรุปโดยย่อได้ 3 ประการ คือ

1. รับฟังคำสั่งสอนด้วยดี ไม่กลบเกลื่อน ไม่แก้ตัว ไม่เถียง ไม่ขัดคอ ไม่โต้กลับ ไม่จ้องจับผิด

2. รับทำตามคำสั่งสอนด้วยดี ไม่ดื้อรั้นด้นทุรัง ไม่รีรอ ไม่อิดออด ไม่บิดกระบวน

3. รับรู้คุณค่าสอนอย่างดี ไม่โกรธ ไม่คิดลบหลู่คุณท่าน อดทนได้แม้ถูกว่ากล่าว สั่งสอนโดยหยาบคาย ไม่ว่าผู้สอนนั้นจะ

3.1 เป็นผู้ใหญ่กว่า ซึ่งเราทำใจยอมรับได้ง่าย

3.2 เป็นผู้เสมอกัน ซึ่งเราทำใจยอมรับได้ยากขึ้น

3.3 เป็นผู้น้อยกว่า ซึ่งเราทำใจยอมรับได้ยากที่สุด

28.2 ประเภทของคนว่าง่าย

โดยทั่วไปเรามักเข้าใจกันว่า คนที่เชื่อฟังผู้อื่น ไม่เถียงทำตามที่ทำท่านสั่งสอน คือ คนว่าง่าย ซึ่งนั่นเป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องนัก ยังอาจแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท ตามสาเหตุที่ทำให้เป็นคนว่าง่าย ดังนี้

1. ว่าง่ายเพราะเห็นแก่ได้ คือ คนที่เห็นแก่อำิสรางวัล จึงว่าง่าย เช่น ลูกเชื่อฟัง พ่อแม่เพราะอยากได้มรดก ลูกน้องเชื่อฟังเจ้านายเพราะอยากได้รางวัล พวกนี้เป็นคนว่าง่ายเทียม จัดเป็นพวกหัวประจบ

2. ว่าง่ายเพราะขาดความเชื่อมั่นในตนเอง คือ ไม่มีความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่มีความคิดเป็นของตนเอง ใครบอกให้ให้ทำก็ทำ ดิ่งไปไหนก็ไปด้วย เป็นพวกที่เรียกว่าคนหัวอ่อน เป็นคนว่าง่ายเทียมอีกเหมือนกัน จัดเป็นพวกคนโง่

3. ว่าง่ายเพราะเห็นแก่ความดี คือ คนที่ยึดถือธรรมะเป็นใหญ่ เห็นแก่ธรรมจึงว่าง่าย ต้องการแก้ไขตนเองให้ดีขึ้น เมื่อมีผู้ว่ากล่าวตักเตือนชี้ข้อบกพร่องให้จึงพร้อมรับฟังด้วยดี ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นผู้ใหญ่กว่าหรือเด็กกว่าก็ตาม พวกคนว่าง่ายที่แท้จริง

29. มงคลที่ 29 เห็นสมณะ

สมณะ แปลว่า ผู้สงบ หมายถึง บรรพชิตที่ได้บำเพ็ญสมณธรรมฝึกฝนตนเองด้วยศีล สมาธิ ปัญญา มาแล้วอย่างเต็มที่ จนกระทั่งมีกาย วาจา ใจ สงบแล้วจากบาป สมณะทุกรูปจึงต้องมีบรรพชิต แต่บรรพชิตบางรูปอาจไม่ได้เป็นสมณะก็ได้

29.1 ลักษณะของสมณะ

1. สมณะต้องสงบกาย คือ มีความสำรวม ไม่ละนอนง ไม่มีกิริยาร้าย คนที่เป็นสมณะไม่ว่าจะเข้าที่ไหนจะอยู่ที่ไหน ย่อมจะไม่ทำความชอกช้ำแก่ใคร

2. สมณะต้องสงบวาจา คือ ไม่เป็นคนปากร้าย ไม่นินทาว่าร้ายใคร ไม่ยุยงใส่ร้ายป้ายสีกัน จะเป็นระหว่างพระกับพระ หรือพระกับฆราวาสก็ตาม มีแต่วาจาที่เป็นอรรถเป็นธรรม ไม่ใช่วาจาเหมือนคมหอกคมดาบ แม้การพูดให้คนอื่นกระดากขวยเขิน

3. สมณะต้องสงบใจ คือ ทำใจให้หยุดนิ่งเป็นสุขอยู่ภายใน สงบจากบาปกรรมตริกนิกถึงธรรมเป็นอารมณ์ ไม่ใช่ทำสงบแต่เปลือกนอกเหมือนเสือเฒ่าจำศีล จิตใจของสมณะที่แท้ย่อมเต็มไปด้วยความเมตตากรุณา ไม่เป็นภัยต่อผู้ใด

การที่มีความสงบกาย วาจา ใจ ทั้ง 3 ประการนี้ ส่งผลให้สมณะมีความสง่างามอยู่ในตัว

29.2 ชนิดของการเห็นสมณะ

1. เห็นด้วยตา เรียกว่า พบเห็น คือเห็นถึงรูปร่าง ลักษณะกิริยา มารยาทอันสง่างาม และสงบของท่าน

2. เห็นด้วยใจ เรียกว่า คิดเห็น คือนอกจากจะเห็นตัวท่านซึ่งเป็นสมณบุคคลแล้วยังพิจารณาตรองดูด้วยใจ จนสามารถคาดคะเนได้ถึงคุณธรรมภายใน ที่ทำให้ท่านสงบเสถียร แต่สง่างามอย่างน่าอัศจรรย์ หรือเรียกว่าเห็นถึงสมณธรรมของท่าน

3. เห็นด้วยญาณ เรียกว่า รู้เห็น คือไม่ใช่เป็นเพียงการคิดคาดคะเนถึงคุณธรรมของท่านเท่านั้น แต่เห็นด้วยญาณทัศนะ เห็นด้วยปัญญาทางธรรมที่เรียกว่า ท่านมีคุณธรรมมากเพียงใด เป็นการเห็นของผู้ที่ปฏิบัติธรรมมาดีแล้ว จนกระทั่งเกิดญาณทัศนะ แล้วอาศัยญาณทัศนะมองเห็นเข้าไปในใจคนอื่นได้ การเห็นชนิดนี้ชัดเจนถูกต้องแน่นอนไม่มีการผิดพลาด

29.3 กิจที่ควรทำเพื่อให้เกิดประโยชน์จากการเห็นสมณะ

1. ต้องเข้าไปหา หมายถึง หมั่นเข้าไปใกล้ ไปมาหาสู่ท่าน เห็นคุณค่าในการเห็นสมณะ แม้งานจะยุ่งเพียงไรก็พยายามหาเวลาเข้าไปหาท่านเสมอ เพื่อรับการถ่ายทอดคุณธรรม

2. ต้องเข้าไปบำรุง หมายถึง เข้าไปช่วยทำกิจของท่าน เช่น ปัดกวาดเช็ดถูกุฏิ จัดหาปัจจัย 4 ไปถวายท่าน ท่านจะได้ไม่มีการะมาด และจะได้มีเวลามีโอกาสได้สนทนาธรรมกันมากขึ้น

3. ตามฟัง หมายถึง ตั้งใจฟังคำเทศน์คำสอนของท่านด้วยใจจดจ่อ

4. ตามระลึกถึงท่าน หมายถึง เมื่อพบท่านได้ฟังคำสอนของท่านแล้วก็ตามระลึกถึง ทั้งกิริยามารยาทของท่าน นำคำสอนโอวาทของท่านมาไตร่ตรองพิจารณาอยู่เสมอ

5. ตามดูตามเห็น หมายถึง ดูท่านด้วยตาเนื้อของเราด้วยความเลื่อมใสศรัทธาอย่างหนึ่ง และตามดูท่านด้วยความคิดและปัญญาทางธรรม ให้เห็นตัวสมณธรรมของท่านอีกอย่างหนึ่ง เห็นท่านทำอะไร เราก็ทำอย่างนั้น ไม่คืออื่น

30. มงคลที่ 30 สนทนาธรรมตามกาล

การสนทนาธรรมตามกาล คือ การพูดคุยซักถามธรรมะซึ่งกันและกันระหว่างคน 2 คน ขึ้นไป มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดปัญญา โดยรู้จักเลือกและแบ่งเวลาให้เหมาะสม ซึ่งจะทำให้ได้รับความเบิกบานใจ มีความสุขความเจริญและบุญกุศลไปในตัวด้วย

ในพุทธศาสนา คำว่า ธรรม มีความหมายกว้าง ๆ อยู่ 2 ประการ คือ

1. ธรรม หมายถึง ความจริงตามธรรมชาติ เช่น คนเราต้องเกิด ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย นี่เป็นธรรมะคือความเป็นจริงตามธรรมชาติ

2. ธรรม หมายถึง ความดีความถูกต้อง เช่น การให้ทานเป็นความดี การรักษาศีลมีเมตตากรุณาเป็นความดี ความกตัญญูทดแทนต่อพ่อแม่ เป็นความดี ใครปฏิบัติตามสิ่งเหล่านี้เรียกว่า ปฏิบัติธรรม

การสนทนาธรรมที่ถูกต้อง จึงหมายถึง การสนทนาให้รู้ว่าสิ่งใดเป็นอกุศลกรรม ความชั่วละเว้นเสีย สิ่งใดเป็นกุศลธรรมความดีจะได้ตั้งใจทำมาก และสิ่งใดเป็นอภัยคุณธรรม คือ ความจริงตามธรรมชาติ ไม่ดีไม่ชั่วก็เท่าทันทุกประการ จะได้ไม่หลงเข้าใจผิดให้เกิดทุกข์

30.1 ความยากในการสนทนาธรรม

การสนทนาธรรม หรือที่เรียกกันง่าย ๆ ว่า คุณธรรมะ ดูเผิน ๆ ก็ไม่น่ายาก แต่ความยากของการสนทนาธรรมนั้นเป็นเพราะ

1. คู่สนทนาต้องพูดธรรมะเป็น คือ เมื่อเข้าใจอย่างไรแล้วก็สามารถถ่ายทอดเป็นคำพูดคำพูทำให้เขาเข้าใจตามนั้นได้ด้วย โดยยึดหลักการพูดในมงคลที่ 10 มีวาจาสุภามิต เป็นบรรทัดฐาน จะได้ไม่เกิดการแตกร้างเข้าใจผิดแก่ผู้ฟัง

2. คู่สนทนาต้องฟังธรรมเป็น การฟังธรรมนี้ดูเผิน ๆ เหมือนจะง่าย ถึงเวลาก็แค่นั่งฟังไม่เห็นจะมีอะไร แต่ในความเป็นจริงแล้ว การฟังธรรมะที่ถูกต้อง คือ ฟังด้วยความพิจารณา รู้จักควบคุมใจให้พิจารณาตามธรรม หยิบยกเอาประโยชน์จากการฟังนั้นยาก ยากกว่าการพูดธรรมะให้ผู้อื่นฟังหลายเท่า ที่ว่ายากก็เป็นเพราะ ยากที่จะควบคุมใจให้อยากฟังธรรม ยากที่จะยอมรับธรรมะที่ได้ยินนั้นเข้าไปสู่ใจ

3. คู่สนทนาต้องสนทนาธรรมเป็น คือต้องทั้งฟังด้วย แล้วพูดด้วยในเวลาเดียวกัน เขาพูดเราฟัง เราพูดเขาฟัง บางอย่างเราไม่อยากจะฟัง แต่เมื่อเขาพูดเราก็จำต้องฟัง บางอย่างเราอยากจะพูด แต่ไม่มีจังหวะที่จะพูดก็จำต้องระงับใจไว้ไม่พูด เมื่อตอนสอนคนอื่นเขาไม่มีใคร

ค่านักคำ นึ่งฟังยอมเราหมด แต่ตอนสนทนาธรรม เราจะต้องลดตัวลงมาอยู่ในฐานะเป็นทั้งคนพูด ทั้งคนฟัง ถ้าพูดถูกเขาก็ชม พูดผิดเขาก็ค้ำน อาจถูกติ ถูกขัด ถูกแหวะ ถูกชม ถูกค้ำน ได้ตลอดเวลา ซึ่งตรงนี้แหละที่ยั่วกิเลสหนักหนา ถ้าไม่ควบคุมใจให้ดี กิเลสมันก็จะคอยจะออกมาจู้จี้จ้านให้ได้ ขึ้นต้นคนกับคนคุยธรรมะกัน ไปได้ไม่กี่น้ำ กิเลสกับกิเลสมันจะออกมาโต้แย้งกันให้ยุ่งเหยิง ผู้ที่จะ สนทนาทำได้จะต้องฝึกขันติจนมีความอดทนต่อการถูกติเป็นเลิศ ทนคำพูดที่ไม่ชอบใจได้ทั้งจาก คนที่สูงกว่าและต่ำกว่า มีความว่าง่ายสอนง่ายในตัว และต้องเลือกคู่สนทนาเป็น ก็ต้องเป็น คนประเภทสมณะไฟสงบด้วยกัน

30.2 วิธีเลือกคู่สนทนาธรรม

หลักในการเลือกคู่สนทนาธรรมมีอยู่ 2 ประการ คือ

1. คู่สนทนาต้องมีอัธยาศัยเฟื่องฟูและสงบเสงี่ยมเยี่ยงสมณะ แม้เป็นฆราวาส ก็เป็นคนรักสงบ ไม่เป็นคนชอบอวดภูมิ ไม่ชอบโม้

2. เรื่องที่จะสนทนาต้องเหมาะกับบุคคลนั้น ๆ เช่น คุยเรื่องพระวินัยกับผู้เชี่ยวชาญ พระวินัย คุยเรื่องชาดกกับผู้เชี่ยวชาญชาดก จะสนทนาเรื่องสมาธิก็เลือกสนทนากับผู้ที่เขาฝึกสมาธิแล้ว อย่างจริงจัง เป็นต้น

31. มงคลที่ 31 บำเพ็ญตบะ

ตบะ แปลว่า ทำให้ร้อน หมายความว่ารวมตั้งแต่ การเพา ลน ย่าง ต้ม ปิ้ง อบ คั่ว ผิง หรืออะไรก็ได้ที่ทำให้ร้อน

บำเพ็ญตบะ จึงหมายถึง การทำความเพียรเผาผลาญความชั่ว คือ กิเลสทุกชนิดให้ร้อน ตัวทนอยู่ไม่ได้ เกลาใจเราไม่ติด ต้องเผ่นหนีไป แล้วใจของเราจะผ่องใส หมดทุกข์

31.1 รุคังควัตร 13 ประการ

ในพระพุทธศาสนา มีข้อปฏิบัติที่พระภิกษุนิยมบำเพ็ญกัน เป็นการฝึน ความต้องการของกิเลสเพื่อไล่กิเลสออกจากใจ มีด้วยกัน 13 ประการ เรียกว่า รุคังควัตร พระภิกษุที่ บำเพ็ญรุคังควัตร เราเรียกท่านว่า พระรุคังค์ แต่รุคังควัตรนี้ ไม่ได้จำกัดเฉพาะพระภิกษุ แม้ฆราวาสก็ ปฏิบัติได้เป็นบางข้อ ซึ่งรุคังควัตร 13 ประการ แบ่งเป็น 4 หมวด ให้เลือกปฏิบัติได้ตามกำลังศรัทธา คือ

หมวดที่ 1 เกี่ยวกับเครื่องแต่งตัว

1. ใช้แต่ผ้าบังสุกุลที่ชักมาได้เท่านั้น แม้จะได้มาทางอื่น เช่น มีคนถวายให้กับ มือก็ไม่ใช้

2. ใช้เฉพาะผ้าไตรจีวรเพียง 3 ผืนเท่านั้น คือ มีสบง มีจีวร สังฆาฏิอย่างละผืน ใช้ผ้าอื่น ๆ อีกนอกจาก 3 ผืนนี้ไม่ได้

หมวดที่ 2 เกี่ยวกับการกิน

1. ฉันแต่อาหารที่บิณฑบาตมาได้เท่านั้น ใครจะใส่ปิ่นโต ใส่หม้อแกงมาถวาย ที่วัดก็ไม่ฉัน บิณฑบาตมาได้เท่าไรก็ฉันเท่านั้น

2. เดินบิณฑบาตไปตามลำดับตรอกหรือหมู่บ้านในแนวที่กำหนดไว้เท่านั้น ไม่ใช่มานึก ๆ เอาว่า จะไปบ้านนั้นจะได้มาก บ้านนี้จะได้น้อย เลือกออาหารบิณฑบาตเป็นบางบ้าน ตามใจชอบ อย่างนั้นไม่ได้

3. ฉันอาสนะเดียว คือ ถ้าฉันเสร็จ ลูกจากอาสนะแล้ว ก็ไม่รับอาหารอีก ไม่ฉันอะไรอีก ซึ่งก็เท่ากับว่าฉันวันละมื้อเดียว เรียกว่า ฉันเอกา

4. ฉันสารรวม คือ ฉันอาหารในบาตร ไม่ใช่ภาชนะอื่น เอาอาหารทั้งหมด ทั้งคาวทั้งหวานใส่ลงรวมกันในบาตรแล้วฉัน

5. เมื่อลงมือฉันแล้วไม่รับประเคนอีก ใครจะนำอาหารมาถวายให้อีกก็ไม่รับ

หมวดที่ 3 เกี่ยวกับที่อยู่อาศัย

1. อยู่ในป่านอกละแวกบ้านเท่านั้น ไม่มาอาศัยอยู่ตามแหล่งชุมชน

2. อยู่ตามร่มไม้เท่านั้น ไม่อาศัยอยู่ในเรือน ไม่อาศัยนอนในกุฏิศาลา ปักกลดนอนในใต้ร่มไม้กันเลย

3. อยู่กลางแจ้งเท่านั้น ในกุฏิก็ไม่นอน ใต้ร่มไม้ก็ไม่นอนกันละ ปักกลดนอนกลางแจ้งกันเลย

4. อยู่ในป่าช้าเท่านั้น เข้าปักกลดนอนในป่าช้ากันเลย จะนั่งนอนบนหลังโลงศพ หรือปักกลดนอนใต้ต้นไม้ในป่าช้าก็เอา

5. อยู่ในที่ที่คนอื่นจัดให้ ไม่เลือกที่อยู่ เค้าจัดให้พักที่ไหน ก็พักที่นั่น

หมวดที่ 4 เกี่ยวกับการฉันนิสัยเกียจคร้าน

1. อยู่ในอิริยาบถ 3 คือ ยืน เดิน นั่ง ไม่นอน ง่วงมากก็ยืน เดินอย่างมากที่สุดก็นั่งหลับ แต่ไม่ยอมนอน ไม่ให้หลังแตะพื้น

32. มงคลที่ 32 ประพฤติพรหมจรรย์

การประพฤติพรหมจรรย์ แปลว่า การประพฤติตนอย่างพระพรหม หรือความประพฤติอันประเสริฐ หมายถึง การประพฤติตามคุณธรรมต่าง ๆ ทั้งหมดในพระพุทธศาสนาให้เคร่งครัดยิ่งขึ้น เพื่อป้องกันไม่ให้กิเลสฟุ้งขึ้นมากอีกจนกระทั่งหมดกิเลส ซึ่งต้องผ่านขั้นตอนต่าง ๆ ตามขั้นของจิต

32.1 ภูมิชั้นของจิต

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงค้นพบว่า จิตของคนเราอาจแบ่งภูมิชั้นได้เป็น 4 ระดับ ตามการฝึกฝนตนเอง คือ

1. กามาวจรภูมิ เป็นชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในกามารมณ์ ยังยุ่งเกี่ยวกับกามคุณอยู่ ได้แก่ ภูมิจิตของคนสามัญทั่วไป

2. รูปาวจรภูมิ เป็นชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในรูปารมณ์ มีความสุขความพอใจอยู่ในอารมณ์ของรูปฌาน ได้แก่ ภูมิจิตของผู้ที่ฝึกสมาธิมากจนกระทั่งได้รูปฌาน เมื่อมีชีวิตอยู่ก็ไม่สนใจกามารมณ์ อิ่มเอิบในพรหมวิหารธรรม ซึ่งเป็นสุขประณีตกว่ากามารมณ์ เป็นเหมือนพระพรหมบริณละจากโลกนี้ไปก็จะไปเกิดเป็นรูปพรหม

3. อรูปาวจรภูมิ เป็นชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในอรูปารมณ์ มีความสุขอยู่ในอารมณ์ของอรูปฌาน ได้แก่ ภูมิจิตของผู้ที่ทำสมาธิจนกระทั่งได้อรูปฌาน มีความสุขที่ประณีตกว่าอารมณ์ของรูปฌานอีก เมื่อละจากโลกนี้ไปก็จะไปเกิดเป็นอรูปพรหม

4. โลกุตตรภูมิ เป็นชั้นที่พ้นโลกแล้ว ได้แก่ ภูมิจิตของอริยบุคคล มีความสุขอันละเอียด ประณีต ลึกซึ้ง

ทั้ง 4 ภูมินี้ รวมเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภท คือ

1. โลเกียภูมิ ได้แก่ กามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิ และอรูปาวจรภูมิ
2. โลกุตตรภูมิ ได้แก่ โลกุตตรภูมิ

32.2 ความมุ่งหมายของการประพจน์พรหมจรรย์

ความมุ่งหมายสูงสุดของการประพจน์พรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา คือ ให้ตัดโลกียวิสัย ตัดเชื้อไขทุก ๆ อย่าง เพื่อมุ่งหน้าสู่โลกุตตรภูมิ และอย่างแรกที่ต้องทำก่อน คือ การปฏิบัติตามมรรคมีองค์ 8 เพื่อตัดกามารมณ์ แล้วจึงตัดรูปารมณ์ อรูปารมณ์ไปตามลำดับ

32.3 วิธีประพจน์พรหมจรรย์

พรหมจรรย์ขั้นต้น สำหรับผู้ครองเรือน ก็ให้พอใจเฉพาะคู่ครองของตนเท่านั้น รักษาศีล 5 ไม่นอกใจภรรยา -สามี

พรหมจรรย์ขั้นกลาง สำหรับผู้ครองเรือน คือนอกจากรักษาศีล 5 แล้วก็ให้รักษาศีล 8 เป็นคราว ๆ ไปและฝึกให้มีพรหมวิหาร 4

พรหมจรรย์ขั้นสูง สำหรับผู้ไม่ครองเรือน ถ้าเป็นฆราวาสก็รักษาศีลอย่างน้อยศีล 8 ตลอดชีวิต ไม่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องเพศเลย หรือออกบวชเป็นพระภิกษุ เจริญสมาธิภาวนาและปฏิบัติธรรมทุกข้อในพระพุทธศาสนาให้เต็มที่

พรหมจรรย์ทุกชั้นจะตั้งมั่นอยู่ได้ ต้องอาศัยการฝึกสมาธิเป็นหลัก

33. มงคลที่ 33 เห็นอริยสัจ

ประเทศมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด เป็นแม่บทของกฎหมายอื่น ๆ ในทำนองเดียวกัน ทุกศาสนาในโลกต่างก็มีหลักธรรมคำสั่งสอนที่เป็นแม่บทของศาสนานั้น ๆ แม่บทของพระพุทธศาสนาก็คือ อริยสัจ 4

อริยสัจจ์ สามารถแปลได้หลายความหมาย เช่น คือความจริงอันประเสริฐ คือความจริงอันทำให้บุคคลผู้เห็นเป็นประเสริฐ

อริยสัจจ์ 4 คือ ความจริงที่มีอยู่คู่โลกแต่ไม่มีใครเห็น จนกระทั่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ คือ ทั้งรู้และเห็นแล้วทรงชี้ให้เราดู ได้แก่

1. ทุกข์ คือ ความไม่สบายกายไม่สบายใจต่าง ๆ
2. สมุทัย คือ สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์
3. นิโรธ คือ ความดับทุกข์
4. มรรค คือ วิธีปฏิบัติเพื่อให้ไปสู่ความดับทุกข์

ถ้าจะเปรียบกับโรค

ทุกข์ ก็เปรียบเหมือน สภาพที่ป่วยเป็นโรค

สมุทัย ก็เปรียบเหมือน ตัวเชื้อโรค

นิโรธ ก็เปรียบเหมือน สภาพที่หายจากโรค แข็งแรงแล้ว

มรรค ก็เปรียบเหมือน ยารักษาโรคให้หายป่วย

ในมงคลนี้ จะมาศึกษาให้เข้าใจถึงแก่นแท้ของชีวิต ให้รู้กันเลยว่าที่เราทุกข์กันอยู่ทุกวันนี้ มีสาเหตุมาจากอะไร แล้วเราจะได้รับปฏิบัติเพื่อให้พ้นทุกข์กันเสียที

อริยสัจจ์ที่ 1 ทุกข์ คือ ความไม่สบายกายไม่สบายใจต่าง ๆ พระพุทธองค์ทรงพบความจริงว่า สรรพสัตว์ทั้งหลายล้วนตกอยู่ในความทุกข์ จะเป็นมหาเศรษฐี เป็นนายกรัชมณตรี เป็นประธานาธิบดี เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ก็มีทุกข์ทั้งนั้น ต่างแต่เพียงว่าทุกข์มากหรือทุกข์น้อย และมีปัญญาพอที่จะรู้ตัวหรือเปล่าเท่านั้น

อริยสัจจ์ที่ 2 สมุทัย คือ เหตุแห่งความทุกข์ทั้งหลายดังกล่าวข้างต้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงฝึกสมาธิมากใจของพระองค์จึงใสสว่างเกิดปัญญามองเห็นความจริงอย่างชัดเจนว่าที่เราทุกข์กันอยู่นี้ สาเหตุมาจากต้นเหตุ คือความทะยานอยากที่มีอยู่ในใจของเราเอง

อริยสัจจ์ที่ 3 นิโรธ คือ ความดับทุกข์ หมายถึง สภาพใจที่หมดกิเลสแล้วโดยสิ้นเชิง ทำให้หมดต้นเหตุจึงหมดทุกข์ มีใจหยุดนิ่งสงบตั้งมั่นอยู่ที่ศูนย์กลางกายมีความสุขล้วน ๆ

อริยสัจจ์ที่ 4 มรรค คือ วิธีปฏิบัติเพื่อให้พ้นทุกข์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นเหมือนแพทย์ผู้ชำนาญ ที่เห็นเหตุที่ทำให้เกิดโรคเกิดทุกข์ชัดเจน แล้วก็ทรงสอนเราว่า ที่เราป่วยเราทุกข์ก็เพราะเจ้าต้นเหตุซึ่งเปรียบเสมือนเชื้อโรคนี้เอง ถ้าต้องการหายจากโลกก็ต้องกำจัดเจ้าโลกนี้นั่นไปให้หมด โดยพระองค์ทรงมอบยาดีไว้ให้เราใช้กำจัดเชื้อโรคนี้ด้วย ซึ่งก็คือ มรรค ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติเพื่อให้ใจหยุดใจนิ่ง ปรานทุกข์ได้ โดยมรรคทั้ง 8 ข้อนี้ ถ้าขยายออกไปแล้ว ก็จะได้แก่คำสอน

ในพระพุทธศาสนาทั้ง 84,000 พระธรรมขันธ์ ถ้าย่อเข้าก็จะได้แก่ไตรสิกขา หัวใจพระพุทธศาสนา ดังนี้

ศีล แยกออกเป็น สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ

สมาธิ แยกออกเป็น สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ

ปัญญา แยกออกเป็น สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ

มรรคทั้ง 8 ข้อนี้นี้ ให้ปฏิบัติไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งจะเป็นไปได้ขณะใดขณะหนึ่งเป็นสมาธิ ทำให้เห็นอริยสัจจ์ได้อย่างชัดเจนและพ้นทุกข์ได้ เป็นเรื่องของการฝึกจิตตามวิถีของเหตุผล ไม่ต้องไปวิงวอนพระเจ้าหรือใคร ๆ

34. มงคลที่ 34 ทำนิพพานให้แจ้ง

นิพพาน มีคำแปลได้หลายอย่าง เช่น

แปลว่า ความดับ ความสูญ คือ ดับกิเลส ดับทุกข์ สูญจากกิเลส สูญจากทุกข์

แปลว่า ความพ้น คือพ้นทุกข์ พ้นจากภพสาม

นิพพาน เป็นที่ซึ่งความทุกข์ทั้งหลายเข้าไปไม่ถึง อยู่พ้นกฎของไตรลักษณ์ ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิด ไม่มีแก่เจ็บตาย เทียงแท้แน่นอน ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เป็นบรมสุข เกิดขึ้นด้วยอำนาจการปฏิบัติธรรม มีพระพุทธชนนที่กล่าวถึงนิพพานไว้หลายแห่ง อาทิเช่น นิพพาน สุขอย่างยิ่ง

34.1 ประเภทของนิพพาน

นิพพานมีอยู่ 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. สอทธิเสตนิพพาน เรียกว่า นิพพานเป็น ทุกคนที่ปฏิบัติมรรคมงคล 8 ได้สมบูรณ์ สามารถเข้าถึงนิพพานนี้ได้ขณะที่มีชีวิตอยู่ ยังเป็น ๆ อยู่ เป็นนิพพานของพระอริยเจ้าผู้ละกิเลสได้แล้ว แต่ยังมีชีวิตอยู่เพื่อบำเพ็ญประโยชน์แก่สัตว์โลกต่อไป พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเข้านิพพานเป็นนี้ได้เมื่อวันที่พระองค์ตรัสรู้

2. อนุปาทิเสตนิพพาน เรียกว่า นิพพานตาย เป็นเหตุว่างนอกภพสาม ผู้ที่หมดกิเลสเป็นพระอรหันต์ เป็นเบญจขันธ์ดับ (กายเนื้อแตกทำลายลง) ก็จะเข้าถึงอนุปาทิเสตนิพพานนี้

34.2 ตัวของเราจะเข้านิพพานได้หรือไม่

คำตอบคือ ได้ โดยจะต้องตั้งใจเจริญภาวนาไปจนเข้าถึงโคตรภูมิญาณเป็นโคตรภูมิกคค จากนั้นฝึกต่อไปจนเข้าถึงภาวะความเป็นอริยบุคคลที่สูงขึ้นไปตามลำดับ ก็จะเห็นอริยสัจจ์และทำนิพพานให้แจ้งได้ละเอียดลึกซึ้งขึ้นในที่สุดก็จะบรรลุมรรคเป็นพระอรหันต์ซึ่งไม่ยากจนเกินไปที่เราจะปฏิบัติได้เพราะถ้ายากเกินไปแล้ว คงไม่มีพระอรหันต์เป็นล้าน ๆ รูปแบบสมัยพุทธกาล ถ้านิพพานนี้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเข้าไปได้พระองค์เดียว คนอื่นไปไม่ได้เลย

ก็จะบอกว่ายาก แต่จริง ๆ แล้วมีผู้ที่ปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ ตั้งใจฝึกสมาธิจนเกิดปัญญา เข้านิพพานได้มากมาย แสดงว่าไม่ยากจนเกินไป แต่แน่นอนก็ยังไม่ง่าย เพราะถ้าง่ายเราก็คงเข้าไป ตั้งนานแล้ว

เพราะฉะนั้นตั้งใจฝึกตัวเองกันเข้า วันหนึ่งเราก็จะเป็นคนหนึ่งที่ทำได้แล้วเข้า นิพพานได้ ตอนนี้ไม่ใช่ว่าทำได้ไม่ได้ แต่ว่ายังไม่ได้ทำต่างหาก อย่าเพิ่งไปกลัว อย่าไปท้อใจ เสียก่อนว่าทำไม่ได้ ถ้าทำจริงแล้วต้องได้

35. มงคลที่ 35 จิตไม่หวั่นไหวในโลกธรรม

จิตหวั่น คือ ความหวั่นหวาดกังวล กลัวว่าจะประสบกับสิ่งที่ไม่ชอบใจ

จิตไหว คือ ความปรารถนาอยากได้สิ่งที่รักที่ชอบใจ

โลกธรรม คือ เรื่องราวที่เกิดขึ้นประจำโลก ใคร ๆ ก็ต้องพบ หลีกเลียงไม่ได้ แม้พระสัมมา สัมพุทธเจ้าก็ทรงประสบ มีอยู่ 8 ประการ แบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ ฝ่ายที่ คนทั่วไป ๆ ปรารถนาอยากได้ และฝ่ายที่คนทั่วไปกลัวว่าจะเกิดขึ้นกับตน

35.1 ฝ่ายที่คนทั่วไปปรารถนาอยากได้ คือ

1. ได้ลาภ คือ การได้ผลประโยชน์ เช่น ได้ทรัพย์ ได้บุตร-ภรรยา ได้บ้าน ได้ที่ดิน ได้เพชรนิลจินดาต่าง ๆ เป็นต้น
2. ได้ยศ คือ การได้รับตำแหน่ง ได้รับฐานะ ได้อำนาจเป็นใหญ่เป็นโต
3. ได้สรรเสริญ คือ การได้ยินได้ฟังคำชมเชย คำยกยอ คำสวัสดีที่คนอื่นให้เรา
4. ได้สุข คือ ได้รับความสบายกายสบายใจ ได้รับความเบิกบานร่าเริง ได้รับความบันเทิงใจ ทั้ง 4 อย่างนี้ เป็นเรื่องคนทั่วไปชอบ ยังไม่ได้ก็คิดหา ครั้นหาได้แล้วก็คิดหวง หวงมาก ๆ เข้าก็หึง การที่จิตมีอาการหา หวง ห่วง หึง นี้แหละเรียกว่าจิตไหว

35.2 ฝ่ายที่คนทั่วไปกลัวว่าจะเกิดขึ้นกับตน คือ

1. เสื่อมลาภ คือ ผลประโยชน์ที่ได้มาแล้วเสียไป เช่น เสียเงิน เสียที่อยู่ ลูกรัก ตายเสีย เมียรักตายเสีย
2. เสื่อมยศ คือ ถูกลดความเป็นใหญ่ ถูกถอดออกจากตำแหน่ง ถูกถอดอำนาจ
3. ถูกนินทา คือ ถูกตำหนิติเตียน ถูกด่าว่าในที่ต่อหน้าและลับหลัง
4. ตกทุกข์ คือ ได้รับความทุกข์ทรมานทางกายหรือทางใจ

ทั้ง 4 ประการนี้ เป็นเรื่องที่เราไม่ชอบ ไม่ปรารถนาให้เกิดขึ้นกับตัว เมื่อยัง มาไม่ถึง จิตก็หวั่นว่ามันจะมา เมื่อมันมาแล้วก็ทว่าเมื่อไหร่จะไปเสียที ไปแล้วก็ยังหวั่นกลัวว่า มันจะกลับมาอีก

35.3 จิตไม่หวั่นไหวในโลกธรรมหมายถึงอะไร

จิตไม่หวั่นไหวในโลกธรรม หมายถึง สภาพจิตของผู้ที่บำเพ็ญภาวนาให้แข็งแรงแล้ว มีใจตั้งมั่น เกิดความมั่นคงหนักแน่นดูจนเขา เป็นอุเบกขาวางเฉยได้

เมื่อพบกับความเสื่อมลาภ เสื่อมยศ ถูกนินทา ตกทุกข์ จิตก็ไม่หวั่น

เมื่อพบกับความได้ลาภ ได้ยศ ได้สรรเสริญ เป็นสุข จิตก็ไม่ไหว

เพราะรู้เท่าทันว่าเรื่องที่เกิดขึ้นนั้นมันไม่เที่ยง ไม่จีรังยั่งยืนอะไร ลาภมิได้ ก็เสื่อมได้ ยศตำแหน่งใหญ่โตก็ไม่ใช่ว่าของเราตลอดไป สรรเสริญ นินทา สุข ทุกข์ ทุกคนต้องพบทั้งนั้น และในที่สุดก็ต้องเสื่อมหายไปเป็นธรรมดาตามกฎของไตรลักษณ์

35.4 ไตรลักษณ์

ไตรลักษณ์ เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า สามัญลักษณ์ คือ ลักษณะประจำของทุกสรรพสิ่งในโลก มีลักษณะ 3 ประการ ที่เหมือนกันหมด คือ

1. อนิจจัง ความไม่เที่ยง ไม่หยุดอยู่กับที่ ต้องเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ
2. ทุกขัง ความเป็นทุกข์ ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงเป็นทุกข์ร้องไห้ น้ำตาตก แต่หมายถึง การคงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ ต้องแตกดับเพราะเมื่อวันไม่เที่ยงเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ แล้วมันก็ต้องแตกดับ
3. อนัตตา คนเป็นของไม่ใช่ตน ไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริง ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาไม่ได้

36. มงคลที่ 36 จิตไม่โศก

คำว่า โศก มาจากภาษาบาลีว่า โสกะ แปลว่า แห้ง

จิตโศก จึงหมายถึง สภาพจิตที่แห้งผาก เหมือนดินแห้ง ใบไม้แห้ง หมดความชุ่มชื้น เนื่องจากไม่สมหวังในความรัก ทำให้มีอาการเหี่ยวแห้ง หม่นไหม้ โหยหาขึ้นในใจ ใจซึมเซา ไม่อยากรับรู้อารมณ์อื่นใด ไม่อยากทำงาน

ความโศกเกิดจากความรัก จะเป็นรักคน สัตว์ หรือสิ่งของ ก็ทำให้เกิดความโศกได้ทั้งนั้น แต่ที่หนักก็มักจะเป็นเรื่องคน โดยเฉพาะความรักของชายหนุ่มหญิงสาว

คำว่า เสน่ห์ ในภาษาไทยเราแปลว่า ความน่ารัก แต่คำคำนี้มาจากภาษาบาลีว่า สินเหะ แปลว่า ยางเหนียว ตรงตัวเลย ถ้าใครมาบอกเราว่าแม่คนนั้นเสน่ห์แรงจัง ให้รู้ตัวไว้เลยว่าแม่นั้นนะ ยางเหนียวหนึบไปเลย อย่าไปเข้าใกล้

ตอนรักเขายังไม่เท่าไร แต่ว่ารักเขาแล้วเขาไม่รักเราสิ หรือเมื่อความรักกลายเป็นอื่นเข้า หรือเขาตายจากเราไปก็ตาม ใจมันจะแห้งผากขึ้นมาทีเดียว แต่ก่อนเคยชอบรับอารมณ์อย่างนั้นอย่างนี้ พอถึงตอนนี้ใครจะมาร้องเพลงให้ฟังก็รำคาญ จะชวนไปเที่ยวดูหนังก็รำคาญ จะร้อง จะรำ จะเล่นอะไร

รำคาญไปหมด ข้าวยังไม่อยากจะกิน ใจมันแห้งผาก ซึมเซา รับอารมณ์ไม่ไหว คือ อาการที่เรียกว่า จิตโศก

ผู้ใดไม่มีสิ่งอันเป็นที่รัก ผู้นั้นก็ไม่มีความสุข เรากล่าวว่าผู้นั้น ไม่มีความสุขเศร้าโศก ปราศจากกิเลสจตุรฐี ไม่มีอุปายาส คือ ความตรอมใจ ความกลุ้มใจ

โบราณท่านสรุปเป็นข้อเตือนใจไว้ว่า มากรักก็มากน้ำตา หมดรักก็หมน้ำตา มากรักก็มากทุกข์ หมดรักก็หมดทุกข์

ข้อควรปฏิบัติ

ผู้ที่ทำนิพพานให้แจ้งแล้ว ขณะที่ใจท่านจดอยู่ที่นิพพาน ความรักเข้าไปรบกวนท่าน ไม่ได้ ตัดรักได้ ใจท่านจึงแห้ง ไม่มีโศก

พวกเราปุณฺณชนทั่วไป ถ้ายังไม่สามารถตัดรักได้เด็ดขาด แต่ถ้าหมั่นทำสมาธิ เจริญมรณสูตรเป็นประจำก็จะทำให้ความรักมีอิทธิพลเหนือใจเราไม่ได้มาก มีสติ มีความเด็ดเดี่ยว ก็จะมีจิตโศกน้อยกว่าคนทั่วไป อาการไม่หนักหนาสาหัสหนัก เพราะนึกถึงความตายแล้วทำให้ใจ คลายออกจากรัก ซึ่งเป็นต้นทางของความโศก พอคิดว่าเราเองก็ต้องตาย จะตายเมื่อไหร่ก็ไม่รู้เท่านี้ ก็เริ่มจะได้คิด ความโศกความรักเริ่มหมดไปจากใจ สติมาพิจารณาตนเองไม่ประมาทขวนขวาย ในการสร้างความดี จากนั้นตั้งใจเจริญสมาธิภาวนาเต็มที่ก็จะสามารถทำนิพพานให้แจ้งได้ การตัด ความรัก ตัดความโศกออกจากใจได้อย่างเด็ดขาดในที่สุด

37. มงคลที่ 37 จิตปราศจากรุติ

รุติ แปลว่า ฝุ่นละอองที่ละเอียดมากในที่นี้หมายถึง กิเลสอย่างละเอียดที่เกาะ ซึม แทรก หุ้มใจของเราอย่างซ่อนเร้นบาง ๆ ทำให้ความผุดผ่อง ความใสสะอาดเสียไปถ้าไม่สังเกต จะไม่เห็นไม่รู้

จิตปราศจากรุติ หมายถึง จิตที่หมดกิเลสแล้วทั้งหยาบทั้งละเอียด อย่างถอนรากถอนโคน ไม่มีทางฟุ้งกลับเข้ามาในใจได้อีก ทำให้จิตสะอาดผ่องใสนุ่มนวลควรแก่การงาน ได้แก่จิตของ พระอรหันต์

37.1 ประเภทของกิเลส

กิเลสในใจคนมีอยู่ 3 ตระกูลใหญ่ คือ ตระกูลราคะ โทสะ กิเลส ดังนี้

1. ตระกูลราคะหรือโลภะ คือ ความกำหนัดยินดี รัก อยากได้ ในคนสัตว์ สิ่งของ หรืออารมณ์ที่น่าใคร่

2. ตระกูลโทสะ คือ ความไม่ชอบใจ ความคิดร้าย คิดทำลายผู้ที่ทำให้ตนโกรธ

3. ตระกูลโมหะ คือ ความหลง เป็นอาการที่จิตมีดมน ไม่รู้จักผิดชอบชั่วดี ไม่รู้จักบุญบาป ส่วนความไม่รู้วิthyการต่าง ๆ ไม่ใช่โมหะ คนที่มีความรู้วิthyการมากเพียงใด

มีปัญญาที่โตก็ตาม หากยังไม่รู้จักบุญบาป ว่าอะไรควรทำไม่ควรทำแล้วก็ได้ชื่อว่าตกอยู่ในโมหะทั้งนั้น

37.2 ระดับโทษของกิเลสทั้ง 3 ตระกูล

ราคะ มีโทษน้อย แต่คล้ายชั่ว คนจะรักกัน อยู่กันฉันสามีภรรยาถือว่าไม่ผิดศีลธรรม ขออย่าไปนอกใจหรือไปมีชู้ก็แล้วกัน โทษของราคะไม่ค่อยหนักนัก แต่การจะเลิกนั้นยากมาก คลายชั่ว คนลองรักกันแค่ไม่เห็นหน้า ไม่ก็วันที่ทำท่าจะตายเอาให้ได้ บางทีตายแล้วเกิดใหม่ใจยังผูกพันกันอยู่เลย จะให้เลิกรักเลิกยาก

โทสะ มีโทษมาก แต่คลายเร็ว เวลาโกรธขัดใจขึ้นมาฆ่ากันได้ บางทีถึงขนาดฆ่าพ่อฆ่าแม่ ทำอนันตริยกรรมก็ยังได้ มีโทษมาก แต่ทว่าคลายเร็ว ถ้าเขามาขอโทษขอโพย เอาอกเอาใจไม่นานก็หาย โทสะคลายเร็วอย่างนี้

โมหะ มีโทษมากด้วย คลายช้าด้วย ความหลง ความรู้พระสัทธรรมนี้มีโทษมาก ทำให้เราหลงไปทำบาปตกนรกเสียแย่ เราต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารกันมานับภพนับชาติไม่ถ้วน ทนทุกข์กันตลอดมาก็เพราะโมหะนี่เอา และแถมเจ้าโมหะความหลงนี้ยังคล้ายชั่วอีกด้วย ไม่รู้จักบาปละก็กลัวจะแก้ได้ทำนุว่าเห็ดขึ้นคอเลย บางทีก็ต้องรอพระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ต่อ ๆ ไป โน โปรด ซึ่งยังไม่รู้ว่าแก้หายหรือเปล่า

38. มงคลที่ 38 จิตเกษม

เกษม แปลว่า ปลอดภัย พ้นภัย ลื่นกิเลส มีความสุข

จิตเกษม จึงหมายถึง สภาพจิตที่หมดกิเลสแล้ว โยคะเครื่องผูกสัตว์ไว้ในภพ เชือกทั้ง 4 เกลียว ได้ถูกฟันขาดสะบั้นโดยสิ้นเชิง จิตเป็นอิสระเสรีทำให้คล่องตัวไม่ติดขัด ไม่ยึดอัดอีกต่อไป ไม่มีภัยใด ๆ มาบีบคั้นได้อีก จึงมีความสุขอย่างแท้จริง พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด ผู้ที่จะมีจิตเกษมได้อย่างแท้จริง คือ ผู้ที่มีใจจดจ่อแน่วแน่อยู่ในนิพพานตลอดเวลา ซึ่งก็ได้แก่พระอรหันต์นั่นเอง

จิตของพระอรหันต์นั้น นอกจากจะหมดกิเลสแล้ว ก็ยังทำให้มีความรู้ความสามารถพิเศษอีกหลายประการ เช่น

อภิญญา 6 คือ ความรู้อันยิ่งยวด เหนือความรู้จากการตรองด้วยหลักเหตุผลธรรมดา คุณวิเศษเหล่านี้เป็นผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติธรรมด้วยตนเอง ไม่ใช่เกิดขึ้นเพียงการบอกเล่าหรือสั่งสอนกัน ผู้ปฏิบัติธรรมถึงขั้นนั้น ๆ แล้วจึงจะประจักษ์แจ้งด้วยตนเอง

วิชา 3 คือ ความรู้แจ้ง ความรู้พิเศษ เป็นปัญญาอันเกิดจากการทำสมาธิภาวนาที่เรียกว่า ภาวนามยปัญญา

วิชา 8 คือ ความรู้แจ้ง หรือความรู้วิเศษ 8 อย่าง คือ วิปัสสนาญาณ (ปัญญาที่พิจารณาเห็นสังขาร โดยไตรลักษณ์) มโนมยิทธิ (ฤทธิ์สำเร็จด้วยใจ ฤทธิ์ทางใจ) อิทธิวิธี (แสดงฤทธิ์ได้ เช่น เหาะเหินเดินอากาศ แปลงกายเป็นสิ่งต่าง ๆ ย่อขยายตัวได้ หายตัวได้ ฯลฯ) ทิพย์โสต (มีหูทิพย์)

เจโตปริยญาณ (รู้วาระจิตคนอื่น รู้ว่าเขากำลังคิดอะไร) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ (ระลึกชาติได้) ทิพย์จักขุ (มีตาทิพย์) และอาสวักขยญาณ (ความรู้ที่ทำการเลิกละให้สิ้นไปได้)

ปฏิสัมภิทาญาณ 4 คือ ความสามารถพิเศษในการสั่งสอนคนอื่น คือ อตถปฏิสัมภิทา (ปัญญาแตกฉานในอรรถ เห็นข้อธรรมใดก็สามารถอธิบายขยายความออกไปได้โดยพิสดาร) ชัมมปฏิสัมภิทา (ปัญญาแตกฉานในธรรม สามารถสรุปข้อความได้อย่างกระชับ เก็บความสำคัญได้หมด) นิรุตติปฏิสัมภิทา (ปัญญาแตกฉานในนิรุติ ตักเตือนเรื่องภาษาทุกภาษา ทั้งภาษาของมนุษย์และสัตว์ สามารถเข้าใจได้) และปฏิภาณปฏิสัมภิทา (ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ มีไหวพริบปฏิภาณดี สามารถอธิบายแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าได้ดี ตอบคำถามได้แจ่มแจ้ง)

การปฏิบัติธรรมมีอานิสงส์มากมายถึงปานนี้ เราทุกคนจึงควรตั้งใจฝึกฝนตนเอง ตามมงคลต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ทำอย่างเอาใจจริงเอาใจ ไม่ช้าเราก็คือเป็นผู้รู้จริงทำได้จริงผู้หนึ่ง มีจิตเกษมปลอดอกภัยจากภัยต่าง ๆ และมีความรู้ พิเศษสุดยอด เจริญรอยตามพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเหล่าพระอรหันต์สาวกทั้งหลายได้

ความรู้ที่ได้จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีภาวะผู้นำ เห็นได้ว่า บารมี 10 ประการ เป็นคุณธรรมที่ควรประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน หากหมั่นฝึกฝนอบรมตนเองให้เป็นผู้มีบารมีเป็นคนดีแล้ว การเป็นคนดีย่อมเป็นที่ยอมรับนับถือ และเป็นบุคคลที่ทุก ๆ คนปรารถนา ซึ่งบุคคลเป็นคนดีเพราะมีคุณงามความดี แต่คุณงามความดีในชีวิตจะมีขึ้นได้ ต้องเริ่มต้นจากการประพฤติปฏิบัติกาย วาจา ใจ ที่สะอาดบริสุทธิ์เป็นประจำ

มงคลชีวิตของผู้สื่อสาร เห็นได้ว่า มงคลชีวิต 38 ประการ เป็นหมวดธรรมะที่ง่ายต่อการทำความเข้าใจและการนำไปปฏิบัติ เพราะเป็นหมวดธรรมะที่เป็นขั้นเป็นตอน เกี่ยวเนื่องกัน และสามารถนำไปใช้กับชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม เพื่อฝึกให้เป็นคนดี และสร้างความพร้อมในการฝึกตนเอง ฝึกตนให้เป็นคนมีประโยชน์ บำเพ็ญประโยชน์ ต่อครอบครัวและสังคม เพื่อกำจัดกิเลสให้สิ้นไป ผู้ปฏิบัติจะมีจิตใจที่สะอาด บริสุทธิ์ บริบูรณ์ หมดกิเลส หากยึดปฏิบัติแล้ว จะส่งผลให้ชีวิตพบเจอแต่ความสุข ความเจริญ ถือได้ว่าเป็นเครื่องที่ยึดเหนี่ยวและเป็นที่พักทางใจให้กับ "พุทธศาสนิกชน" ทุกคน ทั้งนี้เพื่อเป็นแบบแผนและแนวทางในการดำรงชีวิตอย่างถูกต้องและมีความสุข

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

แนวคิดเกี่ยวกับป่าชุมชน

ความหมายของป่าชุมชน

ป่าชุมชน (Community Forest) ได้มีองค์กร หน่วยงาน และนักวิชาการให้นิยามความหมายที่หลากหลายดังนี้

เสน่ห์ จามริก และคณะ (2536 : 163) ให้ความหมายของ ป่าชุมชน หมายถึง ขบวนการทางสังคมหรือการรวมตัวกันขององค์กรประชาชนในระดับชุมชน และ/หรือระดับเครือข่ายภายในระบบนิเวศแห่งหนึ่ง เพื่อการใช้ประโยชน์และจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ซึ่งถือเป็นทรัพย์สินส่วนรวมของท้องถิ่น อย่างยั่งยืนและเป็นธรรม บนฐานของระบบความคิด ภูมิปัญญา อุดมการณ์ และสิทธิชุมชน ซึ่งเน้นหลักการทางศีลธรรมและความมั่นคงในการยังชีพของชุมชนเป็นสำคัญ

กฤษฎา บุญชัย (2556 : 30) ให้ความหมายของ ป่าชุมชน หมายถึง ป่าที่ท้องถิ่นร่วมกันจัดการทั้งดูแลรักษา ฟื้นฟู และวางแผนการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนทั้งทางนิเวศ เศรษฐกิจ และสังคม เนื่องจากความเป็นชุมชนท้องถิ่นมีหลายรูปแบบ เช่น ชุมชนหมู่บ้าน ชุมชนตำบล ชุมชนตามลักษณะนิเวศ ดังนั้น ขอบเขตของป่าชุมชนจึงสัมพันธ์กับลักษณะความเป็นชุมชนที่แตกต่างกันไป แต่กระนั้นที่ป่าชุมชนต่าง ๆ มีหลักการร่วมกันคือ เป็นระบบการสิทธิจัดการทรัพยากรส่วนรวมโดยสมาชิกในชุมชน เพื่อความยั่งยืนและประโยชน์สุขส่วนร่วมของประชุมชน

สมหญิง สุนทรวงษ์ (2557 : 1) ให้ความหมายของ ป่าชุมชน (Community Forest) หมายถึง เป็นวิถีปฏิบัติและเป็นการปรับตัวของการจัดการทรัพยากรภายในชุมชนในการช่วยลบลบปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคมของคนในชุมชน จากการถูกแย่งชิงทรัพยากรเพื่อการพัฒนาประเทศ และเป็นแนวทางหนึ่งในการรักษาพื้นที่ป่าและความสมบูรณ์ของนิเวศป่าไม้ เพื่อให้ระบบนิเวศคงความสมดุล เนื่องจากป่าชุมชนเป็นกลไกที่สำคัญเป็นช่องทางให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ จัดการ ฟื้นฟูให้ป่ามีความสมบูรณ์เพิ่มขึ้น และมีการใช้ทรัพยากรและผลผลิตจากป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กรมป่าไม้ (2561 : 1) ให้ความหมายของ ป่าชุมชน หมายถึง พื้นที่ป่าหรือที่ดินอื่นใดซึ่งกรมป่าไม้ได้อนุมัติให้เป็นโครงการป่าชุมชนตามแนวทางของกรมป่าไม้ ภายใต้กฎหมาย กฎ หรือระเบียบที่เกี่ยวข้อง โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับเจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้ในการควบคุมดูแล รักษา หรือบำรุงรักษา เพื่อให้ป่าเกิดความยั่งยืน ชุมชนได้รับประโยชน์

พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 (2562 : 72) ให้ความหมายของ ป่าชุมชน หมายความว่า ป่านอกเขตป่าอนุรักษ์หรือพื้นที่อื่นของรัฐนอกเขตป่าอนุรักษ์ที่ได้รับอนุมัติให้จัดตั้งป่าชุมชนโดยชุมชนร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู จัดการ บำรุงรักษา ตลอดจนใช้ประโยชน์จาก

ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพในป่าชุมชนอย่างสมดุลและยั่งยืน
ตามพระราชบัญญัตินี้

วัตถุประสงค์ของโครงการป่าชุมชน

กรมป่าไม้ (2561 : 2) กล่าวว่าวัตถุประสงค์การจัดทำโครงการป่าชุมชน มีดังนี้

1. เพื่อเป็นการสนับสนุนราษฎร ชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐในการจัดทำพื้นที่ให้เป็นป่าชุมชน หรือจัดการป่าธรรมชาติด้วยการควบคุม ดูแล รักษา หรือบำรุง
2. เพื่อสนับสนุนศักยภาพของชุมชนให้มีความเข้มแข็ง มีความสามารถในการร่วมจัดการป่าในท้องถิ่นได้
3. ชุมชนสามารถบริหารจัดการป่าในท้องถิ่น เพื่ออนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างสมดุลและยั่งยืน

พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 (2562 : 74) เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนได้ร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู จัดการ บำรุงรักษา ตลอดจนใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืนในรูปแบบของป่าชุมชน โดยป่าชุมชนต้องจัดตั้งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

1. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ
2. การฟื้นฟูพื้นที่ป่าในเขตป่าชุมชนโดยการปลูกป่าทดแทน
3. การเสริมสร้างความร่วมมือทุกภาคส่วนในการจัดการป่าชุมชน
4. การส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีที่หลากหลายของชุมชนในการอนุรักษ์ การฟื้นฟู

การพัฒนา การควบคุมดูแล และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชน

5. การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชนอย่างสมดุลและยั่งยืน

พื้นที่ดำเนินโครงการป่าชุมชน

กรมป่าไม้ (2561 : 4) ได้กำหนดลักษณะการคัดเลือกพื้นที่เข้าร่วมโครงการป่าชุมชนไว้ดังนี้

1. พื้นที่มีอาณาเขตอยู่ติดหรือใกล้หมู่บ้าน และราษฎรในหมู่บ้านมีความพร้อมและสนใจที่จะร่วมจัดทำโครงการป่าชุมชน
2. ไม่อยู่ในเขตพื้นที่อนุรักษ์ เช่น เขตอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า วนอุทยาน หรือเขตห้ามล่าสัตว์ป่า
3. ไม่เป็นพื้นที่ซึ่งส่วนราชการหรือผู้หนึ่งผู้ใดได้รับอนุญาตเข้าทำประโยชน์หรือพื้นที่ที่กรมป่าไม้ใช้หรือจัดการ หรือประกาศเป็นพื้นที่วิจัยทางวิชาการหรือประโยชน์อื่นของรัฐ

4. พื้นที่อันมีลักษณะเป็นที่สาธารณประโยชน์/พื้นที่ของหน่วยงานต่าง ๆ ต้องได้รับความเห็นชอบหรือแจ้งไม่ขัดข้อง จากหน่วยงานที่กำกับดูแลรักษาพื้นที่หรือผู้มีอำนาจครอบครอง

การขออนุญาตจัดทำโครงการป่าชุมชน

กรมป่าไม้ (2561 : 5) ได้กำหนดการขออนุญาตจัดทำโครงการป่าชุมชน โดยสรุปไว้ดังนี้

1. เจ้าหน้าที่เข้าไปส่งเสริมประชาสัมพันธ์ให้ความรู้กับชุมชนเกี่ยวกับโครงการป่าชุมชน
2. ผู้นำชุมชนจัดประชุมราษฎรอย่างเปิดเผย เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ในการจัดทำโครงการป่าชุมชน โดยให้มีมติจากที่ประชุมว่าเห็นสมควรร่วมกันจัดทำโครงการป่าชุมชน จากนั้นให้คัดเลือกคณะกรรมการป่าชุมชนและประธานคณะกรรมการป่าชุมชน โดยให้แนบสำเนารายชื่อผู้เข้าประชุมและภาพถ่ายการประชุม และแผนที่สังเขปแสดงที่ตั้ง พร้อมเอกสารอื่นที่เกี่ยวข้องเสนอหน่วยงานรับผิดชอบ

3. ราษฎรที่มีความประสงค์จะขอเข้าร่วมจัดทำโครงการป่าชุมชนต้องมีคุณสมบัติ ดังนี้

- 3.1 อายุตั้งแต่ 18 ปี บริบูรณ์ขึ้นไป

- 3.2 มีภูมิลำเนาอยู่ในท้องถิ่น

- 3.3 จำนวนไม่น้อยกว่า 50 คน ลงลายมือชื่อในหนังสือร้องขอเข้าร่วมจัดทำโครงการป่าชุมชน

4. ยื่นเอกสารต่อผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน/กำนัน/นายกองค์การบริหารส่วนตำบล/นายกเทศมนตรี/ประธานคณะกรรมการป่าชุมชน) เป็นตัวแทนยื่นแบบคำขออนุญาตจัดทำโครงการป่าชุมชน (แบบ ปชช.1)

5. เอกสารที่ใช้ยื่นต่อหน่วยงานในพื้นที่ ได้แก่

- 5.1 สำเนาบัตรประจำตัวเจ้าหน้าที่ของรัฐ/สำเนาบัตรประจำตัวประชาชนของผู้ยื่นคำขอ

- 5.2 สำเนาทะเบียนบ้าน

- 5.3 หนังสือร้องขอเข้าร่วมจัดทำโครงการป่าชุมชน

- 5.4 สำเนาเอกสารหลักฐานหรือบันทึกการประชุมของราษฎรในชุมชน พร้อมภาพถ่ายประกอบ

- 5.5 แผนที่สังเขปแสดงบริเวณพื้นที่ที่ขออนุญาต

เมื่อชุมชนรับทราบปัญหาด้านป่าไม้ และมีความต้องการจะแก้ไขปัญหา โดยการจัดทำโครงการป่าชุมชนแล้ว จะต้องมีการประชุมประชาคม เพื่อคัดเลือกคณะกรรมการป่าชุมชน และร่วมกันลงลายมือชื่อไม่น้อยกว่า 50 คน (ต้องมีอายุ 18 ปีขึ้นไป และมีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่หมู่บ้าน) จัดทำหนังสือคำขอจัดทำโครงการป่าชุมชนต่อเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ (ตามแบบ ปชช.1) เมื่อเจ้าหน้าที่ป่าไม้ทำการสำรวจพื้นที่ (ตามแบบ ปชช.2) และชุมชนเห็นว่าเหมาะสมจะร่วมกันจัดทำแผนงาน

การจัดการป่าชุมชน เรียนว่า โครงการป่าชุมชน เพื่อเสนอกรมป่าไม้อนุมัติ (ตามแบบ ปชช.3) (กรมป่าไม้. 2558 : 5)

ประโยชน์ของโครงการป่าชุมชน

ประโยชน์ของการดำเนินโครงการป่าชุมชน (กรมป่าไม้. 2561 : 11 - 12) สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ประโยชน์ของภาครัฐจากการดำเนินโครงการป่าชุมชน
  - 1.1 พื้นที่ป่าไม้มีสภาพดีขึ้นและเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์
  - 1.2 เกิดเครือข่ายป่าชุมชน ช่วยภาครัฐในการเฝ้าระวังรักษาป่า
  - 1.3 ลดความขัดแย้ง เกิดความร่วมมือระหว่างราษฎรกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ
  - 1.4 เกิดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ให้การสนับสนุนชุมชน

ในการบริหารจัดการป่า

2. ประโยชน์ของภาคประชาชนจากการดำเนินโครงการป่าชุมชน
  - 2.1 ชุมชนมีการพึ่งพิงป่าในด้านต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม
  - 2.2 ลดค่าใช้จ่ายและเพิ่มรายได้ในครัวเรือน
  - 2.3 สร้างความรักและความสามัคคีในชุมชน
  - 2.4 เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูจารีตประเพณีท้องถิ่น
  - 2.5 เกิดกฎกติกาของชุมชนในการใช้ประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน
  - 2.6 เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน

ความรู้ที่ได้จากการทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับป่าชุมชน เห็นได้ว่า ผู้นำชุมชนและชาวบ้านในชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการจัดตั้งป่าชุมชน รวมถึงการจัดตั้งกลไก การกำหนดหลักเกณฑ์ การวางแผนการจัดการป่าชุมชน โดยชาวบ้านจะต้องสมัครใจ ยอมรับ และให้ความร่วมมือในการจัดตั้งป่าชุมชนอย่างแท้จริง จึงประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน และไม่เกิดปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชนในภายหลังได้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นรมน นันทมนตรี (2545) ศึกษาเรื่อง “ยุทธวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ กรณีศึกษา : ชุมชนสุขสันต์ 26” พบว่า ยุทธวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะของชุมชนสุข สันต์ 26 นั้น มี 7 วิธี คือ การนำตนเองมาเป็นสื่อของการปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างในการรักษาความสะอาดชุมชน การพูดคุยกับสมาชิกในชุมชนอย่างใกล้ชิด การชี้ให้เห็นถึงสถานการณ์ปัญหา

ภายในชุมชนเพื่อให้สมาชิกชุมชนร่วมกันถกถึงทางออกของปัญหา โดยใช้วิธีการคัดแยกขยะ การใช้เสียงตามสายในชุมชนเพื่อแจ้งข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน รวมถึงการรณรงค์ต่าง ๆ การจัดการประชุมเพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบความโปร่งใสของสมาชิกชุมชน การเลือกสมาชิกในชุมชนเป็นสื่อในการกระจายข้อมูล ได้แก่ แม่บ้านและเด็ก ๆ ในชุมชน และการสื่อให้เห็นถึงผลตอบแทนที่สมาชิกชุมชนจะได้รับ ได้แก่ เงินที่ได้จากการนำขยะไปขาย

ปัจจัยทางการสื่อสารที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนสู่สันต์ 26 ไสนการลดปริมาณขยะ คือ มุมมองของผู้ส่งสารที่ต่อชุมชน ได้แก่ สมาชิกชุมชน และตนเอง ประสบการณ์ในการเผชิญกับปัญหาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันร่วมกันในชุมชน เนื้อหาของสารเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวกับสมาชิกชุมชน เลือกใช้สื่อให้เหมาะสมและเข้ากับกลุ่มเป้าหมาย ทำให้สมาชิกชุมชนเข้าใจในเนื้อหาไปในแนวเดียวกัน ความเชื่อถือของผู้รับสารที่มีต่อผู้นำชุมชน และบริบท ได้แก่ นโยบายในการจัดโครงการชุมชนนร่่องในการรักษาความสะอาดและการลดปริมาณขยะในชุมชนสำนักงานเขตบางกะปิตามนโยบายของกรุงเทพมหานคร นโยบายสถานศึกษาเกี่ยวกับการรักษาความสะอาด นโยบายของมูลนิธิพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ที่เข้ามาสนับสนุนโครงการ และวัฒนธรรมการสื่อสารภายในชุมชนที่เป็นกันเอง

ชูเรียนา บางปู (2557) ศึกษาเรื่อง “ภาวะผู้นำและการจัดการความขัดแย้งในการพัฒนาชุมชน กรณีศึกษา อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา” พบว่า ภาวะผู้นำของตำบลพร่อนและตำบลท่าสาปให้ความหมายภาวะผู้นำในทัศนะของชุมชนทั้งสิ้น 7 ประเด็น ได้แก่ การควบคุมดูแล สั่งการผู้ตาม การเป็นแบบอย่างที่ดี การมีความรู้ การเข้าใจผู้อื่น การให้ความเป็นธรรม การมีจิตอาสา และการนำชุมชนไปสู่เป้าหมาย สำหรับการรับรู้ภาวะผู้นำ พบว่า การมีบุคลิกภาพที่ดี การสามารถจัดการกับปัญหาของชุมชน การได้รับความร่วมมือ และการสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาชุมชนเป็นองค์ประกอบสำคัญในการรับรู้ภาวะผู้นำ ส่วนคุณลักษณะและพฤติกรรมของผู้นำนั้น พบว่า คุณลักษณะและพฤติกรรมของผู้นำชุมชน ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชน การได้รับความเคารพนับถือจากคนในชุมชน แนวทางการสร้างแรงจูงใจคนในชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชน การกระตุ้นปัญญาคนในชุมชน และการคำนึงถึงบุคคลอื่น ส่วนบทบาทและหน้าที่ของผู้นำในการพัฒนาชุมชน พบว่า ผู้นำชุมชนควรมีบทบาทและหน้าที่ด้านการประสานงาน การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย การให้ความรู้คนในชุมชน และการช่วยเหลือคนในชุมชน

เพชรดา จิตยาภรณ์ (2557) ศึกษาเรื่อง “กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจบุคคลให้มาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ทางพระพุทธศาสนา ณ พุทธมณฑล (Communication Strategies to Persuade People for Visiting The Buddhist Museum at Buddhamonthon)” พบว่า กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ เป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้ผู้ที่สนใจในพระพุทธศาสนาเข้ามาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์

ทางพระพุทธศาสนา ณ พุทธมณฑล และเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กลยุทธ์ดังกล่าวประกอบด้วยกลยุทธ์ที่สำคัญ 2 ประการ คือ กลยุทธ์การสร้างสาร และกลยุทธ์การเข้าถึงผู้รับสาร ดังนี้

กลยุทธ์การสร้างสาร ประกอบด้วย 5 แนวทาง ได้แก่ 1) การสร้างแรงจูงใจในสารเพื่อกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกคล้อยตาม 2) การสอดแทรกแนวคิดในสารที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้รับสาร 3) การสร้างเรื่องราว หรือสีสันที่มีชีวิตให้พิพิธภัณฑสถานเพื่อเพิ่มความน่าสนใจ 4) การนำเสนอสารเฉพาะด้านที่ดีหรือเป็นจุดแข็งของพิพิธภัณฑสถาน 5) การนำเสนอสารให้เห็นคุณค่าของพุทธศาสนา สำหรับกลยุทธ์การเข้าถึงผู้รับสาร ประกอบด้วย 5 แนวทาง ได้แก่ 1) การสร้างกระแสหรือโฆษณาแบบปากต่อปาก 2) การเลือกใช้สื่อที่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ชัดเจนและรวดเร็ว 3) การจัดกิจกรรมที่ตรงตามความสนใจของบุคคลแต่ละกลุ่ม 4) การบูรณาการความร่วมมือเครือข่ายเพื่อเพิ่มโอกาสและช่องทางในการสื่อสาร 5) การนำวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนารูปแบบต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้

ชิตี ศรีใหญ่ (2557) ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนในจังหวัดสุรินทร์” พบว่า ปัจจัยแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนในจังหวัดสุรินทร์ ประกอบด้วย ด้านการได้รับข้อมูลข่าวสาร ด้านการเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม ด้านความร่วมมือของประชาชนในชุมชน และด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วม ปัญหาอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดตั้งป่าชุมชนในจังหวัดสุรินทร์ ได้แก่ การขาดความตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ ไม่เข้าใจถึงบทบาทของป่าชุมชนที่มีต่อชุมชน ไม่เข้าใจกฎระเบียบข้อบังคับของป่าชุมชน ไม่มีเวลาร่วมกันรักษาทรัพยากรของชุมชน บทบาทของคณะกรรมการที่ดูแลป่าชุมชนยังไม่เข้มแข็ง การประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนยังไม่เพียงพอ ผู้นำท้องถิ่นยังให้ความสำคัญกับป่าชุมชนน้อย งบประมาณทั้งจากหน่วยงานท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐยังไม่เพียงพอ แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนในจังหวัดสุรินทร์ ได้แก่ การรณรงค์ให้เห็นคุณค่าของป่าชุมชนที่มีต่อชุมชน การจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ การประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนได้รับทราบถึงกิจกรรมต่าง ๆ การสร้างจิตสำนึกและตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรป่าไม้ในชุมชน การตั้งหน่วยพิทักษ์ป่าชุมชน หน่วยงานภาครัฐมาให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน

ภูริดา เขวงศักดิ์สงคราม (2558) ศึกษาเรื่อง “เครือข่าย ขั้นตอนการรณรงค์และกลยุทธ์การสื่อสารของโครงการสวนผักในเมือง” พบว่า กลยุทธ์เกี่ยวกับผู้รับสาร พบว่า มีแนวทางในการสื่อสาร ได้แก่ การสร้างความน่าเชื่อถือ การสร้างความเป็นเพื่อนและความไว้วางใจ การเตรียมตัวและวางแผนก่อนการจัดกิจกรรม และการใช้ทักษะในการสื่อสารและเทคนิคในการโน้มน้าวใจ ส่งกลยุทธ์ด้านสาร ได้มีแนวทางในการนำเสนอสาร ได้แก่ การถ่ายทอด

เทคนิคและวิธีการใหม่ ๆ การนำเสนอเรื่องง่าย ใกล้ตัว และเป็นรูปธรรม การนำเสนอเรื่องราวจากต่างประเทศ การนำเสนอข้อเท็จจริง การนำเสนอโดยใช้เหตุและผล การให้กำลังใจ การบอกประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ การชี้ให้เห็นถึงผลกระทบ การนำเสนอเรื่องง่ายและได้ผลเร็ว การลงมือปฏิบัติ การเรียนรู้ที่ทำได้ การนำเสนอรูปธรรมผ่านการเยี่ยมชมและสำรวจพื้นที่จริง การตั้งคำถาม และการเน้นข้อความสะดุดหู สะดุดตา ตลอดจนในส่วนของการกลยุทธ์การใช้สื่อ พบว่า โครงการสวนผักในเมืองได้มีการเลือกใช้สื่อในการถ่ายทอดความรู้และประชาสัมพันธ์ ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจ สื่อกิจกรรม สื่อใหม่ และสื่อมวลชน ลักษณะเครือข่ายของการสื่อสารของโครงการสวนผักคนเมือง เป็นเครือข่ายการสื่อสารแบบวงล้อ เครือข่ายการสื่อสารแบบทุกช่องทาง และเครือข่ายการสื่อสารแบบวงกลม โดยรูปแบบความร่วมมือของเครือข่ายโครงการสวนผักในเมือง ประกอบด้วย การร่วมมือกันแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และข้อมูลเชิงวิชาการ แลกเปลี่ยนและระดมทรัพยากรระหว่างกัน ผลักดันประเด็นใหม่ ๆ และเผยแพร่ความรู้และประชาสัมพันธ์ โดยในส่วนปัจจัยในการตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมของสมาชิกโครงการขนาดเล็ก ได้แก่ ปัจจัยในตัวบุคคล ปัจจัยสภาพแวดล้อม ปัจจัยผลักดันจากเพื่อนและเจ้าหน้าที่โครงการ เงินทุนสนับสนุน และการทำกิจกรรมเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคม สำหรับกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกโครงการขนาดเล็ก พบว่า สมาชิกโครงการขนาดเล็กได้มีส่วนร่วมในการวางแผน การดำเนินกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ การมีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลกับโครงการสวนผักคนเมือง

สมจิต คงทน (2559) ศึกษาเรื่อง “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหาหนี้สินเกษตรกร กลุ่มพัฒนาเกษตรกร หมู่ 7 ตำบลเกาะขนุน อำเภอนพมิตรสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา” พบว่า 1) พัฒนาการด้านการร่วมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาหนี้สินเกษตรกรกลุ่มพัฒนาเกษตรกรหมู่ 7 เกิดขึ้นจากการรวมตัวของเกษตรกรที่ประสบปัญหาหนี้สิน 2) รูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาหนี้สินกลุ่มพัฒนาเกษตรกรหมู่ 7 ประกอบด้วย การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่ม การสื่อสารองค์กร 3) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหาหนี้สินกลุ่ม ได้แก่ ความสามารถของแกนนำ ความต่อเนื่องการทำกิจกรรม สารและสื่อที่ใช้ในการแก้ปัญหาหนี้สิน ความรู้ และช่องทางการประกอบอาชีพการเกษตร 4) แนวทางการพัฒนาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาหนี้สินเกษตรกรของกลุ่ม คือ การนำสื่อใหม่มาใช้เพื่อให้เข้าถึงเกษตรกรได้อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

วุฒิพล ฉัตรจรัสกุล และพิรพจน์ ยอดยิ่ง (2562) ศึกษาเรื่อง “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในพื้นที่ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม” พบว่า รูปแบบการสื่อสารของชุมชนในพื้นที่ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม พบว่า

ในการสื่อสารระหว่างบุคคลในชุมชนนั้น ผู้นำชุมชนเป็นผู้ส่งสารหลัก รูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ แบบบนลงล่าง การสื่อสารที่มีทิศทาง การสื่อสารแบบทางเดียวและเป็นการสื่อสารแบบแนวนอน โดยผ่านผู้นำชุมชนเป็นผู้ส่งสาร ทำให้ส่วนใหญ่มีการไหลของข้อมูลข่าวสารจากภายนอกสู่ภายในชุมชน และคนในชุมชนส่วนใหญ่มีบทบาทเป็นผู้รับสารซึ่งเป็นระดับต่ำที่สุด มีเพียงส่วนน้อยที่ชาวบ้านทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร ซึ่งชาวบ้านที่ผู้ส่งสารนั้นมักจะได้รับการมอบหมายจากผู้นำชุมชนมาอีกที เช่น อสม. แจ้งเรื่องสุขภาพในชุมชน ข่าวสารจากสาธารณสุขเกี่ยวกับเรื่องการจัดกิจกรรมภายในชุมชน การสื่อสารของคนในชุมชนนิยมสื่อสารด้วยสื่อบุคคล สื่อออนไลน์ (Line Facebook) หอกระจายข่าว สื่อบุคคลในที่ท้องถิ่น การประชุม ใบบลิว จดหมายข่าว การปิดประกาศตามบอร์ดสาธารณะ และการจัดกิจกรรมเดินขบวนรณรงค์ต่าง ๆ ในชุมชน วิทยุกระจายเสียงคลื่นหลัก วิทยุชุมชน หนังสือพิมพ์ และเคเบิลทีวี เป็นแหล่งกระจายข้อมูลข่าวสารและรับทราบเรื่องราวทั้งด้านดีและไม่ดี รวมถึงปัญหาต่าง ๆ เพื่อหาแนวทางแก้ไข การเสริมสร้างภาพการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในเขตพื้นที่ชุมชนตำบลหนองเม็ก ได้แก่ 1) การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ด้านการใช้สื่อบุคคล สื่อออนไลน์ (Line, Facebook) หอกระจายข่าว การประชุม ใบบลิว จดหมายข่าว การปิดประกาศตามบอร์ดสาธารณะ และการจัดกิจกรรมเดินขบวนรณรงค์ต่าง ๆ วิทยุกระจายเสียงคลื่นหลัก วิทยุชุมชน หนังสือพิมพ์ และเคเบิลทีวี ในการให้ความรู้ ผู้ส่งสาร ได้แก่ ผู้นำท้องถิ่น เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน อสม. อบต. ภาครัฐ นักจัดรายการ เวปมาสเตอร์ ผู้ผลิตสื่อ ป้าย วิทยากร เนื้อหาในการสื่อสาร ได้แก่ วิธีการสื่อสาร เทคนิคการสื่อสารเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นแหล่งอาหารของชุมชน และสร้างไว้ชนรุ่นหลังได้มีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ดั้งเดิม กำหนดแนวปฏิบัติควบคุมมาตรการในการจัดการทรัพยากรในชุมชน และด้านการแก้ปัญหาร่วมกันภายในชุมชน 2) สื่อประเพณี โดยการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันการใช้ปราชญ์ชาวบ้านและวัด ในการสร้างแหล่งเรียนรู้ของชุมชน รวบรวมข้อมูลพันธุ์พืช สัตว์ ที่มีอยู่ในแหล่งธรรมชาติในเชิงลึก เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรน้ำและป่าให้กับเยาวชนคนรุ่นใหม่ได้ศึกษาเรียนรู้ เพื่อทำความเข้าใจกับทุนทางสังคม นำไปสู่การสร้างตระหนักรู้ในการรักษา รักษาให้กับคนรุ่นใหม่ การสร้างความหลากหลายทางชีวภาพในป่าดอนปู่ตา จัดทำระเบียบข้อตกลง กติการ่วมกันในการใช้ประโยชน์และการดูแลป่า ป่าชุมชนหนองเม็ก

อนุ สารบัญญัติ (2564) ศึกษาเรื่อง “การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งนุหลั่ง อำเภอกู่หว้า จังหวัดสกล” พบว่า กระบวนการสื่อสารประกอบด้วย (1) ผู้ส่งสาร จำนวน 4 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 ภาคส่วนราชการ ประกอบด้วยนายอำเภอ พัฒนาการอำเภอ ปลัดประจำตำบล กลุ่มที่ 2 นักปกครองท้องถิ่น ประกอบด้วย นายกองค์การบริหาร

ส่วนตำบลและระดับบริหาร สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล และข้าราชการเจ้าหน้าที่ในองค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มที่ 3 นักปกครองท้องถิ่น ประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และกลุ่มที่ 4 ภาคส่วนสนับสนุนหรือประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนาและประชาชน (2) เนื้อหาสาระหลักเกี่ยวกับการแผนงาน โครงการ และการดำเนินการตามนโยบายภาครัฐ และรูปแบบกิจกรรมที่ภาคประชาชนต้องมีส่วนร่วม ในการพัฒนาชุมชน (3) ช่องทางการสื่อสารผ่านสื่อบุคคลในรูปแบบการประชุมชี้แจง การประชุม ระดมความคิดและการเผยแพร่แนวทางการพัฒนาผ่านสื่อสังคมออนไลน์เป็นหลัก (4) ผู้รับสาร ประกอบด้วย ประชาชนในตำบล ผู้นำชุมชน นักปกครองท้องถิ่น เครือข่ายการท่องเที่ยว กลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มแปรรูปอาหารทะเล กลุ่มเลี้ยงปลาเก๋ในบ่อดิน กลุ่มอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและป่าชายเลน และอาสาสมัครสาธารณสุข สุขประจำหมู่บ้าน (5) ผลจากการสื่อสารทำให้ประชาชนได้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสื่อสาร ร่วมรับผลประโยชน์ ประชาชนมีความรู้ มีความเข้าใจ ทักษะที่ดี และการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ และร่วมการพัฒนาชุมชนตามแผนงาน ที่กำหนด 2) แนวทางการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย (1) การร่วมวางแผน การสื่อสารในกิจกรรมการจัดทำแผนพัฒนาตำบล การรณรงค์แก้ปัญหาสังคม การส่งเสริมอาชีพ การสร้างรายได้ การพัฒนาการท่องเที่ยว การจัดการขยะในชุมชน ภัยแล้ง การป้องกันไฟฟ้า และการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2) การร่วมดำเนินการสื่อสารให้สมาชิก ในครอบครัวได้รับรู้อย่างทั่วถึงและเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชนอย่างพร้อมเพรียงกัน (3) การร่วมประเมินผลหลังเสร็จสิ้นโครงการเพื่อนำผลพัฒนาการสื่อสารไปใช้ในโอกาสต่อไป